

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı
Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bilim Dalı

BEHİCE BORAN'IN YAZILARI VE SÖYLEMLERİ'NDE KADIN SÖYLEMİ

Burak TOPLU

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

BEHİCE BORAN'IN YAZILARI VE SÖYLEMLERİ'NDE KADIN SÖYLEMİ

Burak TOPLU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı
Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Burak Toplu tarafından hazırlanan "Behice Boran'ın Yazıları ve Söylemleri'nde Kadın Söylemi" başlıklı bu çalışma, 27.05.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Aylin BARAN (Başkan)

[Doç. Dr. Ahu SUMBAS] (Danışman)

[Doç. Dr. SELİN AKYÜZ] (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

Burak TOPLU

“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Ahu SUMBAS** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Burak TOPLU

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisansa kayıt yaptırdığım tarihten bu yana yanımda çok fazla insan oldu. Bu çalışmanın yapılabilmesi benim kadar onların desteğiyle oldu diyebilirim. Bu çalışmanın yapılabilmesinde öncelikle benim kadar belki benden daha fazla emeği bulunan tez danışmanım Doç. Dr. Ahu Sumbas'a özellikle teşekkür etmek isterim. Çalışmayı sonuca vardırılabilceğime inancımın tükendiği, fazlasıyla zorlandığım dönemlerde destekleri olmasaydı bu çalışma hiç yapılamayabilirdi.

Özellikle aileme teşekkür etmek isterim. Onların inançları, bıkmayışları ve destekleri tezin her aşamasında bana yardımcı oldu. Anneme, babama, ablama ve tezin son anında bile bana manevi destekte bulunan yeğenime teşekkür etmek isterim.

Son olarak bazı arkadaşlarıma teşekkür etmek istiyorum. Özellikle bu uzun dönemde tezin nihayete erdirilmesinde bana maddi manevi yardımı dokunan Ceyda Özkaya'ya, Sami Ağahan Bektaş'a, Hikmet Çağrı Yardımcı'ya ve Rıfat Serdar Yıldız'a teşekkürlerimi sunuyorum. Onlar olmasaydı her zaman ihtiyacını duyduğum motivasyonu bulmam çok daha zor olurdu.

Adını anmadığım ve küçük ya da büyük fazlasıyla bana yardımı dokunan bütün arkadaşlarıma ve aile üyelerime ayrıca teşekkürlerimi sunuyorum. Bu tezin onlarla yazıldığını aklımdan çıkarmayacağım ve onlara minnettar olacağım.

ÖZET

TOPLU, Burak. *Behice Boran'ın Yazıları ve Söylemlerinde Kadın Söylemi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Bu çalışma Türkiye'deki akademik ve siyasal çevreler tarafından sosyalist ve sosyolog kimliğiyle öne çıkarılmış olan Behice Boran'ın kadın kimliğine ve kadın söylemlerine odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı bu söylemlerin ortaya çıkarılması ve Boran'ın Türkiye'deki sosyalist eril yapı içindeki kadın kimliğine dair bir çıkarım yapılmasıdır. Bu çıkarımlara ulaşılabilme için Boran'ın biyografisine, yazılarına ve söylemlerine odaklanılmaktadır. Çalışmanın yöntemi nitel bir içerik analizi olarak düşünülmüştür. Yazılar ve söylemlerin analizi tematik bir analiz yöntemi kullanılarak yapılmaktadır. Farklı makaleler ve metinlerden Boran'ın aile içinde kadının konumuna, iş bölümüne, cinsiyet rollerine, kadın örgütlenmesine, feminizm söylemlerine ve Türkiye'deki kadınların konumuna kadar geniş alanda temalardan bahsettiği söylenebilmektedir. Çalışmanın odaklandığı ikincil nokta ise Boran'ın kadın söylemlerinin belli noktalarda feminizm söylemleriyle belli noktalarda sosyalist liderlerin ve düşünürlerin söylemleriyle kesişmesidir. Bu temaların incelenmesi ve sonuca vardırılması Boran'ın söylemlerinin yalnızca siyaset bilimi ve sosyoloji alanlarının değil aynı zamanda kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları alanı için de araştırılmaya değer olduğunu göstermektedir. Bu anlamda çalışmanın literatüre yeni bir katkı sunduğunu söylemek gerekmektedir. Sonuç noktasında çalışma, sosyalist bir lider ve sosyalist bir kadın olan Boran'ın ortaya çıkarılmamış kadın kimliğini ve kadın temalarını ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Behice Boran, Kadın Söylemi, Sosyalizm, Kadın

ABSTRACT

TOPLU, Burak. *Behice Boran'ın Yazıları ve Söylemlerinde Kadın Söylemi*, Master Thesis, Ankara, 2022.

This study focuses on the female identity and women's discourses of Behice Boran, who has been brought to the forefront with her socialist and sociologist identity by academic and political circles in Turkey. The aim of the study is to reveal these discourses and to make an inference about Boran's female identity within the socialist masculine structure in Turkey. In order to reach these conclusions, the focus is on Boran's biography, writings and discourses. The method of study is considered as a qualitative content analysis. The analysis of writings and discourses is carried out using a thematic analysis method. From different articles and texts, Boran is divided into themes ranging from the position of women in the family, the division of labor, gender roles, women's organization, discourses of feminism and the position of women in Turkey. The secondary focus of the study is that Boran's women's discourses intersect with the discourses of feminism at certain points with the discourses of socialist leaders and thinkers at certain points. The study and conclusion of these themes shows that Boran's discourses are worth investigating not only for political science and sociology, but also for the field of women's and gender studies. In this sense, it is necessary to say that the study offers a new contribution to the literature. Ultimately, the study reveals the unexplored female identity and women's themes of Boran, a socialist leader and a socialist woman.

Key Words

Behice Boran, Women's Discourse, Socialism, Woman

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI	5
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI	5
1.2. ARAŞTIRMANIN LİTERATÜRE KATKISI	6
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	7
2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	10
2.1. FEMİNİZM AKIMLARI	10
2.1.1. Marksist ve Sosyalist Feminizm.....	14
2.1.1.1. İlk Sosyalistlerde “Kadın Sorunu”na Bakış	14
2.1.1.2 Marksist ve Sosyalist Feminizm	22
2.2 TÜRKİYE’DE SOSYALİST HAREKET VE “KADIN SORUNU”	28
2.2.1. Şefik Hüsnü ve Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası’nda “Kadın Sorunu”	29
2.2.2. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi’nde “Kadın Sorunu”	31
2.2.3. Türkiye Komünist Partisi Tarihinde “Kadın Sorunu”na Bakış	33
2.3. TÜRKİYE’DEKİ İLK SOSYALİST FEMİNİSTLER	36
3.BÖLÜM: BEHİCE BORAN’IN BİYOGRAFİSİ	41
3.1. BORAN’IN ÇOCUKLUĞU VE EĞİTİM SÜRECİ	41
3.2. BORAN’IN TÜRKİYE’YE DÖNÜŞÜ VE AKADEMİSYENLİK YILLARI	45
3.3. DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİNDEN İHRAÇ SÜRECİ	48
3.4. TÜRKİYE’NİN 1950’Lİ YILLARI VE BORAN’IN CEZAEVİ DÖNEMİ .	50
3.5. BİRİNCİ TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ DÖNEMİ	53
3.6. BEHİCE BORAN’IN PARTİ LİDERLİĞİ	57
3.7. BORAN’IN İKİNCİ CEZAEVİ DÖNEMİ VE 2.TİP	59

3.7.1. Türkiye İşçi Partisi'nin (1975) Programı'nda Kadın Söylemi.....	61
3.8. BORAN'IN SİYASETEN KOPARILIŞI VE 12 EYLÜL 1980	64
4. BÖLÜM: BORAN'IN YAZILARI VE SÖYLEMLERİ'NDE KADIN SÖYLEMİ	67
4.1. AİLE VE KADIN	69
4.1.1. Aile'nin Tanımlanması ve Kadının Yeri: Patriyarkal Aile.....	69
4.1.2. Aile, Özel Mülkiyet ve Kadın.....	70
4.1.3. Aile İçi (Kadına Yönelik) Şiddet.....	72
4.2. CİNSİYETÇİ İŞ BÖLÜMÜ	73
4.3. CİNSİYET ROLLERİ VE MODERNLEŞMENİN YERİ	79
4.4. KADIN ÖRGÜTLENMESİ KAVRAMI.....	82
4.5. FEMİNİZME VE “KADIN SORUNU”NA DAİR SÖYLEMLER.....	86
4.6. TÜRKİYE'DE VE SOSYALİST TOPLUMLARDA KADINLARIN	
DURUMU.....	87
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA	95
EK 1: ORJİNALLİK RAPORU.....	100
EK 2: ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	101

GİRİŞ

Türkiye'nin ilk kadın sosyoloğu ve Türkiye'nin ilk kadın siyasi parti lideri olan Behice Boran 1910 yılında Bursa'da dünyaya gelmiştir. Türkiye'de sosyolojinin ve sosyalist düşüncenin önemli isimlerinden olan Boran, önce akademik sonrasında sosyalist düşünceye dair çalışmalarıyla öne çıkmaktadır. Boran akademik ve politik yaşamında sosyalist mücadelenin içinde yer almış ve Türkiye'de bunun mücadelesini vermiştir.

Bu çalışmanın yapılmasının birincil motivasyonu, Boran'ın kadın kimliğinin, kadınlara dair söylemlerini etkileyecek önemli bir değişken olabileceğidir. Hem bir kadın olarak bireysel/özel deneyimi hem de kadın olarak varlığı bu tür bir çalışmayı anlamlı kılmaktadır. Üstelik sosyalizm düşüncesinde kadın konusuna dair çeşitli tartışmalar, Boran gibi Türkiye'de bu düşünce ve hareketin önemli bir ismi olan bir kadının ne söylediğine dair veriyi gerektirmektedir. Bu anlamda Türkiye'de çok önemli bir sosyalist figür olan Boran'ın kadın söylemlerinin araştırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple Boran üzerine araştırmaların yapılacağı alanlardan birinin kadın çalışmaları olduğu düşünülmektedir. Boran'ın bir kadın olarak Türkiye'nin düşünce dünyasındaki varlığı bu çalışmayı zorunlu kılmaktadır.

Boran'ın sosyolojiye ve sosyalizme dair fikirleri Boran üzerine yapılan çalışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Boran her ne kadar döneme ve Türkiye'de sosyalizm tarihine ismini yazdırmış bir figür olarak karşımıza çıksa da Boran'ın kadın kimliğini temel alarak yola çıkan ve Boran'ın kadın ve kadın haklarına dair düşüncelerini ele alan çalışmalar kısıtlıdır. Bu konuda çalışmanın en fazla benzerliği olduğu çalışma Fatmagül Berktaş'ın 2002 yılında *Biyografya* dergisi için yazdığı "*Olağandışı Bir Kadın: Behice Boran*" isimli makalesidir. Berktaş bu makalesinde Boran'ın toplumsal cinsiyet rolleri karşısındaki konumunu, ev ve kamusal alanda Boran'ın duruşundan bahsetmektedir. Berktaş bunun yanında bir kadın milletvekili olarak Boran'ı incelemektedir. Çalışmanın benzediği en temel nokta ise Berktaş'ın Boran'ın doçentlik tezi "*Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*" (1945) isimli metnini incelemesidir. Bu anlamda tez bu benzerlikleri yadsımamakla birlikte Boran'ın kadınlara dair söylemlerinin detaylı bir incelemesine ve yorumlanmasına dayanmaktadır. Bu nedenle bu tez çalışmasının önceki araştırmalardan farklı olarak Boran'ın düşünce ve

söylemlerinin kadın meselesi ve vurgusu üzerinden analizini yaparak ilgili literatüre katkı sunacağına inanılmaktadır. Bu çerçevede bu tez çalışmasının amacı, Boran'ın hayatı, yazıları ve söylemlerini inceleyerek onun fikir dünyasında kadınlık meselesini nasıl gördüğünü ve kadın söylemini anlamaya çalışmaktır. Bu tür bir çalışmanın Boran'ın kadın söylemi ve sosyalizm ilişkisinde nasıl bir duruşu ve belki de Türkiye'de sosyalizm-kadın meselesi ilişkisini anlamakta bir çerçeve sunacağına inanılmaktadır. Boran'ın söylemlerinin incelenmesi aynı zamanda bir kadın tarihi çalışması olarak düşünülmektedir. Kadınların tarih içindeki görünmezliğine ve yok sayılmasına karşın bu çalışma kadın kimliğiyle var olmuş Boran'a dair bir perspektif sunmaktadır.

Çalışma içerik olarak dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm araştırmanın konusu, kapsamı, veri toplama araçları ve araştırmanın katkısından oluşmaktadır. Bölümün çalışma açısından önemi bir anlamda çalışmanın yönünü çizmesi ve özgünlüğünü ortaya koymasıdır. İkinci bölüm çalışmanın kuramsal olarak dayanaklarının açıklanmasından oluşmaktadır. Bölümün içeriği, kısaca feminizm akımlarının açıklanmasından başlamaktadır. Bu kısım Boran'ın söylemlerinde “kadın sorunu”nun araştırılmasının teorik bağlantıları açısından önemli gözükmektedir. Bu teorik kısımda marksizm ve kadın konusu ilişkisine odaklanılacaktır. Bölümün sonraki kısmında ise Boran'ın bir marksist düşünür olduğu düşüncesiyle marksist düşünürlerin kadın söylemleri ve eşitlik sorununa dair fikirleri araştırılmaktadır. Boran'ın bu noktadaki marksist düşünürlerden etkilenmeleri de çalışmanın kritik noktalarından birini oluşturmaktadır. Bölümün ikinci kısmı ise Türkiye'deki sosyalist düşünürlere, kurumlara ve onların “kadın sorunu”na dair çözümlerine odaklanmaktadır. Boran'ın bu sosyalist düşünürlerden ayrıştığı noktalar çalışma için önem oluşturmaktadır.

Üçüncü bölüm Boran'ın biyografisini içermektedir. Boran'ın yaşamında bir kadın olarak karşılaştığı sorunlar, ataerkil baskılar, kadınlık deneyimleri ve bir kadın siyasetçi olarak yaşadıkları biyografinin içeriğini oluşturmaktadır. Biyografi Türkiye'de sosyalist düşüncenin “kadın sorunu”na bakışından parçaları da içermektedir. Bölüm aynı zamanda Boran'ın direkt ve dolaylı olarak bağlantıları olduğu partilerin bakış açısını yansıtmaktadır. Dönemsel olarak Boran'ın yaşamının anlatılması, Türkiye'nin siyasal tarihini de göz ardı etmeyerek, Boran'ın fikirlerindeki değişimleri açıklamaktadır. Aynı zamanda Boran'ın içinde bulunduğu Türkiye İşçi Partisi'nin ilk ve ikinci dönemindeki kadına dair düşünceleri de Boran'la direkt bağlantılı olduğundan bu bölümde

anlatılmaktadır. Bu düşünceler Türkiye İşçi Partisi'nin tüzükleri, programları ve seçim bildirgeleri incelenerek ortaya çıkarılmaktadır.

Son bölüm ise çalışmanın ana metninin olduğu yazıların ve söylemlerin içeriğinin araştırıldığı bölümdür. Bu bölümde araştırılan söylemler tezin nihai sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Tematik bir ayrıma başvuru son bölüm altı ayrı tema altında incelenmektedir. Bunlar Boran'ın söylemlerinde aile içinde kadının konumunun incelendiği “*Aile ve Kadın*” bölümüdür. Aile'nin içinde kadının konumuna ve rollerine odaklanılan bu bölüm köylerdeki ailelere ve kamusal özel alan arasındaki eşitsizliklere odaklanmaktadır. Aileye dair tartışmalar Boran'ın köylerdeki toplumsal yapıyı incelediği tezinde ve Türkiye İşçi Partisi'nin programında öne çıkmaktadır. Bu iki metne dayanarak aile temasını özel mülkiyet ve şiddet alt metinlerine ayırmak mümkün gözükmemektedir.

İkinci bölüm ise özel alanda ve kamusal alanda kadın erkek eşitsizliğinin araçlarından biri olan iş bölümüdür. Bu bölüm “*Cinsiyetçi İş Bölümü*” başlığı altında incelenmektedir. İş bölümünün temel ögesi kol ve zekâ gerektiren işlerin erkeğin işi olarak belirlenmesinde, diğer işlerin kadın işleri olarak imlenmesidir. Cinsiyetçi iş bölümü bunun yanında kamusal alanı erkeğin alanı özel alanı ise kadının alanı olarak göstermektedir. Boran'ın çıkarımları bu sonuca varmaktadır.

Cinsiyetçi iş bölümü cinsiyetler arasındaki rollerin pekişmesine de yol açmaktadır. Türkiye özelinde düşünüldüğünde ise bu rollerin bir rejim değişimi ve toplumsal devrimlerin etkisinden ayrı düşünülememektedir. Kıyafetlerin sabitliği, çok eşlilik gibi gelenek adı altında sürdürülen roller modernleşmenin köylere etkisiyle değişmektedir. Boran bu iki temaya ve bu temaların kesişimine özellikle odaklanmaktadır. Bu nedenle üçüncü kısım kadın ve erkek arasındaki “*Cinsiyet Roller ve Modernleşmenin Yeri*”ne odaklanmaktadır.

Örgütlenme fikri sosyalist düşüncede önemli yer tutmaktadır. Belli hakların kazanılması için örgütlenme fikri tıpkı sosyalist düşüncede olduğu gibi feminist harekette de önemlidir. İki teoride önemli yer tutan örgütlenme kavramı aynı şekilde Boran'ın sosyalizm görüşlerinde de önemli yer tutmaktadır. Boran örgütlenmeye yalnızca kadınların içinde olduğu bir örgütlenmenin gerekliliği açısından bakarak Türkiye'deki sosyalist teorisyenlerden farklılaşmaktadır. Boran bunun yanında feminizmin

söylemlerine lehte ve aleyhte argümanlar getirmektedir. Boran'ın söylemleri “*Kadın Örgütlenmesi Kavramı*” başlığı altında incelenmektedir.

Boran'ın feminizme dair söylemlerinin incelendiği kısım *Feminizm ve “Kadın Sorunu”na Dair Söylemler* olarak belirlenmiştir. Boran'ın feminizm kavramıyla aşinalığı ve feminizme bakış açısı Boran'ın söylemlerinden yorumlanabilmektedir. Feminizme dair söylemleri “*Yürüyüş*” dergisinin Mart 1976 sayısında Boran ile yapılan bir röportajdan yorumlanabilmektedir. Bununla birlikte feminizmin temel temalarından biri olan “çifte sömürü” kavramı da Boran'ın fikirleriyle birlikte bu bölümde tartışılmaktadır.

Son kısımda Boran ile röportajın yapıldığı dönemdeki (1976) kadınların durumuna dair söylemleri incelenmiştir. “*Türkiye’de ve Sosyalist Toplumlarda Kadınların Durumu*” kısmında Boran kadınların eşitliği için atılması gereken adımların Türkiye’de atıldığından ancak yeterli olmadığından bahsetmektedir. Aynı zamanda Boran sosyalist toplumlarda “kadın sorunu”nun önemli ölçüde çözüldüğünden ancak “sosyal değerler” in bu eşitliğin sağlanmasını zorlaştırdığından bahsetmektedir.

Sonuç kısmı çalışmada ulaşılan çıktıların yorumlandığı bir bağlamı oluşturmaktadır. Bölümler arasındaki bağlantıların çıktıları son bölümde tartışılmaktadır. Kadın söyleminin ortaya çıkarılabildiği metinlerin bağlantısının kurulduğu sonuç kısmı üç bölümün kısa bir değerlendirmesi olarak gözükmektedir.

1.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Bu tez çalışmasının amacı Türk siyasi hayatında önemli bir kadın figür olan Behice Boran'ın hayatı, yazdıkları ve söyledikleri temelinde kadın söylemine dair fikirlerini anlamaya çalışmaktır. Türkiye'nin hem ilk kadın parti lideri olan hem de sosyalist hareket içinde akademik ve siyasi bir kimlik temelinde mücadele veren bir kadın olarak Boran'ın kadınlara, kadın haklarına, feminizme ve sosyalizm kadın ilişkisine dair fikirlerini anlamının ilk olarak kadın tarihi çalışmaları açısından önemli ve gerekli olduğu düşünülmektedir. Bir kadın olarak bireysel deneyimiyle birleşen akademik ve siyasetçi kadın kimliğinin yarattığı kolektif bilinç, kadın tarihi perspektifiyle Boran'ın kadınlık deneyimini akademik düşünce ve siyasal fikirlerine nasıl yansıttığını anlamak açısından kıymetli gözükmemektedir. İkincil olarak, Türkiye'de sosyalist düşünce ve hareket içinde önemli bir kadın akademik ve siyasetçi olan Boran'ın sosyalist düşünce çerçevesinde kadınlık söylemini anlamak ve belki buna dair tarihsel dönüşümün Boran'da izini sürmek sosyalist hareket içinde kadın-feminizm meselesine dair ana tartışma noktalarını Türkiye üzerinden anlamak için önemli olabilecektir.

Çalışmanın kapsamı tarihsel olarak Boran'ın doktora tezinden başlayarak (1939) sürgün hayatı yaşadığı (1983) dönemdeki, 44 yıldaki, yazılarına ve söylemlerine bakılmıştır. Bu dönemin incelenmesinin sebebi Boran'ın bilinen ilk yazısının doktora tezi olmasıdır. Tarihsel aralığın genişliği aynı zamanda Boran'ın fikirlerindeki değişimlerin görünmesine yardımcı olmaktadır. Doçentlik yıllarında "patriyarkal aile" kavramına odaklanan Boran sonraki yıllarda bu kavrama odaklanmamaktadır. Doçentlik döneminde köylerdeki kadınların ezilmesine odaklanan Boran siyasetçiliği döneminde genel bir perspektif sunmaktadır. Boran'ın yıllık dönemdeki yazılarında Boran'ın dili de değişmektedir. Boran, doçentlik yıllarındaki yazılarını akademik bir dille sosyoloji kuramları üzerine yazmaktadır. Politik yaşamındaki yazılarında ise sosyalist mücadeleyi odak noktasına alarak akademik, kuramsal bir dil kullanmamaktadır.

Boran'ın dūşünsel ve fikirsel hayatını anlama ve bu yolla kadın söylemine dair bir çerçeve sunmak için bu tezde tarihsel dönemlere ayırarak bir değerlendirme sunmak önemli görölmüştür. Bunun sebebi dönemlerin toplumsal ve siyasal ruhunun Boran'ı ve düşüncelerini etkilemesinde saklıdır. Savaşlar, iktidar değişimleri, darbeler bu noktada zamanın ruhunu ve Boran'ın yazılarını etkileyen noktalardan bazılarını oluşturmaktadır. Kore Savaşı'nın etkisiyle yaşanan cezaevi süreci bunun örneklerinden biridir. Bir diğeri ise 1975 yılının Uluslararası Kadın Yılı olarak belirlenmesinin Boran'ın kadınlara dair söylemlerini etkilediği düşünölmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN LİTERATÜRE KATKISI

Araştırmayı Boran üzerine çalışılan diğer metinlerden ayıran en önemli nokta Boran'ın kadınlar hakkındaki söylemlerine farklı metinler aracılığıyla ulaşmasıdır. Bu söylemlerin araştırılması Boran'ın düşünce dünyasının sosyoloji kuramlarına ve sosyalizmin argümanları ve gelişimine odaklı olmadığına anlaşılmasına yol açacaktır. “Kadın sorunu”nu detaylı olarak ele almıyor olsa da metinlerin yorumlanması Boran'ın kadın söylemine sahip olduğu sonucuna varılmasına yol açmaktadır.

Bu söylemler Boran'ın yaşadığı ve eserlerini verdiği dönemin (1939-1983) siyasi konjonktürü açısından ayrıca önemlidir. Dönemin sosyalist düşüncesi ve topluluğu içinde kadınların öne çıkamadığı eril bir dünya söz konusudur. Böyle bir dönemde Boran gibi öne çıkan ve değer gören sosyalist bir kadının fikirleri araştırılmaya değer görölmektedir. Bununla birlikte Boran gibi öne çıkmış bir sosyalist kadın figürün kadınlar ve kadın meselesi hakkındaki söylemleri ayrıca önem arz etmektedir. Boran'ın söylemlerinin araştırılması bu dönem içinde ayrıştığı diğer sosyalist düşünürlerin fikirleriyle karşılaştırılmaktadır. Bu çalışmanın özgünlüğünü ve literatüre katkısını ortaya koymaktadır.

Buna ek olarak, Boran'a dair çalışmaların ağırlıkla sosyoloji, sosyalizm ve Türk siyasi hayatı temelinde bir çerçeveden hareket ettiği ve Boran'ın ne bir kadın olarak siyasal deneyimi ne de kadınlar ve/veya kadın hakları, kadın ve sosyalizm ilişkisinde nerede durduğu, ne söylediğine dair bir çalışmanın yapılmadığı görölmektedir. Bu konuda, Berktaş'ın “*Olağandışı Bir Kadın: Behice Boran*” (2002) isimli çalışması öncü olarak

kabul edilebilir. Bu tezin de bu öncü çalışmadan hareket ederek kapsam ve tartışma açısından hem siyaset bilimi hem kadın çalışmaları literatürüne katkı sunduğu düşünülmektedir.

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Boran'ın biyografisi, yazıları ve demeçleri, konuşmalarındaki fikirlerinin değerlendirilmesi ilgili metinlerin nitel içerik analizine dayanmaktadır. Bu analiz incelenen yazıların ve söylemlerin temalar üzerinden incelenmesini gerektirmektedir. Bu temalar, tezle ilgili literatürden beslenerek tez kapsamında incelenen Boran'ın biyografisinden, yazılarından ve söylemlerinden çıkarılmıştır. Okumalar sonucunda çıkarılan kadına dair konular tüm metinler temelinde ortak temalar oluşturularak incelenmektedir. Bu çerçevede yorumlayıcı bir yaklaşım tercih edilmiştir. Bu temalar aşağıda ana ve alt temalar olarak verilmiştir.

- 1- Aile ve Kadın
  - 1.1- Ailenin Tanımlanması ve Kadın: Patriyarkal Aile
  - 1.2- Aile, Özel Mülkiyet ve Kadın
  - 1.3- Aile (Kadına Yönelik) İçi Şiddet
- 2- Cinsiyetçi İş Bölümü
- 3- Cinsiyet Rollerini ve Modernleşmenin Kadınlar Üzerindeki Etkisi
- 4- Kadın Örgütlenmesi Kavramı
- 5- Feminizm ve “Kadın Sorunu”na Dair Söylemler
- 6- Türkiye’de ve Sosyalist Toplumlarda Kadının Durumu

Boran tarafından yazılan metinler söylemlerin analizi açısından birincil metinler olarak düşünülmektedir. Boran'a dair yazılanlar ve söylenenler ise ikincil kaynaklar olarak düşünülebilmektedir. Boran'ın biyografisi için Gökhan Atılın “*Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*” (2007) başlıklı eseri, İlhan Tekeli'nin “*Sosyal Bilimci ve Siyasetçi Olarak Behice Boran Hesabı Akılla Verilen Bir Yaşam*” (2011) başlıklı yazısı, “*Son Nefesine Kadar*” (2006) isimli belgesel ve Uğur Mumcu'nun Behice Boran ile yaptığı “*Bir Uzun Yürüyüş*” (1986) başlıklı röportajından yararlanılmıştır. Biyografi

üzerinden kadın söylemlerine ve Boran'ın kadın kimliğine dair analizlerin yapılmasında bu metinlerden yararlanılmaktadır.

Boran'ın biyografisine dair çalışmalar yanında, tezde birincil kaynak olarak ele alınan çalışmalar Boran'ın kendi yazdıklarıdır. Bunlar akademik, sanat ve siyaset içerikli yazıların hepsini içermektedir. Yukarıda bahsedilen temalar ağırlıklı bu yazıların okunup incelenmesi sonucu ortaya çıkarılmıştır. Bu yazıların ilki Boran'ın 1945 tarihli “*Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*” isimli doçentlik tezidir. Bu tezde ailede kadının konumuna, iş bölümünün cinsiyetlendirilmesine, cinsiyet rollerine ve modernleşmeye dair temaların ön plana çıktığı görülmektedir. Aile içinde ve kamusal alanda kadınların haklarına odaklanan diğer metin ise Türkiye İşçi Partisi'nin 1975 tarihli programıdır. Boran'ın metnin yazımında ne kadar dahil olduğu bilinmese de parti lideri olarak Boran'ın fikirlerinin bu metinde önemli olduğu düşünülmektedir. Bu metinden çıkarılan temalar kamusal alandaki çalışma koşullarına dairdir. Kadınların bu çalışma düzeninde ezilmesi, eşit işe eşit ücret, ev ve kamusal alandaki sömürünün analizi yapılmaktadır.

İkincil olarak Boran'ın kadınların örgütlenmesine dair söylemleri ağırlıklı “*Faaliyet Programı Üzerine Teklifler*” (1967) yazısında görülmektedir. Boran bu noktada kadınların dernekleşmesinin ve örgütlenmesinin öneminden bahsetmektedir. Örgütlenme temasının analizinin yapıldığı diğer metin ise Boran'ın 1979 yılında Türkiye İşçi Partili kadınlarla yaptığı toplantıdır. Bu toplantıda Boran parti örgütlenmesinden bahsederek kadınları bu örgütlenmeye çağırmaktadır.

İlgili temaların tartışıldığı bir diğer önemli metin Boran'ın Mart 1976 yılında *Yürüyüş* dergisine verdiği röportajdır. “*Kadınlar Günü Üzerine*” başlıklı bu röportaj Boran'ın fikirlerinde feminizmin, kadınlar gününün ve sömürünün ön plana çıktığı bir metindir. Türkiye özelinde kadınların durumu da bu röportajda tartışılmaktadır. Bununla birlikte feminizmin Boran tarafından dillendirildiği ilk metin olması açısından Kasım 1943 tarihli *Adımlar* dergisinde yayımlanan “*İngiliz Romanının Sosyal Cephesi*” isimli metin çalışmada kullanılmaktadır.

Bu metinler dışında Boran'ın yazılarından çıkarılabilecek diğer kadın söylemleri mevcuttur. Boran'ın *Yurt ve Dünya* dergisinde yayımlanan “*Halide Edip'in Yeni Romanları*” (1941) ve “*Kadın Romancılarımız*” (1941) isimli iki yazısı kadın söylemine

dair çıktıları barındırmaktadır. Bu kadın söylemi Halide Edip Adıvar'ın romanlarındaki karakterlere kadınlıkları üzerinden bir eleştiri ve kadın romancıların kullandıkları temalara eleştiri içermektedir. Bu iki metin temalar açısından uygun bulunmadığından çalışma içinde kullanılmamaktadır.

2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. FEMİNİZM AKIMLARI

Feminizm, sözlük anlamına bakıldığında “kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin” olarak tanımlanmaktadır (Michel, 1993). Bu tanımın ışığında feminizmin hak temelli bir mücadele olduğu görülmekte ve bilinmektedir; ancak önemli olan nokta feminizmin hangi sisteme ya da duruma karşı mücadele ettiğidir. Nitekim feminizmin anlaşılması için öncelikli anlaşılması gereken kavram ataerkillik (erkek egemenlik) kavramıdır. Ataerkillik en kısa tanımıyla kamusal ve özel alandaki güç ilişkilerinin erkeğin lehine olması durumudur. Ataerkillik erkeğin yüceliği ve her türlü hakka sahip olması üzerinden tartışıldığında farklı bir kavrama ulaşmaktayız. Cinsiyetçilik adı verilen bu kavram cinsiyetler arasındaki sömürüyü ve ezilmeyi ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda cinsiyetçiliği ataerkilliğin temel bir aygıtı olarak görebiliriz. Yukarıda bahsi geçen tanım bu bilgiler altında genişlettiğimizde şunu diyebiliriz; “feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir” (Hooks, 2012). Hooks’un tanımından yola çıktığımızda feminizm, ataerkilliğin cinsiyetçilik üzerinden yarattığı her türlü eşitsizliği ve sömürüyü ortadan kaldırma çabasıdır. Bu anlamda feminizmin en temel kaygısı, kadın ve erkek arasındaki eşitliği hem kamusal hem de özel alanda sağlamak olmuştur. Feminizm eşitlik anlayışını sağlarken birçok farklı akımlarla eklemlenmiş böylece feminizmin dalgaları diyebileceğimiz üç dalga ortaya çıkmıştır.¹ Bu dalgalar feminizmlerin kaygılarının yön değiştirdiği dalgalar olması açısından farklı dalgalar olarak adlandırılmışlardır. . Kronolojik olarak da bakıldığında takdirde liberal feminizm ve radikal feminizm incelenecek sonrasında ise konunun ana başlığı olan Marksist ve sosyalist feminizme geçiş yapılacaktır.

Liberal feminist akımın çalışma açısından önemi kadın söyleminin feminist bir söylem olarak ortaya çıktığı akım olmasıdır. Kadın söyleminin ortaya çıkmasındaki başlıca sebep erkeklerle kadınların eşit olabileceği düşüncesinin yaygınlaşması olarak düşünülebilir.

---

¹ Dördüncü dalganın var olup olmadığı üzerine tartışmalar için bkz Chamberlain (2017), Coschrane (2013) ve Munro (2013)

Ataerkilliğin karşısında duran ilk feminizm akımı olan liberal feminizm aydınlanma düşüncesinin etkisiyle ortaya çıkmış bir akım olarak görülebilmektedir. Aydınlanma düşüncesinin liberal feminist düşüncedeki yansımaları Donovan beşe ayırarak açıklamaktadır. Bunlar; akla inanç, kadınlar ve erkeklerin ontolojik olarak aynı oldukları düşüncesi, toplumun değişimine ve gelişimine etki etmenin en iyi yolunun eğitim olduğu düşüncesi, bireyin diğer bireylerden ayrı olarak gerçeği arayan bağımsız bir aktör olduğu düşüncesidir (Donovan, 2014). Donovan'ın çıkarımlarından yola çıktığımızda liberal feminizm aslında çok temel bazı noktalara karşı çıkmaktadır. Aydınlanmanın en önemli noktalarından birini oluşturur Fransız İhtilali bu karşı çıkışlara bir zemin oluşturmuş ancak bu zemin ataerkilliğin ortadan kalkmasına yol açmamıştır. Bu model için görünür de bazı hakların verilmiş/alınmış olması gerekirdi. “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi” (1789) ilk maddesinde bahsedilen “İnsanlar, özgür ve eşit haklarla doğar ve yaşarlar...” kısmı bu ortamı- teorik de olsa- hem oluşturmuş hem de karşı çıkışlara yol açmıştır.

Liberal feminizmin temelini oluşturan ve akla ilk gelen düşünürü İngiliz yazar Mary Wollstonecraft olmuştur. Liberal feminizmin ya da genel anlamda feminizmin başlangıç metinlerinden biri kabul edilen “Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi” Mary Wollstonecraft tarafından 1792 yılında yayınlanmıştır. Wollstonecraft'ın bu eseri liberal feminizmin köşe taşlarını oluşturmaktadır. Wollstonecraft bu eserde erdem kavramına odaklanmakta ve kadının erdeminin var olan kadınlık rolleri üzerinden şekillendiği savını reddetmektedir. Çevre koşullarının ötesinde her varlığın kendi aklını kullanma yoluyla erdemli olabileceğini söylemektedir (Wollstonecraft, 2012). Wollstonecraft tersine kadınların zihinsel olarak gelişemediklerini ve bu gelişmeyi sağlamanın en önemli yolunun eğitimden geçtiğini söylemektedir. Eğitimin eksikliği ve yanlışlığı kadınların zihinlerinin doğru yönde gelişmesine engel olmaktadır. Bu anlamda suçlu olan eğitim sistemidir. Var olan eğitim sistemi belli kadınlık rollerine odaklandığından Wollstonecraft buna şiddetle karşı çıkmaktadır. Wollstonecraft'a göre kadının zihni güzelliğine tercih edilmedikçe düzgün eğitim sistemi asla kurulamayacaktır (Wollstonecraft, 2012). Bu doğrultuda eğitimin amacı aklın gelişimine önem vermektedir. Bu anlamda Donovan'ın bahsettiği liberal feminizmin argümanlarından biri olan akla inanç kendisini Wollstonecraft'ta göstermektedir. Yine Wollstonecraft: “Aklın dışında herhangi bir otoriteye tapanlar ne akılcıdır ne erdemlidir.” (Wollstonecraft, 2012)

diyerek erdemli olmanın tek yolunun akıl ve rasyonel düşüncenin bir sonucu olduğunu söylemektedir.

İki düşünürün düşüncelerinin ötesinde John Stuart Mill, Sarah Grimke, Susan B. Anthony gibi düşünürlerin fikirleri de liberal feminizm için öncü olmuşlardır. Liberal feminizm sonuç olarak kamusal alanda eşitlik ilkesine sarılmış eğitim ve oy hakkı üzerine bir feminizm dalgası olarak ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda liberal feminizm eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Bu eleştirilerin en önemlisi de liberal feminizmin aynı olma düşüncesine karşı farklılık fikrini öne çıkaran radikal feminizmden gelmiştir.

Radikal feminizmin çalışma açısından önemi hem feminizmin tarihi açısından hem de sosyalist-feminizm açısından konumunda saklıdır. Radikal feminizmde ortaya çıkan kadın söylemi aynı zamanda sosyalist-feminizmi de ilgilendirmektedir. Radikal feminist düşüncenin bazı söylemleri sosyalizmin fikirlerine yaklaştığından çalışma için ayrıca önemli gözükmektedir.

Radikal feminizmin başlangıç süreci literatürde ikinci dalga feminizmin başlangıcı olarak adlandırılmıştır. Radikal feminist düşüncenin doğuşu Yeni Sol² hareketinin içindeki erkek grubun aşağılayıcı tavrıyla birlikte oluşmuştur. “Kişisel olan politiktir” mottosu radikal feminizmin ortaya çıkardığı bugün de feminizmin genel anlamda en önemli mottolarından biri olarak gözükmektedir. Kişisel olanın politik olduğuna dair bu tavır sosyal eşitsizliğin hayatın her alanında olduğunu vurgulamakta, kamusal alanın dışında özel alanın da bunu beslediğini söylemekte ve ev işinin de erkek egemenliğinin bir parçası olduğunu söylemektedir (Walby, 1991). Bu duruşun önemi aynı zamanda gözden kaçırılan ev içi alanın önemine vurgu yapmasındadır. Radikal feminizm, liberal feminizmdeki aynılık düşüncesine değil farklılık düşüncesine odaklanmaktadır. İçinde farklı yönelimler ve ideolojiler olmasına rağmen radikal feminizm, belli temel çıkarımlara ve hedeflere sahiptir. Bu hedefler ve çıkarımlar Donovan’ın özetlemesine göre şöyle sıralanabilmektedir; kişisel olanın politik olduğu, kadınları baskı altına alanın kapitalizm değil; direkt ataerkillik olduğu, kadınların kendilerini bastırılmış bir kast ya da sınıf olarak görmesi gerektiği, kadın ve erkeğin üslubunun ve kültürünün farklı olduğu,

---

² 1950’lerin sonlarında ABD ve İngiltere’deki Marksist entelijansiya tarafından oluşturulmuş, kapitalizme ve Sovyet modeli sosyalizme karşı mesafeli durmuş, en büyük ivmesini 1968 hareketlerinde almış akım (Marshall, 1999; s.821).

bu doğrultuda kadınların üslup ve kültürlerinin gelecekteki herhangi bir toplumun düşüncesinin temelinde olması gerektiği düşüncesini savundular (Donovan, 2014). “New York Radical Feminists” isimli örgütün 1969 yılındaki bildirisine göre ise radikal feminizmin amacı politik olarak organize olmak ve cinsiyet sınıf sistemini yıkmaktır (Koedt, 1973). Radikal feminizm aynı zamanda kadınların ezilmelerinin sebebinin salt kadın olmaları olduğunu savunmakta ve savaşılmaması gerekenin kadın karakteri olarak nitelenen mitik roller, kurumlaşmış aile, evlilik ve aşk olduğunu söylemektedir (Kreps, 1973). Radikal feministler bu temeldeki düşünceleri farklı yönleriyle geliştirmişlerdir. Shulamith Firestone’un fikirleri bu noktada önemli gözükmektedir.

Shulamith Firestone’un fikirleri de radikal feminizmin sınıf, aile, biyolojik farklılıklar gibi noktalarının geliştirilmesi üzerinedir; ancak Firestone bunu yaparken Marksizm’den fazlasıyla yararlanmıştı. “*Cinselliğin Diyalektiği*” isimli eserinde Marksizm’in tarihsel materyalizm kuramıyla ve devrim teorisiyle de ilgilenmiştir. Tong’a göre Marx ve Engels tarihi yönlendiren güç olarak sınıf mücadelesi üzerinde dururken Firestone’un cinsiyet sınıfı denilen kavramı göz ardı edilmiştir. Firestone, ezilen sınıf olarak cinsiyet sınıfının merkezde olduğu bir tartışma önermektedir (Tong, 2006). Bu noktada cinsiyet sınıfı olarak ezilen sınıfın neden ezildiğine dair soruyu Firestone, biyolojik farklılıklar olarak cevaplamaktadır. Farklılıktan kasıtlardan en önemlisi üreme işlevidir. Firestone’a göre kadının üreme işlevi ataerkilliğin ve onun yönetme ideolojisinin cinsiyet ayrımcılığının üzerine kurulduğu cinsiyete dayalı iş bölümünün nedenidir (Donovan, 2014). Bu anlamda üreyebilme yetisi iş bölümünü ortaya çıkarmış ve bu da ezilmeyi ortaya çıkarmaktadır. Son noktada Firestone çok daha radikal gözükürken bir sonuca ulaşmaktadır. Üreme teknolojisinin ele geçirilmesi bu noktada bir çözüm olarak görülmektedir. Ekonomik sınıfların ortadan kaldırılması için üretim araçlarının ele geçirilmesi gerekiyorsa cinsel ayrımcılığın ortadan kalkması için de yeniden üretim araçlarının ele geçirilmesi gerekmektedir. Bunun sonucunda ise yapay üreme yeni bir üreme biçimi olarak ortaya çıkacak ve kadınların üzerindeki biyolojik baskıyı ortadan kaldıracaktır (Firestone, 1993). Bu ele geçirme sürecinde önemli olan ise devrim sürecidir. Yine Firestone biyolojik farklılığın baskının temeli olduğundan Marksist devrim anlayışında ekonomik anlamda olduğu gibi, biyolojik bir devrimin gerekli kılındığından bahsetmektedir (Tong, 2006). Bu devrim, daha sonra sosyalistler ve sosyalist feministlerde de göreceğimiz üzere, yeniden üretim araçlarına olduğu kadar Firestone’un biyolojik aile olarak adlandırdığı

kuruma da hücum etmektedir. Sosyalist feministlerde olduğu gibi Firestone ve radikal feministlerin geneli de ailenin bir baskı kurumu olduğunu söylemektedirler.

Radikal feminizm feminizmin tarihinde çok önemli bir köşe taşı oluşturmuştur. Gerek zihin açıcı ve yenilikçi fikirler, gerek aşırıya kaçtığı düşünülen fikirleriyle feminizme yön çizmiştir. Çizilen bu yön yalnız radikal feminizmin içeriğinde kalmamakta aynı zamanda sosyalist-feminizmin içeriğini de etkilemektedir. Radikal feminizm sosyalist-feminizme geçişteki uğrak noktalarından birini oluşturmaktadır. Tıpkı radikal feminizm gibi sosyalizmin ve ilk sosyalistlerdeki kadın söylemi de sosyalist-feminizmin temel argümanlarını şekillendirmiştir.

2.1.1. Marksist ve Sosyalist Feminizm

Marksist feminizm ve sosyalist feminizm birbirine yakın iki feminizm akımını imlemektedir. Marksizm feminizm ilk dönem marksistlerin ataerkiye ve kadına dair söylemlerinden ileri gelmektedir. Sosyalist feministler ise ilk dönem Marksistlerin eleştirisinden yola çıkmaktadır. Bu iki akımın çalışma için önemi Boran'ın söylemlerinin yer yer iki düşünceye de yaklaşmasıdır. Yeni dönem Marksist ve sosyalist feministlere geçmeden önce ilk sosyalistlerdeki kadına bakışın önemli olduğu düşünülmektedir. Sosyalist düşünürlerde “kadın sorunu”nun tartışılacak olmasının sebebi Marksist ve sosyalist feminizme kaynak oluşturuyor olmasıdır. Gerek ataerkilliğin doğuşuyla ilintili teorilerinde gerek Marksist kavramların feminist anlamda yorumlanması sürecinde ilk sosyalistlerin yorumları öncü bir yol çizmektedir.

2.1.1.1. İlk Sosyalistlerde “Kadın Sorunu”na Bakış

Marksist ve sosyalist-feministlere geçmeden önce “kadın sorunu”nun dillendirildiği bazı sosyalist düşünürlere bakmak önemli görülmektedir. Bu düşüncelerin önemi gerek sonraki dönem feministler için öncü durumda olmaları gerekse çalışmanın öznesi Behice Boran açısından da yorumlanabilmesi düşüncesidir. Bu sosyalistlerden, öncü olmaları ve “kadın sorunu”na net bir şekilde değinmeleri açısından, özellikle dört isme değinilmiştir. Bunlar Friedrich Engels, August Bebel, Clara Zetkin ve Vladimir İlyich Lenin olarak belirlenmiştir.

Engels'in sosyalistler arasında "kadın sorunu" hakkında ortaya çıkardığı argümanlar öncelikle incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bebel, Zetkin ve Lenin gibi diğer sosyalist düşünürlerin seçilmesindeki ortak nokta ise, Engels'in fikirlerinin daha geliştirilmiş ya da daha farklı yönlerden okunmasına imkân oluşturmasıdır. Geliştirilen düşüncelerle birlikte bir diğer önemli nokta ise bu üç düşünürün, çözümün sosyalist toplumun kendisinde olduğuna dair düşünceleridir. Bu sosyalist düşünürlerin çalışma açısından önemi ise daha sonraki bölümlerde tartışılacak olan Behice Boran'ın da bu düşüncelerin bir kısmını paylaşıyor olmasıdır. Boran "kadın sorunu"ndan bahsederken direkt bu kişilerin söylemlerini kullanmasa da bu düşünürlerden izler taşıdığı kesindir.

Friedrich Engels sosyalist teori içindeki en önemli ideologlardandır. Marksizm'in temelleri, kavramları ya da sosyalizm ve sosyalist toplum ideallerinden sonraki bölümlerde bahsedileceğinden, burada yalnızca Engels'in "kadın sorunu" üzerindeki çıkarımlarından bahsedilecektir. Çünkü Engels "kadın sorunu"na eğilen ilk sosyalist düşünürlerden biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Engels'in fikirlerinin çalışmanın sonraki bölümleri için de gerek Türkiye'deki kadın hareketi gerek Behice Boran açısından gösterge olacağı düşünülmektedir.

Engels'in düşüncelerine, yarattığı tepkilere ve eleştirilere bakmadan önce genel hatlarıyla hangi konuları açıklığa kavuşturma çabasında olduğuna bakmak önemli gözükmektedir. Engels çoğunluğu "*Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*" (1990) eserinde olmak üzere ataerkillik, kadının sömürülmesi ya da ikincilleştirilmesi üzerine yorumlarda bulunması sosyalist ve feminist teori açısından önemli gözükmektedir. Engels bu kitabında tarihsel bir çizgi çekerek aile biçimleri ve bu aile biçimlerine bağlı olarak ekonomik yapıların, iş bölümünün, özel mülkiyetin, cinselliğin, anaerkilliğin ve ataerkilliğin gelişimini ve dönüşümünü göstermeye çabalamıştır.

Engels fikirlerini, genel olarak, bir antropolog olan Lewis Henry Morgan'a dayandırmaktadır. Gensler (klanlar), tek eşli aile, çok eşli aile gibi tarihsel aşamaları inceleyebilmesi Morgan'ın 1877 tarihli eseri "*Ancient Society*" (Eski Toplum)'e dayanmaktadır. Buradaki aşamalardan Engels çok ünlü ve klasikleşen şu çıkarıma ulaşmıştır: "Günümüzde erkek, çoğunlukla, hiç değilse, varlıklı sınıflarda, ailenin dayanağı olmak ve onu beslemek zorundadır; bu durum ona hiçbir hukuksal ayrıcalıkla desteklenmeyi gereksinmeyen, egemen bir otorite kazandırır. Aile içinde erkek,

burjuvadır; kadın proletarya rolünü oynar.” (Engels, 1990). Bu noktada Engels’e bir eleştiri yönelmektedir. Buna göre Engels aile içindeki ve dışındaki güç ilişkilerini ve sınıfı aynı noktadan okumamaktadır. Ailenin toplumun en küçük parçası olduğu düşünüldüğünde aile içindeki güç ilişkilerinin yarattığı sömürünün bir yönü, bütün toplum için de geçerli olmalıdır (Eisenstein, 1979). Eisenstein’in eleştirisi doğru bir noktada durmasına rağmen Engels’in çıkarımı çok değerlidir; çünkü ev içindeki eşitsiz duruma işaret etmektedir. Engels’in ev içindeki durumun yarattığı eşitsizliğin ataerkilliğin çıkışıyla bağlantılı olduğunu da bizlere uzun şekilde göstermektedir. Engels’in bu noktayı açıklarken Morgan üzerinden bir ataerkillik çıkarımı yapmaktadır. Ataerkilliğin ortaya çıkışının, Engels’in söylemiyle “kadın cinsinin tarihsel yenilgisi”ne (Engels, 1990) nasıl ulaştığını da incelenmesini gerektirmektedir.

Engels aile içinde kadını proletarya olarak imlerken ailenin tarihi gelişiminden yola çıkmaktadır. Engels için bu ezilmeyi ya da sömürülmeyi ortaya çıkaracak en önemli nokta, özel mülkiyet ve bunun ortaya çıkışıdır. Bu anlamda özel mülkiyet, kadın ezilmişliğinin kölelikle birlikte filizlendiğini ortaya çıkarmaktadır. Engels’e göre tarımın başlangıcı bir değişiklik yaratmıştır. Bu noktadan sonra kadınlar bir değişim değeri kazanmışlar, alınıp satılan varlıklar haline gelmişlerdir. Bu aile mülkiyetiyle de doğrudan bağlantılıdır (Engels, 1990). Kadının kölelik vari bir sömürülmeye dönüşmesiyle birlikte Engels’in söylemiyle analık hukuku yıkılmıştır. Soyun anneden geçmesi ve miras yolunun anneden geçmesi fikri değişti ve bunların hepsi baba soyuna doğru kaydı (Engels, 1990). Engels, burada ataerkillik üzerine teorisini açıklarken bunun özel mülkiyetin doğuşu (özellikle de miras yolunun kullanımının değişmesi bunun başlangıcıdır.) ilintili olduğundan bahsetmektedir. Ancak Engels’in bu düşüncesi bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilere göre özel mülkiyetin ortaya çıkışının kadın ezilmişliğini nasıl yarattığı kesin değildir. Engels, özel mülkiyete geçişin nasıl olduğunu kendisi de açıklayamamakta ve bir yorum da önermemektedir, bu yüzden bu durumun kadını ikincilleştirdiği düşüncesi bile kesin değildir (De Beauvoir, 1993). De Beauvoir bu çıkarımların yetersiz olduğunu düşünürken haksız değildir. Tarihsel süreçten emin olunamadığından ve ataerkilliğin çıkışına dair farklı teorilerin varlığı da bu muğlaklığı desteklemektedir.

Anaerkil bir dönemin varlığının hangi normlar altında yaşandığı da tartışmalıdır. Engels'in teorisinin vardığı noktada bu ezen-ezilen ikiliğinin sınıf açısından yorumu da önemli gözükmektedir. Kadının bir sınıf olarak varlığı fikri ise aile içinde tutulmaktadır. Marx ile yazdıkları bir yazıya ek olarak Engels, kadınların tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışmasına maruz kaldığını söylemekte ve bunun bir uzlaşmaz karşıtlık yarattığını iddia etmektedir. Nitekim bu durum karı-koca evliliği içinde kendini göstermektedir. İlk sınıf baskısının da kadın cinsinin erkek cinsi tarafından baskılanmasıyla özümdeş olduğu söylenmektedir (Engels, 1990). Bu bakış açısından Engels'in tek eşli aile şekline karşı çıkmakta olduğu anlaşılmaktadır çünkü tek eşli aile şekli baskının üretildiği kurum olarak ortaya çıkmaktadır. Engels bu durumun çözümü için çift taraflı bir çözüm üretmektedir:

“Aynı biçimde, erkeğin kadın üzerindeki egemenliğinin özel niteliği, bu iki cins arasında gerçek bir toplumsal eşitlik kurma zorunluluğu ve bunun yolu, bütün bunlar, kendilerini ancak, erkekle kadın tamamen eşit hukuksal haklara sahip oldukları zaman apaçık göstereceklerdi. O zaman görülecektir ki, kadının kurtuluşunun ilk koşulu, bütün kadın cinsinin yeniden toplumsal üretime dönmesidir ve bu koşul, karı-koca ailesinin, toplumun iktisadi birimi olarak ortadan kaldırılmasını gerektirir (1990; s.79).

Engels'in buradaki çözümü kadınların üretime katılmasının onları özgürleştirici bir niteliği olacağı ve baskının yok olacağı bir ilk adım olduğu yönündedir. Engels'e göre bu adım atıldığında kapitalizm cinsiyet farklarını ortadan kaldıracak ve kadınlar da proletarya devriminde bir özne olarak ortaya çıkacaktır. Devrimden sonra ise tüm insanlar iş gücünde yer aldıklarından ve özel mülkiyet ortadan kalkacağından kadınlar erkeklerin yükü kadar sermayenin yükünden de kurtulacaklardır. (Hartmann, 1981). Bunun ötesinde Engels bu eşitlik anlayışının ve toplumsal üretime katılmanın aynı zamanda “modern” karı-koca ailesinin de bu noktada yok edeceğini söylemektedir. Böylelikle hem sorunun temeli ortadan kalkacak hem de sömürülmenin sonuna doğru yaklaşılacaktır.

Engels'in adı geçen “*Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni*” adlı eseri özellikle çok önemlidir. Bunun sebebi Marksizm'in “*cinsiyet körü*” olduğu iddialarının çürütülmüş somut bir örneği olmasıdır. Nitekim bu yalnızca Engels'in eserinde değil Marx ve Engels'in kavramlarının feminist yorumlarına açık olmasında da görülmektedir. Engels'in bu eserdeki fikirleri hem sosyalizm hem de feminizm açısından ayrı ayrı önemli gözükmektedir. Bu eserde bahsedilen argümanlardan bir kısmını- ataerkillik, özel

mülkiyet, kadının ezilmesi ve sınıf gibi- daha sonraki dönemlerde Bebel, Zetkin ve Lenin gibi düşünürlerde de görmekteyiz.

August Bebel 1904 tarihli eseri “Kadın ve Sosyalizm”de “kadın sorunu” üzerine fikirlerini beyan etmektedir. Bebel’in duruşu da Engels’in fikirlerine çok benzemekte ve bu fikirlerin geliştirilmiş halleri olarak ortaya çıkmaktadır. Ataerkinin doğuşunun özel mülkiyet ile olan bağlantısını ve sosyalizmin kadınlar üzerindeki sömürüyü yok edecek olması düşüncesini Engels’ten daha net ve keskin bir şekilde savunmaktadır.

Bebel’in kadın sorunsalına ilişkin çözüm önerisine geçmeden Bebel’in dünyadaki feminist dalgaya karşı olan tavrını incelemek önemli görülmektedir. Bebel’e göre:

“Burjuva süfrajeleri kadınla erkek arasında kanunen eşitlik sağlasalar bile, evliliğin ortaya çıkardığı cinsel tutsaklığı, fuhşu, kadının erkeğe olan ekonomik bağılılığını, kadının iş hayatında sömürülmesini bu düzen içerisinde ortadan kaldıramazlar. Birkaç bin kadın bu davayı gütseler bile büyük bir kadın çoğunluğu bu davaya ilgisizdir: Bilhassa toplumun refah içinde yaşadığı bölümün kadınları için böyle bir sorun söz konusu bile değildir. Küçük bir bölüm kadının yükseköğrenim görmesi ve önemli yerlere geçmesi de davayı çözmez.” (Bebel, 1977).

Bebel liberal feminizmin çözüm getiremeyeceği üzerine eleştirisini kanuni eşitliğin yetersizliği üzerinden yapmaktadır. Ona göre kanuni eşitlik fikri, süfraj hareketlerinde oy hakkıyla temellenmektedir gerek kamusal alandaki sömürüyü gerek ise ev içindeki sömürüyü tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Bebel’in ve genelde sosyalist düşünürlerin karşı çıktığı liberal feminizm, bu anlamda bir çözüm yaratmaktan uzaktır. Bebel’in görüşlerinin incelenmesi ve sorunun çözüme kavuşması için ürettiği teoriler bu yüzden liberal feminizmin karşısında konumlanmaktadır.

Bebel “kadın sorunu”nun çözümüne dair düşüncelerine ataerki ve anaerkinin karşılaştırmasını üzerinden incelemektedir. Engels’te de görüldüğü üzere karşılaştırmanın temelinde kişisel mülkiyetin kadının erkeğe bağlanması bulunmaktadır. Bebel, anaerkilliğin komünizmi ve herkesin eşitliğini imlediğini, babaerkinin (ya da ataerkinin) ise mülkiyeti, mirası ve kadının tutsaklığını imlediğini söylemektedir (Bebel, 1977). Anaerki-ataerki ikileminin, sosyalizm- kapitalizm ikilemiyle eşdeğer tutulmasından çıkarılabilecek olan nokta “kadın sorunu”nun sistem içinden çözülemeyeceğinin göstergeleri olarak alınabilmektedir. Sorunu yaratan kapitalist sistemin kendisi ise bu sorunu bir düzen değişikliği olmadan çözmek imkânsızdır. Bu düzen değişikliğinin önceliği ise toplumsal bir değişim olarak ortaya çıkmaktadır.

Sanayideki “kadın sorunu”na değindikten sonra ulaştığı çıkarımda Bebel, kadının kâğıt üstünde değil; gerçekten eşit olabileceği sistemin sosyalizm olduğunu savunmakta ve sosyalist toplumun kadına, erkeğe verdiği her türlü gelişme imkânını vereceğini söylemektedir (Bebel, 1977). Bu anlamda, kadınlara hakların verilmesinin yetersiz olduğunu ve kadının yabancılaşması sorununun tam çözülebilmesi için kadınların proletaryayla birlikte omuz omuza mücadeleye girişmesi gerekmektedir (Navailh, 2005). Bebel sosyalizmi ve feminizmi bir potada eritmese de “kadın sorunu”nun sosyalist sistem içinde kendiliğinden çözüme kavuşacağını savunmaktadır.

Zetkinin fikirleri de Bebel ve Engels’in fikirlerinin devamı gibidir. Liberal feminizmin “kadın sorunu”na çözüm yaratamayacağı iddiasını taşımaktadır. Zetkin’e göre:

“Kadın hakları savunucuları tam toplumsal, insansal özgürlük veya kölelik için belirleyici olguyu, yani kapitalist üretim biçimi üzerinde yükselen burjuva toplumunun burjuvazi ve proletarya arasındaki aşılmaz sınıf zıtlığıyla, bir yanda sömüren ve hükmeden, diğer yanda sömürülen ve hükmedilen şeklinde bölündüğünü görmüyorlar veya görmek istemiyorlar.” (Zetkin, 1988)

Zetkin de Bebel’e benzer şekilde liberal feminizmde bir eksiklik olduğunu söylemektedir; ancak Zetkin’e göre eksik bırakılan noktalardan biri sınıf çatışmasıdır. Sınıf çatışmasıyla birlikte liberal feminizmin kapitalizme dair bir eleştiri sunmamasından rahatsızlığını dile getirmektedir. Zetkin “kadın sorunu”ndan bahsederken ikiliklere, özellikle de sömüren-sömürülen ilişkisine odaklanılmadığı düşüncesini vurgulamaktadır. Ona göre feminizm daha çok burjuva toplumunun çıkarlarının içine saplanmış ve bunun dışına çıkamamaktadır (Zetkin, 1988). Zetkin’in kadın meselesi hakkındaki bu eleştirilerinin sosyalist bağlamda bir çözüme nasıl yansıdığı da önemli gözükmektedir.

Clara Zetkin’in “kadın sorunu”na bakışı ve bunun sosyalizmle bağına bakarken onun da Engels’in fikirlerinden etkilendiği açıktır. Zetkin, üretimin kadının özgürleşmesi üzerine öneminden bahsederken kadınlara ve erkeklere yüklenen rollerin sonsuz olmadığını da ifade etmektedir. Ona göre kadının konumu, belirli düşüncelerin çıkarıcılığı üzerinden belirlenemez ve kadının durumu zamandaki üretim ilişkilerinin üzerinde yükselen toplumsal durumların sonucudur (Zetkin, 1988; s.10). Zetkin bu noktada, sosyalizm bağlantısının ötesinde kadına yüklenen rollerin sonsuz olmadığını, değişebileceğini göstermektedir. Nitekim Zetkin sosyalizm bağından kopmamakta ve Engels’in düşüncesinde de olduğu gibi kurtuluşun ilk temel taşının sanayiye girmek, üretime

katılmak olduğunu iddia etmektedir. Zetkin'e göre: "Aileyi şimdiye kadar bir arada tutan, kadının ev ocağı ile sınırlı çalışmasıydı; kadının fabrikaya kaydırılan faaliyeti alışlagelmiş aile yaşamını yok etti, ama aynı zamanda ekonomik bağımsızlığın ve böylece kadın cinsinin kurtuluşunun da ilk temel taşını koydu." (Zetkin, 1988). Engels'in fikirlerinde görülen aile yaşamına ve belli bir aile formuna eleştiriyi Zetkin'de de görmekteyiz. Bu eleştirideki kritik nokta ise Zetkin'de de özel mülkiyet, sermaye kazancı ve burjuva yaşam şekli olarak göze çarpmaktadır (Zetkin, 1988). Zetkin anti-kapitalist düşüncenin "kadın sorunu"yla ilintilenmesini, sosyalizm içinden çözmeye yeltenmektedir. Lise Vogel, Zetkin için "özel bir kadın hareketinin değil, kadınlar arasında bir sosyalist hareketin ajitasyonunu" ele alarak "şu an için kadının ufak tefek çıkarlarını değil, kadın işçilerin sendikalaştırılmasını" vurguladığını söylemektedir (Vogel, 1990). Bu anlamda Zetkin tekil bir kadın hareketinin yeterli olmadığını; ancak kadınların proletaryayla birlikte hareket etmeleri gerektiğini telkin etmektedir. Sosyalist ya da Marksist teorinin kadın hareketinin tekilliğini aşması bir anlamda Hartmann'ın "Marksizm ve feminizm tektir o da Marksizm'dir" (Hartmann, 1981) eleştirisini haklı çıkarmaktadır.

Sosyalist düşünürlerde "kadın sorunu"nun nasıl ortaya çıktığına dair son olarak bakılması gereken kişi bu düşünceleri pratiğe dökebilme şansını da yakalayan Vladimir Ilyich Lenin'dir. Lenin'in düşüncelerinin yarattığı fark bunları uygulayabilme imkânını bulmasında yatmaktadır. Lenin'in görüşlerinde göze çarpan en temel nokta, Engels'te kadınların üretime girmesi olarak görülen görüşün daha ileri götürülmesidir. Lenin, kadınların "ev işi ve mutfağın bunaltıcı atmosferinden" kurtulması ve "politik hayata çağırılmasını" gerektiğini ifade etmektedir (Lenin V. , Oy Hakkı İçin Mücadele, 2010). Lenin bu gereksinmenin gerçek bir sosyalizmin kurulmasına yol açacağını söylemektedir. Bu doğrultuda, Sovyetler Birliği'ndeki kadınların durumundan bahsetmektedir. Lenin, Sovyetler Birliği'ndeki kadınların durumunu özel-kamusal ayırımındaki tartışmalarına devam ederek açıklar. Özel alandaki kadınların yaşadığı durumu kölelik, aptallaştırıcı gibi tanımlarla ifade eder (Lenin V. , Oy Hakkı İçin Mücadele, 2010). Lenin, Sovyetler Birliği'nin eşitliği tamamen sağladığını ve "erkeklerin imtiyazlarını onaylayan iğrenç kanunların"ın (Lenin V. , Kadınlar İçin Tam Eşitlik, 2010) yerinden edildiğini söylemektedir. Bu noktada, bunu başarabilecek olan sistemin sosyalizm olduğunu göstermekte ve diğer kapitalist ülkeleri Bebel'de gördüğümüz gibi görünürde eşitlik

sağladıklarını söyleyerek eleştirmektedir. Lenin'e göre hukuksal alandaki eşitliğin uygulanmasının toplumsal ve ekonomik alanda eşitlik sağlamayacağı düşüncesi de önemlidir ve bunun gerçekleşebilmesi için "komünizmin eksiksiz zaferi" gereklidir (Mojab, 2018). Bunun temelinde Mojab'a göre eşitliği bir hukuk meselesi olarak gören anlayış değil; çok daha derin bir toplumsal ve ekonomik bir mesele olarak gören tarihsel materyalist sosyalist devrim anlayışı yatmaktadır (Mojab, 2018). Lenin'in özeleştirisi de bu noktada değerli gözükmektedir. Lenin her ne kadar komünizmin zaferinin sömürüyü yok edeceğini dile getirse de bir noktada patriyarkanın kapitalizmi aşan bir güç olduğunu da kabul etmiş gibi görünmektedir.

Sonuç olarak Engels, Bebel, Zetkin ve Lenin'in "kadın sorunu" hakkındaki temel vurgularını: aile içindeki eşitsizlik ve sömürü, hukuksal alanda eşitsizliğin yetersizliği, var olan modern aile yapısının reddi, kadınların üretime katılması ve kapitalist sistemin yok edilmesi olarak özetleyebiliriz. Sosyalist düşünürlerin "kadın sorunu"na eğilirken hangi noktalara odaklandığını görmek açısından bu sıralama değerli gözükmektedir. Her ne kadar bu sosyalist düşünürler feminizmi burjuva hareketi olarak nitelendirip reddetse de, bu argümanlar Marksist ve sosyalist feminizm gibi sonraki dönemlerin feminist akımlarına öncülük yapmaktadır. Tabi ki bu tartışmalar feminizmin yaşadığı değişimlerden ve gelişmelerden bağımsız değildir. Özellikle sosyalist-feminizmin üzerine oturduğu özel alan ve aile içindeki sömürü fikirleri sıralanan yazarların fikirlerinden çıktığı söylenebilir. Asıl çıkış noktasına geçmek için Marksizmin ve sosyalizmin temel ilkeleriyle birlikte Marksist ve sosyalist feminizmin bağlantılarına göz atmak önemli gözükmektedir. "Kadın sorunu"nu sosyalizmin çözmesi gereken ve çözümü sistemde gören ilk sosyalist düşünürlerden sonra marksist ve sosyalist feminist akımlara odaklanılacaktır. Bu anlamda bahsi geçen iki akım bir önceki bölümde bahsedilen düşünürlerin fikirlerinden de bağımsız değildir. Özellikle Engels'in düşünceleri bu akımların kendi içindeki tartışmalar için kritik durumdadır. Buradaki ayırım net bir şekilde sosyalizmin öncelikli olduğu bir düşünce tarzından feminizmin öncelikli olduğu bir düşünce tarzına geçiş olarak da okunabilmektedir. Örneğin Hartmann'a göre iki düşünce tarzı da eksik kalmaktadır. Marksizm'in sermayeye ilişkin analizi kuvvetli iken cinsiyetçiliğe ilişkin sınırlılık gözlenmekte, yalnızca feminizmin ise tarihsel bakış açısına sahip değildir ve yeterince materyalist değildir (Hartmann, 1981) Bu anlamda bu iki akımın çıkarımlarını incelemek önemli gözükmektedir. İncelenecek

olan akımlar özellikle Marksist kavramları da içerdiğinden bu feminizm akımları Marksist kavramlarla birlikte incelenecektir.

2.1.1.2 Marksist ve Sosyalist Feminizm

Çalışmanın bu noktası ilk bölüm açısından en önemli noktayı oluşturmaktadır. En önemli noktanın bu teoriler olmasının sebebi Behice Boran'ın "kadın sorunu" üzerindeki düşüncelerinin bu teorilerle temasının araştırılacak olmasıdır. Bu düşüncelerle temasın hangi kavramlar açısından olduğu da önemlidir. Bölüm, öncelikle Marksizm'in ve sosyalizmin kısa tanımına odaklanacaktır. Devamında, Marksist ve sosyalist feminizmin anlatılmasında klasik Marksist kavramlara odaklanacak ve bunun sonraki dönem Marksist ve sosyalist feministlerde nasıl tartışıldığını açıklamaya çalışacaktır. Kavramların açıklanmasından sonra ise bu akımların genel tanımları, amaçları ve hedeflediklerinden bahsedilecektir. Bu açıklamaların yapılmasında çoğunlukla Rosemarie Putnam Tong'un Marksist feminizm ve sosyalist feminizm ayrıştırmasına başvurulacaktır. Açıklayıcı olması açısından öncelikle Marksizme ve sosyalizmin incelenmesi gerekmektedir.

Marksizm adını Karl Marx'tan alan ve toplumların gelişimini bilimsel olarak açıklayan bir dünya görüşüdür ve Karl Marx bu dünya görüşünü 19.YY'ın ikinci yarısında Friedrich Engels ile birlikte oluşturmuştur (Burns, 2015). Marksizm'in temel kaygısı ekonomik temeller üzerinedir. Dolayısıyla Marx'ın ve Engels'in en çok irdelediği konu kapitalizmin ne olduğu ve nasıl işlediğidir. Kapitalizm çeşitli biçimleriyle sermayenin temel üretim aracını oluşturduğu üretim biçimi olarak tanımlanabilmektedir. Sermayenin çeşitli biçimlerine karşın kapitalizmin temel özelliği sermayenin özel mülkiyetinin bir sınıfın- nüfusun büyük kitlesinin dışındaki kapitalistler sınıfının- elinde olmasıdır (Desai, 1993). Marx'a göre kapitalizm bir sömüren-sömürülen ilişkisi yaratmaktadır. Bu ilişki tarihsel olarak üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf ve buna sahip olmayan sınıfı yaratmıştır. Bunlar burjuvazi- üretim araçlarını elinde bulunduran sömürücü sınıf- ve proletarya- sömürülen işçi sınıfı- olarak ayrılmaktadır.

Sosyalizm, kapitalizmin tersine üretim araçlarında özel mülkiyetin yerine ortak mülkiyetin, kâr için üretim yerine kullanım için planlı üretimin bulunduğu bir sistemdir ve sosyalizmin amacı bir sınıfın yerine diğerinin egemenliğini koymak değil bütün sınıfların ortadan kaldırılmasıdır (Huberman, 2016). Sweezy'nin aktardığına göre Lenin sosyalizmin, Marx'ı yorumlayarak, komünist toplumun “birinci” ya da alt evresi olarak biçimlendiğini söylemiştir. Bu anlamda sosyalizm Marksist teoriye göre komünizme geçiş evresidir (Sweezy, 1993). Marksist teorinin sosyalizm yorumu devletin üretim araçlarına el koymasıyla başlamaktadır. Engels'e göre devlet bu noktada üretim araçlarına el koyacaktır ve bu devletin son bağımsız eylemi olacaktır. Bu noktadan sonra devletin her türlü müdahalesi zamanla gereksiz hale gelecektir ve devlet ortadan kalkacaktır (Lenin V. I., 2014).

Tanımlar ekseninde bakıldığında sömüren ve sömürülen ilişkisi feminizm açısından göze çarpmaktadır. Bunun ötesinde ise feminizmin Marksizm ve sosyalizmle yolunun kesişmesi genelde Marksist kavramların kullanımıyla ortaya çıkmaktadır. Bu kavramlar Marksist ve sosyalist-feminizmin en önemli kaynaklarını oluşturmaktadır.

Marksist-feminizm ekonominin ve kapitalist sistemin ezilmişlikte temel bir noktayı işaret ettiğini söylemektedir. Tong'a göre Marksist-feminizmi sosyalist-feminizmden ayıran en temel gösterge, sosyalist-feministler sınıf ve cinsellik kavramının eşit rolüne vurgu yaparken, Marksist-feministler son kertede sınıfın belirleyici olduğunu düşünmektedirler (Tong, 2006). Marksist-feminizm tamamen Marksizmin belirleyici ilkelerine sadık bir durumdadır. İlkelerden kasıt Marksist kavramların feminist bir analiz yoluyla yorumlanmasından geçmektedir. Bu anlamda bu akımın gidişatını daha net açıklayabilmek adına kavramların yorumlanış şekillerine geçmek zorunlu gözükmektedir.

Kavramlar kadın hareketinin Marx'dan ödünç aldığı ve feminizmi Marksist ilkeler doğrultusunda tekrar gözden geçirdiği kavramlar olarak da nitelendirilebilir. Bu kavramlardan ilki “yabancılaşma” kavramıdır. Bu kavram Marx'tan önce de Feuerbach ve Hegel tarafından kullanılmıştır. Yabancılaşma kavramı Marx'ın kullandığı anlamda, bir kişinin ya da grubun kendi etkinliğinin sonuçlarına, içinde yaşadığı doğaya, diğer insanlara ve aynı zamanda kendisine yabancı bir duruma gelmesi durumunu yaratmaktadır (Petrovic, 1991). Marx'ın “yabancılaşma” kavramını sömürünün en yoğun

hali olarak düşünmek de mümkündür. Kavram aynı zamanda kadın işçiler ya da ücretsiz ev işinde çalışan kadınlar için de kullanılabilir. Feminist bağlamda kullanılan “yabancılaşma” kavramı, içinde potansiyel bir devrimci ruh taşımaktadır ve bu ruh Marx’ın sınıf ilişkileri analizine benzer şekilde ataerkil ilişkiler bağlamında düşünülebilir (Eisenstein, 1979). Yabancılaştırıcı etkinin bir silah olarak kullanılma şekli Eisenstein’ın fikirlerinde görülebilmektedir. Yabancılaşma kavramı ev işlerinin kadınlarda yabancılaştırıcı etkiler yarattığını düşüncesine dayanmaktadır.

Yabancılaştırıcı etki daha çok değişim değeri ve artı değer üzerine tartışmalarda daha net ortaya çıkmaktadır. Marx, artı değer kavramını, kullanım değeri ve değişim değeri kavramlarına ek olarak ortaya çıkarmıştır. Marx’a göre; “... emek gücü sadece kendisine ödenmeye yetecek değeri, yani işçilerin işlevsel olmasını sürdürmek ya da onların “yeniden üretimini sağlamak için” ödenen ücreti üretmez, bir fazlasını üretir.” (Donovan, 2014). Donovan’a göre bu üretilen değer artı-değer olarak adlandırılmakta ve bunun tamamı kapitalistin kârı olarak ortaya çıkmaktadır (Donovan, 2014). Artı-değer üretiminin Marksist-feminist açıdan yorumlanması da ev içi üzerinden görülmektedir. Ev işlerin artı-değer üretimi olduğu savunulmaktadır. Bu yorumlamalara göre ev içi emek, sosyal üretimin dışında kalmasına rağmen yeniden üretim ile birlikte bir artı-değer de üretmektedir (Dalla Costa & James, 1972). Dalla Costa ve Selma James, ayrıca işlerin ayrılmamasını, ev içindeki iş ile ev dışındaki işin aynı olduğunu, bu sebeple de ev içi çalışmanın da ücretlendirilmesini talep etmektedir (Dalla Costa & James, 1972). Bu düşünce, ev işinin bir sömürü aracı olup olmadığı hakkında tartışma yaratmaktadır. Marksist literatürün proletaryada olmasını istediği bilinçlenme sürecinin kadınların kurtuluşunda da var olması gerektiği fikri “praksis” kavramını düşündürmektedir.

Praksis düşüncesi, kendini pratik etme kavramıyla yakın anlamlı olmakla birlikte içinde devrimci bir dönüşümü de içermektedir. Dumenil, Löwy ve Renault’ya göre: “Toplumsal etkinlik içinde, insanlar dış dünyayı dönüştürürken, aynı zamanda, kendi kendilerini de dönüştürürler. Pratik her zaman kapitalist egemenliğin toplumsal yapıları tarafından koşullandırılıyorsa da aynı zamanda, devrimci pratik aracılığıyla bunları değiştirme gücü de mevcuttur.” (Dumenil, Löwy, & Renault, 2013) ve bu anlayış toplamda bir “praksis” anlayışını işaretler. Bu praksis anlayışı, Marksist ve sosyalist-feminist anlayışta bilinç yükseltme süreçleriyle eşzamanlı ilerlemektedir. Marx’ın bahsettiği işçinin bilinçlenmesi ve bilincinin yükselmesi süreci, kendisini sosyalist-feminizmin içinde de göstermektedir.

Feminist bir bilince sahip olmanın anlamı Carol Ehrlich'e göre kadınların kadın olarak ezildiklerinin ve ataerkinin kaçınılmaz olmadığına bilincine varma süreci olarak açıklanmaktadır (Donovan, 2014). Bilinç yükseltme düşüncesi, feministler arasında grup çalışmaları olarak kullanıldığı gibi her şekilde bilgilenme ve bilinçlenme süreci de bilinç yükseltme olarak adlandırılabilir. Bu durum, bir devrimci özne yaratımını süreci olarak da okunabilmektedir. Feminizmin devrimci öznesi kadınlardır; ancak hazır özneler değildir. Devrimci bir hareket buradaki özneleri hem kuramsal hem de pratik olarak hazır hale getirmelidir (Jazayeri, 2018)

Son olarak odaklanması gereken kavram, Marksist ve sosyalist-feminizmin en fazla odaklandığı kavram olan ev içi üretim ve yeniden üretim süreçleridir. Ev içi yeniden üretimden kasıt, işçinin her gün dışarıdaki üretim için yeniden üretilmesi ve üreme süreçleridir Hartmann'ın "*Marksizm ve Feminizm'in Mutsuz Evliliği*" makalesi, ev içi üretim ve yeniden üretim süreçlerini incelemektedir. Firestone, Zaretsky, Dalla Costa gibi düşünürlerden örnekler göstererek açıklamaktadır. Eli Zaretsky'e göre ev içi üretim kapitalizmin genişlemesiyle daha çok kendini göstermektedir. Kamusal ve özel alanlar arasındaki ayrımı genişleten direkt kapitalizmdir ve kapitalizm kadınlar üzerinde hem kamusal kadının çalışmasına açarak hem de biyolojik yeniden üretimi zorlaması açısından çifte baskı yaratmaktadır (Hartmann, 1981). Zaretsky'nin fikirleri kapitalizmin yaratmaya çalıştığı baskının, kadınlar üzerinde nasıl işlediğine dair bir çerçeve çizer. Yaratılacak olan çifte baskı, aynı zamanda Engels'in de önerdiği kadınların üretime katılma fikrine bir cevap niteliğindedir. Margaret Benston'ın kamusal alanda yapılacak işler üzerine yorumunda ise, kadınların kamusal alanda çalışmaları ev içindeki özel üretim meselesi kadının sorumluluğu olarak kaldığı sürece herhangi bir eşitliğin sağlanmasının imkânsız olduğu fikri hâkimdir (Tong, 2006). Benston bu sorunun çözümünde ev işlerinin sorumluluğun paylaşılmasının da şart olduğunu ve bu anlamda eşitliğin görünürde olduğunu söylemektedir. Bu eşitliğin görünürde kalması da kapitalizmle çok temel bir kardeşliğinin olmasında yatmaktadır. Bu anlamda, ev içi ücretsiz emek üzerine yorumlardan biri de kapitalizmin buna muhtaç olduğudur. Ücretsiz emek sömürsü bir süper sömürgeci ve kapitalizm bu süreçlerin ikisini birden içermektedir. Ev içi emek için bir ücret ödenmez, aksine bu zor ve baskı kurumlarıyla yaratılmaktadır (Mies, 2008). Dalla Costa'nın ev içi emeğin ücretlendirilmesi fikri de bu noktada tartışmalı gözükmektedir. Bu tartışma ev emeğinin artı değer yarattığını

düşünenler ve aksine ev emeğinin bir kullanım değeri yarattığını düşünenler arasında bir tartışmaydı. Dalla Costa'nın fikrinin reddinin dayandığı noktalardan biri de ev emeğinin ücretlendirilmesinin kadını eve bağlamaya neden olabileceği düşüncesiydi. Bu anlamda ev emeğinin ücretlendirilmesinin kapitalizmin oyunu mu yoksa sömürüyü sonlandıracak bir çaba mı olduğu bugün de tartışılan noktalardan biridir. Kavramların Marksist temelde yorumlanmalarının ötesinde sosyalist-feminizm, Marksist-feminizmden çok daha gelişmiş bir kuramsallaştırma ve çözüm içermektedir.

Sosyalist-feminizmin daha gelişmiş ve ileri bir teori olmasında Marksist-feminist düşüncenin sınıf analizi üzerine olması ve birtakım sorunlara çözüm yaratamaması yatmaktadır. Sosyalist-feminist teori, ataerkilliği ve kapitalizmi ortaklaştıran bir bakış açısına sahiptir. Lise Vogel'in tanımına göre; "Sosyalist-feminizm, "ataerkil kavram ile kapitalizmin birbiriyle ilişkisini ortaya çıkaran özgün bir politikayı simgeler. Ve bu arada cinsellik, sınıf çelişkileri ve ırk sorunlarını ele almayı amaçlar." (Vogel, 1990) Vogel'in açıklamasına bakıldığında, sosyalist-feminizm Marksist teoriden farklı yönleri de içermektedir. Bu anlamda, sosyalist feminizm önceliğine sınıf ezilmişliğini değil cinsiyetçiliği almaktadır. Neimann'ın "View of Socialist Feminism" makalesinde Allison Jaggar ve Karsten Struhl'dan alıntılacağı kısma göre:

"Biz feministler, cinsiyetçiliği asıl ağırlık noktası olarak görüyoruz, cinsiyetçiliğin bütün biçimleri ve görünüşleriyle savaşıyoruz. Ve giderek şöyle söyleniyor: 1.Cinsiyetçiliğin kendine özgü bir dinamiği vardır. Bütün insanlık tarihinde, her toplum düzeninde cinsiyetçilik var olmuştur. 2. Kapitalizm, cinsiyetçiliğin kapitalist bir toplum içindeki özel biçimlerini belirler. Kadının ezilmişliği, toplum üstündeki kapitalist egemenliğin güvencesini oluşturur." (Naiman, 1988)

Jaggar ve Struhl'in açıklaması sosyalist-feminizmin en açık noktalarını ortaya koymaktadır. Açıklamanın da gösterdiği üzere kapitalizm ve cinsiyetçiliğin birleşme noktaları eleştirilmekte ve buna çözüm olarak sosyalist-feminizmin çıkış yolları sunulmaktadır. Bu doğrultuda sosyalist-feminizmin en önemli düşünürlerinden olan Julieta Mitchell'e odaklanmak gerekmektedir. Mitchell de bu birleşme noktalarına dayanarak çıkış yolları aramaktadır. Mitchell, sosyalist-feminizm anlayışının başlangıcında radikal feministlerin söylemlerinde olduğu gibi bütün kadınların ezildiğini düşünmemizi öğütler; ancak tarihsel özgüllüğün de gözden kaçırılmaması gerektiğini söyler, bunun sonucunda yapılması gerekenin feminist sorular yöneltip, Marksist cevaplar aramamız olduğunu söylemektedir (Mitchell J. , 2006). Mitchell söyleminde

radikal feminizm ve Marksist içeriklerin birleşiminden bahsetmektedir. Buna göre radikal feminizmdeki ataerkillik anlayışı ve Marksizm'in kapitalizmin kadını ezen sistem yorumu Mitchell'de bu iki sistemin de farklı "silahlar" kullanarak yok edilmesi gerektiğini göstermektedir. Mitchell'in düşüncesine göre ideolojik bir alan olan ataerkillik ve ekonomik bir alan olan kapitalizm iki farklı alan olduklarından Marksist stratejileri kapitalizmi alaşağı etmek için, psikoanalitik stratejileri de ataerkilliği alaşağı etmek için kullanmalıyız (Tong, 2006). Mitchell burada kadınları iki farklı sistemin sömürdüğünü ve yok saydığını kabul etmekte ancak çözümün ayrı ayrı noktalarda olması gerektiğini savunmaktadır. Mitchell son olarak kadının durumunu belirleyen dört kavram olduğunu söylemektedir. Bu kavramlar; üretim, cinsellik, çocuğun toplumsallaşması ve yeniden üretimdir. Bu dört kavram kompleks bir bütünü oluşturmaktadır. Vogel'e göre üretim konusunda Mitchell, kadının akla gelen ev ve aile yükümlülükleri dışındaki toplumsal katılımını, örneğin, kapitalist düzendeki ücretli emek gücünü ele alır. Bunun dışındaki üç kategori, aile olarak bilinen kavram içinde birleşerek, kadının üretime katkısından başka anne ve kadın ya da eş olarak varlığını kapsamına alır (Vogel, 1990). Mitchell, kadınların bu dörtlü içindeki durumunun baskıyı ürettiği kanısındadır. Mitchell üretilmiş olan bu baskılar konusunda da karamsar bir noktada durmamaktadır. Örneğin cinselliğin tabu olmasının yarattığı baskıyla birlikte, cinsel özgürleşme fikrinin baskı yaratabileceğini söylemektedir. Ancak bu baskının tıpkı kapitalizmin sosyalizme yol açtığı düşüncesi gibi, burjuva evlilik ilişkilerinin de kadının özgürleşmesi olarak okunabileceğini iddia etmektedir (Mitchell J. , 2006). Mitchell bu söyleminde de iki sistemin iki farklı yollardan çöküşüne sebep olunabileceğini ve bu sistemlerin ayrı ayrı içlerinde çözümü barındırdıklarını iddia etmektedir.

Sonuç olarak, sosyalist feminizmin kapitalizm ve patriyarka bağlamında Vogel'e göre üç sorunu ve çözmesi gereken durumları vardır. Bu soru(n)ların ilki kadın ezilmişliğinin kökenini bulmak ve kapitalist düzende yalnızca işçi kadının değil; bütün kadınların ezildiğini görmek. İkincisi, cinsiyete dayalı iş bölümünün kadın ezilmişliğiyle nasıl bir bağlantısı olduğunu görmek önemlidir. Son olarak ise kadının ezilmişliğinin, ırk ya da ulus kimlikleriyle olarak nasıl bağlantılandığını görmek de önemlidir (Vogel, 1990). Vogel'in belirttiği bu ilkeler, sosyalist-feminist tartışmaların sınırını çizen tartışmalar olarak ortaya çıkmaktadır. Zaman içinde değişime uğramış olan sosyalist-feminizm

başlangıçtaki sosyalist kadınların ve düşünürlerin “kadın sorunu” adını verdikleri tarzı aşmış ve evrimleşmiştir.

Çalışma açısından ilk bölümün önemi Behice Boran’ın söylemlerindeki sosyalist-feminizme dayalı izlerin araştırılmasıdır. Sonraki bölümlerde daha detaylı tartışılacak olan Boran’ın “*Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*” çalışması ve kadının sosyal durumu üzerine bazı yazılarında sosyalist-feminizm izlerini görmek olanaklıdır. Boran kadının özel alanda gördüğü baskıyı kabullenmekte ve kadınların Marksizm’den bağımsız bir kadın hareketini onaylamaktadır. Boran’ın bu iki söylemsel içeriğinin dışında yazılarında marksist ve sosyalist-feminist noktalara ve ayrıntılara da ulaşılabilmektedir.

Behice Boran’ın Türkiye’nin siyasi ve düşün hayatındaki duruşu, Türkiye’de sosyalist hareketin ve sosyalist örgütlerin gelişimiyle etkileşim halindedir. Bu anlamda sosyalist hareketin ve örgütlerin, kadın ve feminizm üzerine yorumları Behice Boran’ın bu tartışmalar üzerindeki yorumlarıyla çatışmakta ya da kesişmektedir. Türkiye tarihinde sosyalist hareketin ilk dönemleri ve Boran’ın etkin olduğu dönemler de dâhil olmak üzere, bu hareketlerin kadın ve feminizm yorumları da incelenecek noktalardan birini oluşturmaktadır.

2.2 TÜRKİYE’DE SOSYALİST HAREKET VE “KADIN SORUNU”

Sosyalizmin Türkiye’deki serüveni, yükselme ve engellenme dönemleri olarak düşünülebilir. Sosyalist hareket ilk olarak Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin sonraki dönemlerinde de engellemelere karşın varlığını göstermiştir. Boran da bu dönemlerde yaşamış ve Türkiye’deki sosyalist hareketin en önemli ideologlarından biri olarak yaşamını sürdürmüştür. Sosyalist hareketin yükselmesi ve engellenmesi gibi, Boran da yaşamında ve sosyalist duruşunda başarılar yaşadığı gibi engellemeleri de yaşamıştır. Giriş maddesindeki bu paragrafın çok daha kapsamlı tartışması Boran’ın biyografisi ve sol hareket içindeki konumu üzerinden tartışılacaktır.

Türkiye’de sosyalist hareketin düzen ile olan mücadelesi bu şekilde kısaltılabilmektedir. Sosyalist hareketin çalışmayla ilgili olan kısmı ise gerek sosyalist hareketin içindeki, gerek sosyalist örgütlerin içindeki tartışmalardır. Bu tartışmaların çalışma açısından vurgusunu ise sosyalist hareketlerin “kadın sorunu” üzerine bakışlarıdır. Bu tartışmaların en önemlisi Erken Cumhuriyet döneminde kurulan Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası’nın ve kurucusu Şefik Hüsnü Değmer’in “kadın sorunu” üzerine yorumlarıdır. Aynı zamanda Vatan Partisi’nin kurucusu olan Hikmet Kıvılcımlı da “kadın sorunu”yla ilgilenmektedir. Bu iki isim ve örgütlerinin kadın söylemleri incelenecek noktaları oluşturmaktadır. Devamında ise Türkiye’de sosyalist hareketin en önemli köşe taşlarından biri olan Türkiye Komünist Fırkası/Partisi’nin “kadın sorunu” üzerine söylemleri tartışılacaktır. Bu tartışmalar solun “kadın sorunu”na dair bakışının ne yönde olduğuna dair bilgiler verme açısından önemlidir. Bölümün devamında sosyalist-feminist olarak da adlandırabileceğimiz Yaşar Nezih ve Sabiha Sertel’in düşüncelerine odaklanılacaktır. Bu anlamda, öncelikle Şefik Hüsnü’nün ve Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası’nı fikirlerine göz atmak gerekmektedir.

2.2.1. Şefik Hüsnü ve Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası’nda “Kadın Sorunu”

Şefik Hüsnü, Türkiye’de bilimsel sosyalizmi ilke edinmiş ve Marksist-Leninist düşünceleri yaymaya amaçlayan ilk siyasi kuruluş olan, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası’ (TİÇSF)’nin kurucularındandır (Şımanov, 1990). 1919 yılında kurulan TİÇSF 1924 yılında feshedilir (TBMM kütüphanesi- siyasi partiler bölümü). Hüsnü’nün “kadın sorunu” ve “kadın sorunu”nun sosyalizm ile bağlarına dair yorumlarına ulaşılacak yer, TİÇSF’nin yayın organı olarak da bilinen *Aydınlık* dergisidir. *Aydınlık* dergisi Haziran 1921-1925 arasında Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celal tarafından çıkarılan bir dergi, 1925 yılında Takrir-i Sükûn kanunuyla birlikte kapatılmıştır (Atılğan, 2019). Hüsnü’nün “kadın sorunu”na bakışını görebileceğimiz en önemli kaynak bu dergi olarak gözükmektedir. *Aydınlık*, feminizmin Türkiye’deki serüvenine farklı bir bakış açısı çizmekteydi. *Aydınlık*’ta yayınlanan kadın ve feminizm üzerine yazılar genel anlamda, feminizmin bir burjuva hareketi olduğunu ve Sovyetler Birliği’nin bu konuda örnek

alınması gerektiğini iddia etmekteydi (Toprak, 2016). Şefik Hüsnü'nün bu genellemeleri nasıl temellendirdiğine bakmak önemlidir.

Şefik Hüsnü yazılarında genellikle “biz” dilini kullanmaktadır. Bu doğrultuda Hüsnü'nün fikirlerinin sosyalizmin kadın üzerine yorumlarıyla kesiştiği söylenebilir. Aynı zamanda yazılardaki fikirlerin fırkanın da bu konudaki tavrına işaret ettiği anlaşılabilmektedir. Hüsnü, “kadın sorunu” üzerine yazdığı yazılarında feminizmi ve bunun Türkiye'deki yansımalarını eleştirmektedir. Hüsnü'ye göre Türkiye'de feminizmin tek meselesi vardır. Bu da kadın işçilerin ve köylülerin çetin hayat mücadelesine dairdir (Hüsnü, 1921). Tıpkı Bebel'in ve Zetkin'in söylemlerine yakın olarak, bu konuların dışındaki feminizm mücadelesi Hüsnü'nün düşüncesine göre, burjuva bir karaktere bürünmektedir. Feminizm, burjuva partilerinin ya da sermayedar grupların bir manevrası olarak görünmektedir. Bu manevralara göre Hüsnü'nün bahsettiği konuların dışına çıkılmakta ve oy hakkı gibi meselelere odaklanılmaktadır. Feminizmin Türkiye'ye yansması da oy hakkı üzerinden burjuva manevralarına eşlik etmektedir (Hüsnü, 1921). Şefik Hüsnü'nün fikirleri ilk Marksistlerde de görülen liberal feminizmin reddine dayanmaktadır. Feminizmin yolunun bir sapma olduğundan ve taleplerin yalnızca görünür talepler olduğundan bahsetmektedir. Hüsnü, tıpkı bu çıkarımında olduğu gibi ataerkilliğin ortaya çıkışına dair tezinde de ilk Marksistler'in yolunu takip etmekteydi. Hüsnü'ye göre ataerkillik özel mülkiyetle ortaya çıkmış ancak; başlangıçta yalnızca aile içinde esir olan kadın şimdi üç kez esir oluyordu. Kadın artık ailenin, fabrikanın ve hükümetin esiridir (Hüsnü, 1921). Hüsnü'nün bu anlamda Engels'in ve Bebel'in fikirlerinden esinlendiği açıktır. Bu düşünceler doğrultusunda Hüsnü'nün vardığı nokta, çoğu sosyalistte olduğu gibi, sosyalist devrimin bu eşitsizlik ve sömürü ortamını yok edeceğine dair düşüncedir (Zihnioğlu, 2008). Türkiye'de sol hareketin kadın meselesi üzerindeki bu yorumları Yaprak Zihnioğlu'na göre, ileriki dönemlerdeki sol hareketin kadın konusuna dair ideolojik çerçevesini belirledi. (Zihnioğlu, 2008). Şefik Hüsnü'nün fikirleri doğrultusunda bakıldığında TİÇSF, tüzüğünde ve programında da “kadın sorunu”na yer vermektedir. TİÇSF'in 1923 programı ve tüzüğü, kadınlara oy hakkının verilmesi, kadın işçilerin korunması, kadınların gece çalışmalarının yasaklanması, doğum öncesi ve sonrası sekizer haftalık izinlerin verilmesi konularını içermektedir (Zihnioğlu, 2008). Şefik Hüsnü'nün fikirlerine paralel olarak TİÇSF kadınlarla ilgili öncelikli meselesini

kadın işçiler ve çalışanlar üzerine kurmaktadır. Özel alana dair yorumlar dışarıda bırakılmaktadır. Türkiye’de solun kadına bakışını Şefik Hüsnü’nün fikirlerinin çizdiği düşünüldüğünde sonraki dönemlerde ve partilerde bu doğrultuda tanımlar ve talepler görmek olasıdır. Bu çerçeveye uyumu ve farklılıkları açısından incelenmesi gereken ve “kadın sorunu”na özellikle odaklanan diğer sosyalist ideolog ise Hikmet Kıvılcımlı olarak düşünülebilir.

2.2.2. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi’nde “Kadın Sorunu”

Hikmet Kıvılcımlı’nın sol hareketin içindeki en önemli figürlerden biridir. Şefik Hüsnü’nün merkez komitesi genel sekreteri olarak seçildiği TKP’nin 1925 yılındaki kuruluşu Hikmet Kıvılcımlı’nın sol hareketin içine ilk girişi olarak düşünülebilir. Bu kuruluşta Hikmet Kıvılcımlı gençlik bölümünden sorumlu icra komitesine girmiştir (Bilgiç, 2008). Kıvılcımlı’nın bu şekilde başlayan sosyalist mücadelesi çoğunluğu cezaevinde olmak üzere sürmüştür. Yazılarının da büyük kısmını cezaevinde yazmak durumunda kalmıştır. Kıvılcımlı yazılarını parti çalışmalarından çok daha önde görmektedir. Bu sebeple onun teorisyen kimliğinin daha ön planda olduğunu göstermektedir. Teorisyen kimliğinin doğrultusunda Kıvılcımlı’nın çok fazla konu hakkında fikir belirttiğini söylemek yanlış olmaz. Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın “kadın sorunu” üzerine fikirleri makalelerinden oluşan “*Kadın: Sosyal Sınıfımız*” adlı eserde toplanmıştır. Kıvılcımlı bu eseri 1968’de yazmış, 1971’de ise tekrar gözden geçirmiştir. Kıvılcımlı eserin başlangıcında toplumsal yapının ayrıştırmasını yapmaktadır. Köy, kasaba ve şehir ayrıştırmasını yapan Kıvılcımlı köyde tahakküm eden sınıfın erkek köylü olduğunu özellikle sömürülen sınıfın ise köylü kadın olduğunu söylemektedir (Kıvılcımlı, *Kadın: Sosyal Sınıfımız*, 1978). Bu anlamda Kıvılcımlı kadının sömürülmesini toplumsal yapıdan bağımsız düşünmemekte her katmanın farklı bir sömürülme yarattığını söylemektedir. Bununla birlikte Kıvılcımlı’ya göre en mazlum, en çok sömürülen ve başlı başına bir alt mahkûm sınıf olan, kadın yığınlarıdır (Kıvılcımlı, *Kadın: Sosyal Sınıfımız*, 1978). Kıvılcımlı çoğu noktada bunu kölelik tanımlamasına benzetmektedir. Bu anlamda bir ikilikten bahsetmektedir. İkililiği açıklarken ülkenin yarısının kadın ve ezilen grup olmasının kötülüklerinden bahsetmektedir. “Yarısı altlaşmış bir milletten hayır gelir mi?” diyerek bu tartışmasını tamamlamaktadır (Kıvılcımlı, *Kadın: Sosyal Sınıfımız*, 1978).

Kıvılcımlı köylü kadından bahsettiği gibi işçi kadınlardan da bahsetmektedir. Engels'in genellikle işçi kadına bakışı gibi Kıvılcımlı da –köylü kadın tartışmasından sonra- işçi kadının sorunlarından bahsetmektedir. (Fegan, 2005). İşçi kadınların sorunlarının bahsedilmekle bitmeyeceğini de söylemektedir. Ezilmenin tek yönlü olmadığından bahseden Kıvılcımlı bir noktada sosyalist-feminist düşüncelere yaklaşmaktadır. Kıvılcımlı, kadının alt-sınıf olarak ezilmesini Marksist bir bilinçlenme kavramıyla açıklamaktadır. Kıvılcımlı, Marx'tan: "Bir sınıf devrimci değilse, hiçbir şey değildir." (Kıvılcımlı, Kadın: Sosyal Sınıfımız, 1978) sözünü alıntıylaarak yine gerek Marksist gerek feminist anlamda bir bilinçlenmenin zorunluluğundan bahsetmektedir. Bütün bu fikirlere dair çözümü ise, sosyalist yazarlarda genelde görülmeyen şekilde, eski Türk devletlerinin anaerkil düzeninde aramaktadır. Sınıfın ya da mülkiyetin bu toplulukların içine girmediği düşüncesiyle ilk Türk dininin ve ilk Türk topluluklarının eşitliği, kardeşliği ve mutluluğu işaret ettiğini söylemektedir (Kıvılcımlı, Kadın: Sosyal Sınıfımız, 1978). Mülkiyet dışı ilişkileri bu topluluklarda bulan Kıvılcımlı sosyalist bir yönetime işaret etmektedir. Bunu milliyetçi saiklerle yapmamaktadır. Sosyalist bir yönetim gördüğü bu eski uygarlıklar ve dinlerde aynı zamanda antik çağların eşitlik anlayışını da görmektedir Kıvılcımlı.

Hikmet Kıvılcımlı'nın 1954 yılında kurduğu Vatan Partisi'nin programında da "kadın sorunu"na değinilmekte ve kısmi çözümler sunulmaktadır. Programda göze çarpan ilk nokta kadınların ve erkeklerin eşit ücret almasına yöneliktir (Kıvılcımlı, Vatan Partisi Tüzüğü ve Programı, 1954). Bununla birlikte öncelikli odaklanılan nokta kadın işçiler üzerinedir. Kadın işçiler için doğumdan iki ay önce ve sonrası doğum izni verilecek, tek bir kadın için bile kreş açılacak, aynı zamanda kadın işçilere yönelik hor bakışlar vatana hıyanet olarak yargılanacaktır (Kıvılcımlı, Vatan Partisi Tüzüğü ve Programı, 1954). Programda açıklananlar Kıvılcımlı'nın kadının ülkenin yarısı olması fikriyle özdeşleşmekte bu sebeple de kadının ön planda olması gerektiği de söylenmektedir. Parti de görüldüğü üzere Kıvılcımlı'nın fikirlerinden etkilenmekte ve bunu programında göstermektedir.

Türkiye'de sosyalist hareketin en önemli figürlerinden ikisinin ve partilerinin "kadın sorunu" üzerine yorumları bu şekilde bir izlektedir. Genel anlamda iki ismin de kadın söylemleri sosyalist düşünürlerin fikirlerinden ileri gelmektedir. Gerek Şefik Hüsnü'nün

feminizm karşıtlığı gerek Hikmet Kıvılcımlı'nın işçi kadın söylemi sosyalist düşünürlerin fikirlerine yakınlaşmaktadır.

2.2.3. Türkiye Komünist Partisi Tarihinde “Kadın Sorunu”na Bakış

Türkiye sosyalist hareketinin günümüze dek en sürekli var olmuş partilerinden biri Türkiye Komünist Partisi (TKP)'dir. Bu anlamda TKP'nin tarihi boyunca “kadın sorunu”na bakışı solun bakış açısını daha iyi okuyabilmek açısından önemlidir. TKP'nin birkaç kurucusundan biri olarak da sayılabilecek ve bir önceki bölümde bahsi geçen Şefik Hüsnü'nün fikirleri TKP açısından önemlidir. TKP'nin parti olarak görüşü, “kadın sorunu”na, cinsiyetçiliğe bakışı bu parçada incelenecek noktaları oluşturmaktadır.

Türkiye'nin siyasal tarihinde sol hareketin en önemli köşe taşlarından birisi olan Türkiye Komünist Fırkası/ Partisi'nin teşkil edilişi 1920 yılına dayanmaktadır. 1 Eylül 1920'de toplanan “Bakü Şark Milletleri Kongresi”nin devamında 10 Eylül 1920'de Mustafa Suphi başkanlığında Türkiye Komünist Partisi teşkil edilmiştir (Sayılğan, 2009). TKF, kuruluş sırasında, TKF programını³ da açıklamıştır. Bu program sınıf çatışması, işçi köylü önderliği, kapitalizmin ve emperyalizmin vahşiliği, hükümet modelinin nasıl olması gerektiği gibi meseleler üzerine odaklanmaktadır. Kongre bu konuların üzerine odaklanırken kadının adını geçirmemektedir. Kadın olma durumu, işçiler ve köylülerin hareketlerinin anlatıldığı ezilen sınıfların tartışıldığı bölümlerde geçmemektedir. Programda geçmemesine rağmen Kongre'de kadınlara dair konuşmalar olmuştur. Buna göre kadınların cehaletten ve kölelikten kurtulmaları, erkeklerle eşit haklara sahip olmaları, seçme seçilme hakkına sahip olmaları, çalışabilme hakkı ve kadın işçilerin sorunları tartışılmıştır. Kadınlar için bir Kadınlar Kolu kurulması kararlaştırılmıştır (Şımanov, 1990). TKF'nin bu kongre sonrası ortaya çıkan faaliyet raporunda ise kadın işçilerin çalışma saatleri, emzirme saatleri gibi konulardan bahsedilmektedir (Sayılğan, 2009). Tartışmaların içeriğine bakıldığında bahsi geçen iki yazarda gözümüze çarptığı gibi işçi kadınların sorunları, çalışma hakkı gibi sorunlar görülmektedir. TKF aynı zamanda kadınları kurtaracak bir güce ihtiyaç olduğunu ve kadınların muhtaç olduğunu da söylemektedir. Bu anlamda alıntıda bahsi geçmese de kadınların eğitim hakkını da

³Bkz.

<http://www.tkp-online.org/?q=content/TKP-birinci-program%C4%B1-g%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCz-t%C3%BCrk%C3%A7esi>

savundukları düşünülebilmektedir. Aynı zamanda kongrede ortaya çıkan bu tartışmalar göstermektedir ki, sosyalist ve işçi kadınlar kendilerini ve sorunlarını fırkaya göstermektedirler. Buna örnek olarak 8 Mart 1921'e bakmak gerekmektedir. Zihnioğlu'nun Mete Tunçay'dan aktarımına göre 8 Mart 1921'deki Kadınlar Günü eyleminde yer alan TKF üyeleri Rahime Selimova ve Cemile Nuşirova "Türk kadınlarının insani ve toplumsal haklarını tanıyan tek örgütün Komünist Parti olduğunu" söylemekteydi (Zihnioğlu, 2008). Türkiye tarihindeki İlk 8 Mart eylemliliği olarak da kabul edilen bu eylemin fırkanın da desteğiyle yapıldığı anlaşılmaktadır. TKF'nin "kadın sorunu"na dair fikir beyan ettiği diğer önemli belge ise dair belge niteliğinde düşünebileceğimiz ilk göze çarpan nokta ise 1936 yılında ortaya çıkmaktadır. 8 Mart 1936'da *Orak ve Çekiç* dergisinde, emekçi kadınların sorunlarına dair çıkan yazı eşit işe eşit ücret, işyerinde kreş kurulması, çalışma saatlerinin indirilmesi gibi talepleri içermektedir (Zihnioğlu, 2008). Tekrar eden taleplere bakıldığında işçi kadınlar üzerine söylemler dikkati çekmektedir. Tartışmalarda pek dikkati çekmese de erken dönem TKF'sinde feminizme dair bir karşıtlık olduğu ve feminizmin bir burjuva hareketi olduğu düşünülebilir. Bu anlamda TKF'nin feminizmin bir üst sınıf hareket olmasına eleştirel bir bakış taşıdığı söylenebilmektedir. Aynı zamanda fırka içindeki tartışmalar özel alana dair olmamakta yalnızca kamusal alanda ve çalışma hayatında eşitlik anlayışını vurgulamaktadır. Tıpkı *Orak Çekiç* dergisindeki yazının devamında olduğu gibi (Zihnioğlu, 2008) TKF ideolojisi, kadınların özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte ezildiklerini ve kurtuluşun ancak sosyalist devrimle birlikte olacağını savunmaktadır.

Daha sonraki dönemlerde de TKP'nin çözüme dair sorunları sosyalizm ve sosyalizmin "kadın sorunu"na bakışı çerçevesinde ele alınmıştır. TKP'nin "kadın sorunu" açısından tarihindeki önemli noktayı oluşturan ise kendilerinden ayrı ancak; bir o kadar da bağlı gözükken İlerici Kadınlar Derneği'nin (İKD) kuruluşudur. TKP'nin içinden çıkan bir oluşum olan İKD, sosyalist hareket içinde kadınlara özel kurulan bir dernek olarak önemli ve yeni bir tecrübe olarak gözükmektedir. İKD, 1975 yılında⁴ Beria Önger başkanlığında işçi kadınlar, inşaat mühendisleri, öğretmenler tarafından kurulur (Akal, 2011). Dernek de tıpkı önceki sosyalistlerin ve örgütlerin söylemlerine yakın talepler ortaya

---

⁴ 1975 yılı Birleşmiş Milletler tarafından "Uluslararası Kadın Yılı" olarak kabul edilmiş. İKD'nin kuruluşunda bu da etkili olmuştur.

koymaktadır. İKD, bu talepleri yayın organı olan *Kadınların Sesi* dergisinde şöyle açıklamaktadır:

“Eğitimde, iş bulmada, terfide gerçek eşitlik sağlanmalıdır. Varolan yasal hak ve eşitlikler hayata geçirilmeli, yasalarda kadınları aşağılayıcı maddeler düzeltilmelidir. Analık toplumsal bir işlev sayılmalıdır. Kadınlar barışın, demokrasinin ulusal bağımsızlığın ve toplumsal ilerlemenin uyanık bekçileri olmalıdır. Eşit işe eşit ücret verilmelidir.” (Kolektif, İlerici Kadınlar Derneği Kuruldu, 1975)

İKD'nin taleplerinde sosyalist örgütlerin talepleriyle benzerlikler göze çarpmaktadır. Farklı olarak gözüken ise kadınlara barışın bekçileri gözüyle bakılması ve yasalarda kadınları aşağılayıcı maddelerin kaldırılması istekleridir. İKD de tıpkı sosyalist örgütler ve partilerde olduğu gibi feminizmin karşısında konumlanmaktadır. Feminizmin bir burjuva hareketi olarak kodlanmaktadır. Gözüken o ki 1975 yılına gelindiğinde dâhi feminizm kelimesiyle barışma yönünde hamlesi yoktur. Kadınlardan oluşan bir kadın örgütü olmasına rağmen, sosyalist sol içindeki tartışmaların dışına çıkamadığı, aynı zamanda feminizmin dönüştürülebilme ihtimalininin de yadsındığı gözükmektedir.

İKD açısından en önemli tartışma konularından biri kuruluşundan itibaren TKP ile bağlantılanması ile ilgilidir. İKD'nin üyelerinin bir kısmının aynı zamanda TKP üyesi olması ve İKD üyelerinin söylemleri bu bağlantıları gözler önüne sermektedir. Bu iddia İKD tarafından reddedilse dâhi bir bağ olduğu ve bu bağ üzerinden TKP'nin İKD'ye müdahale ettiği İKD'nin üyeleri tarafından dile getirilmektedir. İKD üyesi Saadet Arıkan Özkal, TKP'den bazı kişilerin İKD'deki kadınların küpelerine, giyim tarzlarına, rahat hareketlerine karıştığını söyleyerek uyarılarda bulunmaktadır (Akal, 2011). Berktaş'a göre bu bakış açısı kadının burjuvalaşmaya daha yakın olduğuna dair düşüncenin kalıntısıdır. Bu asılsız düşüncüyü yalnızca kadınların kıyafeti üzerinden öne sürmek bununla açıklanabilmektedir (Berktaş, Solun Kadına Bakışı, 1989). Bunun önemi ise TKP'nin kadınlara dair eşitlikçi söylemler üretme çabasında olmasına rağmen bu söylemlerin pratikte ne kadar oluşabildiğine dair sorunlardır. Görünen o ki kadınlar üzerine söylem üretmek bunu pratiğe yansıtmak açısından yeterli olmamaktadır.

Eleştirel anlamda bakıldığında ise kadınların belli konulardaki çekincelerinden ve yaşantılardan söz edilebilir. Örneğin kadınların sevgilileriyle gezerken örgütten kişileri gördüklerinde hemen ellerini bırakması durumu örgütlerin tıpkı “kötü bir baba” gibi davrandıklarını göstermektedir (Berktaş, Solun Kadına Bakışı, 1989). Görüldüğü gibi erkekler belli ahlaki saikler üzerinden kadınlara bir yön çizmektedir.

Türkiye’de sol hareketlerin kadına bakış açısını genel bir düzleme oturttuğumuzda⁵ karşımıza belli başlı vurgular çıkmaktadır. Bu vurgulardan ilki burjuva bir karakterde olduğu iddia edilen feminizme karşı olmaktır. İlk sosyalist düşünürlerde görüldüğü gibi bunların Türkiye’deki yansımaları da feminizm karşıtlığında birleşmektedir. Şefik Hüsnü’nün düşünceleri, İKD’nin ve TKP’nin duruşları bu yöndedir. Feminizmin kanun önündeki eşitlik fikrini gerçek sorunların gözden kaçırılması olarak okumaktadırlar. Bununla bağlantılı olarak “kadın sorunu”nun çözümünü gördükleri noktalar da çok benzer noktalardır. Kapitalizmin ve özel mülkiyetin lağvedilmesi, ortadan kaldırılması kadınlara eşitliği ve özgürlüğü sağlayacaktır düşüncesi hâkimdir. Engels, Bebel, Lenin gibi düşünürlerde de görülen bu düşünce, kadınların ezilmişliğini ve sömürülmesini özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla bağlantılandığından, çözümü de özel mülkiyetin kaldırılmasında aramaktadır. Son noktada dikkati çeken ise kadın işçilerin sorunlarıdır. Gerek Şefik Hüsnü ve TİÇSF’de gerek Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi’nde çözülmesi gereken sorunun kadın işçilerin sorunları olduğu açıkça görülmektedir. İşçi kadınların sorunlarından bahsedilirken doğum izni, kreş gibi noktalara odaklanılmaktadır. Kıvılcımlı buna ek olarak köylü kadınlardan bir alt sınıf olarak bahsetmekte ve sömürülmekte olduğunu söylemektedir. İlerici Kadınlar Derneği ise bu konuda en geniş kapsamlı çalışma yürüten kuruluş olarak göze çarpmaktadır. Bu anlamda solun kadına bakışının genel hatlarını bu şekilde çizmek mümkündür.

Türkiye’de solun kadına bakışı aynı zamanda çalışmanın ana konusu olan Behice Boran’ın söylemlerini de etkilemektedir. Boran’ın lideri olduğu Türkiye İşçi Partisi’nin “kadın sorunu”na bakışı sonraki bölümlerin konusu olmakla birlikte bahsi geçen partiler, isimler ve algılar ve Boran’ın bakışında benzerlikler göze çarpmaktadır. Boran’ın söylemlerindeki benzerliklerin inceleneceği son nokta, Türkiye’de sosyalist-feminist olarak da nitelendirebileceğimiz bazı kadınların görüşlerinin inceleneceği noktadır.

2.3. TÜRKİYE’DEKİ İLK SOSYALİST FEMİNİSTLER

Türkiye’de tarihsel olarak kadın söyleminin evrimine baktıktan sonra daha farklı bir bakış açısına geçmek daha önemli gözükmektedir. Bu da ilk sosyalist-feministler olarak

---

⁵ 1980 sonrası kadın hareketi, sol hareketin kadına bakışını değiştirmiştir. Buradaki genelleme 1980 sonrası kadın hareketinin etkisini kapsamamaktadır.

adlandırabileceğimiz isimlerin ve sol gruplar ya da partiler içindeki kadınların kadın söyleminin nasıl değiştiği üzerinedir. Bu kişilerin söylemlerinin incelenmesiyle birlikte Behice Boran'ın kadın söylemlerinin hangi çerçevede sosyalist-feminist olarak adlandırılacağı ya da adlandırılmayacağı daha net ortaya çıkacaktır. Bu doğrultuda Yaşar Nezihe'nin ve Sabiha Sertel'in söylemleri kısaca incelenecektir. Bu kadınların seçilmesindeki önem dönemin sol hareketleri içinde var olmalarının yanında söylemlerinde kadınlara ve marksizme dair parçaların bulunmasıdır. Bu parçaların yer yer sosyalist-feminist tonlara kaydığı da gözlemlenmektedir. Bu anlamda çalışmanın bu kısmının önemi, bazı sosyalist kadınların bu çerçevede incelenmesine olanak sağlayan çalışmaların, yazıların ya da söylemlerin Behice Boran'da da görülüp görülmediğini incelemenin daha kolay hale gelmesine yol açacak olmasıdır. Çalışmanın bu bölümü Boran'ın söylemlerini analiz ederken uğrulanacak noktaların bir ön izlemesi olacağından önemli gözükmektedir. Bu anlamda bölüm ismi geçen kişilerin önemini ve sosyalist-feminist kavramsallaştırma içinde yer alıp almadıklarına odaklanacaktır.

Yaşar Nezihe bu kavramsallaştırmanın içine girebilecek ve zamanı için sosyalist-feminist olarak adlandırabileceğimiz kadın şairlerden biridir. Yaşamı acılarla dolu geçmiş olan Yaşar Nezihe bu zorluklar sebebiyle “ıstırap şairi” olarak da adlandırılmaktadır (Halavut, 2017) Yaşamı boyunca annesini, çocuklarını kaybetmiş erkek şiddetini derinden yaşamış bir kadın olan Yaşar Nezihe yoksulluk ve kadın ezilmişliği üzerine şiirler yazmıştır. Nezihe'nin ideolojik konumlanışlarını da bu şiirler vasıtasıyla öğrenebilmekteyiz. Nezihe'nin şiirleri belli dönemlerde farklılık göstermekle birlikte kendi yaşamının zorluklarından başlayıp sosyalist çizgide bir toplumsallaşma fikrine doğru eğildiği gözükmektedir. Nezihe, *Kadınlar Dünyası*'nda çıkan şiirlerinde ve makalelerinde feminizme odaklanmaktadır. Ek olarak Anadolu kadınları üzerine yazdığı bir makalesinde kentli kadın ve köylü kadın ayırımını yaparak, Anadolu'daki kadınların emeklerinin ücretlendirilmesi, ev içi üretim ve yeniden üretime odaklanmaktadır (Halavut, 2017). Anadolu kadınları üzerine yorumlarını sonraki dönemlerde de devam ettirmekte, bu kez şehirli kadınların da çalışma hayatına girmesinin öneminden ve bunun sonucunda kadının evde sığıntı gibi olmayacağından, hak sahibi olacağından bahsetmektedir (Halavut, 2017). Yaşar Nezihe'nin bu söylemleri bize sosyalist-feminist tartışmaların içinde geçen emek ve kamusal alana giriş tartışmalarını hatırlatmaktadır. Nezihe'nin *Aydınlık* dergisi dönemindeki şiirleri ise onu daha sosyalist bir çizgiye

oturtmaktadır. Nezihe buradaki şiirleriyle *Aydınlık* çevresi tarafından “işçi sınıfının annesi” (Zihnioğlu, 2008) diye çağırılacak bir noktaya dahi gelmiştir. Yaşar Nezihe'nin *Aydınlık*'taki şiirleri özellikle işçi sınıfına ve yoksulluğun getirdiği eşitsizlikler üzerinedir. Sonraki yıllarda “1 Mayıs Şairi” olarak adlandırılmasına sebep olacak 1 Mayıs şiiri ile Türkiye’de 1 Mayıs üzerine şiir yazan ilk kadın ve ilk şair olmasına vesile olacaktır. *Aydınlık* dergisinde Nezihe'nin “kadın sorunu” üzerine herhangi bir yazısına rastlanılmamaktadır. Bunun sebebi Halavut’a göre *Aydınlık* dergisinin “feminizmi burjuva ideolojisi olarak değerlendirmesi ve Sovyet Rusya’daki kadın hareketinin örnek olması gerektiği” (Halavut, 2017) dikte edilmesi olabilir (Halavut, 2017).

Yaşar Nezihe görüldüğü üzere Türkiye’de ilk 1 Mayıs şiirini yazacak kadar sosyalizmi içselleştirmiş aynı zamanda feminizm, ev içi emek ve ücretlendirilmesi gibi konularda da fikirlerini beyan etmiştir. Bu fikirler vasıtasıyla Nezihe'nin düşüncelerinde sosyalist feminist yaklaşımlar olduğunu söylemek yanlış olmamaktadır. Nezihe'nin kısmen gizli duran feminist fikirlerinden sonra feminist kimliği de sosyalist kimliği kadar ön planda olan Sabiha Sertel'in incelenmesiyle devam etmek gerekmektedir.

Sabiha Sertel, Türkiye'nin ilk kadın gazetecilerinden biridir. ABD’de Sosyoloji okumuş olan Sertel, Türkiye’ye döndükten sonra eşi Zekeriya Sertel ile birlikte gazetecilik yapmaya başlamıştır. Sertel'in yazılarını iki döneme ayırdığında “kadın sorunu” odaklı ve sosyalizm ve politika odaklı iki farklı dönem ortaya çıkmaktadır. Sertel'in “kadın sorunu” ve feminizm üzerine yazdığı yazıların çoğunluğu *Büyük Mecmua* dergisindedir. İşgal yıllarında (1919-1920) çıkan *Büyük Mecmua* dergisi farklı yazarlar tarafından farklı temaların işlendiği bir dergi olarak ortaya çıkmaktadır. Sabiha Sertel ise dergi içindeki yazılarını *Kadınlığa Dair* ana başlığı altına toplamaktadır. Türkiye’de kadının ve feminizmin durumuna odaklanmaktadır. Sertel *Kadınlığın Hukuki Bahsi* isimli yazısında liberal feminist bir ton tutturmakta ve feminizmin son zamanların ileri cereyanlarından biri olduğundan bahsetmektedir (1919). Yazının devamında *süfrajjet* hareketlerinden bahsetmekte, son noktada ise oy hakkı hareketinden bahsetmektedir. Düşüncelerini zamanının feminizm algısının üzerine inşa etmektedir. Sertel'in kadınlar ve oy hakkı için yazdığı en açıklayıcı ve talepkar kısım *Kadınlık ve Seçimler* başlıklı yazısında geçmektedir. Sertel şöyle demektedir:

“Artık hürriyet, mahdut bir zümreye tahsis edilemez. Ve erkeklerin mümessillerinden mürekkep bir meclis artık memleketi temsil edemez. Kanun-i Esasi'nin bütün Osmanlılara

verdiği hakkı bizlerden kimse esirgeyemez. Ümit ederim ki yeni meclisin yeni mebusları bu noktayı yakından görür ve bu sesi yakından işitirler.” (Sertel, Kadınlık ve Seçimler, 2019).

Sertel’in feminizm yorumlarının dayandığı nokta alıntıda da görüldüğü üzere liberal feminist düşünceye yaklaşmaktadır. Sertel, kadınların oy hakkı talebinin sonrasında kadınlar için eğitim hakkı, çalışma hakkı gibi sorunlara değinmektedir.⁶ Sertel, özellikle çalışma hakkı konusuna eğilirken yönünü sosyalizmin yönüne çevirmektedir. *Tesettür Meselesi* isimli yazısında, feminizm ve sosyalizm bağlantısını belli grupların yükselmesine olanak sağlayan iki hareket olarak okumaktadır. Sertel’in söylemiyle nasıl ki sosyalizm ameleyi yükseltmeye çalışıyorsa, feminizm de kadınların yükselmesini gaye etmiştir (Sertel, *Tesettür Meselesi*, 2019). İki akımın da kurtarıcı yönüne odaklanan Sertel, kadınlığa dair yazılarında sosyalizm ve işçi sınıfı üzerine fikirlerine devam etmiştir. *Kadınlara Çalışma Hakkı* yazısına dönüldüğünde bir kadının büyük haklara ulaşması içtimai ve iktisadi faaliyetlere girişmesiyle mümkündür. Kadın bu doğrultuda sosyalizmin cereyanlarına uyacak; eşit ücret, çalışma saatlerinin düzenlenmesi gibi mücadelelere girişecektir (Sertel, *Kadınlara Çalışma Hakkı*, 2019). Engels’te de görüldüğü üzere Sertel kadınların çalışma hayatına girmesinin özgürleştirici yönünden bahsetmektedir. Bu anlamda Sertel ev kadını “esir kadın” olarak nitelermekte ve buna göre kadın çalışmadığı sürece ikincil konumunu kabullenmektedir (Soydan Erdemir, 2017). Bu noktada Sertel, özel alanla da ilgilenmekte ve aile kurumunun baskıcılığından da şikayet etmektedir. Aile içinde yaşanan eşitsizlikleri toplumsal ve ekonomik koşulların yansıması olarak görmekte ve bu durum Marksist düşüncedeki çözümlenmelerde sıklıkla vurgulanmaktadır (Soydan Erdemir, 2017). Sertel’in sosyalist yazarlardan etkilendiği ve düşüncelerinde sosyalist- feminizm öğelerinin bulunduğunu söylemek yanlış gözükmemektedir. Son noktada ise Sertel’in fuhuş üzerine eleştirel yorumları burjuva eleştirisiyle karışmış durumda gözükmemektedir. Türk Kadınlar Birliği’nin bu konuyu ele almasına eleştirel olarak bakan Sertel’e göre fuhuş zengin sınıfta asalaklığın ev lüksün doğurduğu bir hastalık iken fakir tabakada açlığın doğurduğu bir sorundur (Zihnioglu, 2008). Sertel’in ekonomik eşitsizlikler üzerine tavrı burada daha net ortaya çıkmaktadır. Eleştirel olarak önüne burjuva feminizmini koymakta ve ilk dönemlerde kendi savunduğu düşüncelerden sosyalist bir bağlama kayarak kopmaktadır.

⁶ Bkz. Sertel: *Kadınlığa Dair: Kadınlara Çalışma Hakkı*, (1919) *Kadınlığa Dair: Darülfünunda Kadın*, (1919) *Kadınlığa Dair: Kız Darülfünunu Meselesi*, (1919). Büyük Mecmua.

Nezihe ve Sertel, Türkiye'deki sosyalist-feministlere örnek olarak verilebilecek yazar ve aydınlardan ikisini teşkil etmektedir. İki yazar da tam anlamda sosyalist-feminist olarak adlandırılmayacak olsalar dâhi gerek ilk sosyalistlerde gerek sosyalist-feministlerde ortaya konulmuş fikirlerin bir kısmını yansıtmaktalar. İki aydının düşüncelerindeki yansımaların benzerlerini Behice Boran'da da görmek mümkün olacaktır. Boran'ın yazılarında ve söylemlerinde iki kadından etkilenip etkilenmediğini görmek kesin durmamakta ancak; sosyalist-feminist ilkeleri ve temel noktaları görmek mümkün olacaktır.

3.BÖLÜM: BEHİCE BORAN'IN BİYOGRAFİSİ

Sosyalizmin ve olası feminist söylemlerin bağlandığı noktada Boran'ın görüşlerindeki izlere geçiş yapmak gerekmektedir. Türkiye'de sosyalist sol düşünce içinde farklı bir yönde gelişen ve Sabiha Sertel ve Yaşar Nezihe gibi kadınlarda da ortaya çıkan kadın söylemi Boran'da da kısmen de olsa ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda çalışma Boran'ın söylemlerini ve yazılarını ele alırken bunu hayatından bağımsız bir noktada ele almayacaktır. Boran'ın biyografisi aynı zamanda dönemin siyasal ve sosyal yaşantısından da bağımsız ele alınamayacaktır. Çalışmanın bu kısmı Boran'ın biyografisinden izleri incelerken, bunu Türkiye'de sürekli değişmekte olan konjonktürü de göz ardı etmeden yapacaktır.

3.1. BORAN'IN ÇOCUKLUĞU VE EĞİTİM SÜRECİ

Boran'ın doğduğu ve çocukluğunu geçirdiği dönemler (1910-1930) Osmanlı Devleti'nin yıkılış dönemlerine denk gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet yıllarının etkisi devam etmekte ancak; Osmanlı Devleti sonunu getirecek olan Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'na doğru ilerlemektedir. Bu ortamda Behice Boran, 1 Mayıs 1910'da Bursa'da dünyaya gelmiştir (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986). Bursa'ya Kazan'dan göç eden ve Kazan Tatar'larından olan Boran'ın babası ticaretle uğraşmaktadır. Aynı zamanda dönem açısından bakıldığında Boran'ın ailesi entelektüel denilebilecek bir ailedir. Boran'ın ve ailesinin evinde ablasına ait bir piyano dahi bulunmaktadır (Çetik, Bir Akademisyen Olarak Behice Boran, 2002). Boran'ın ailesinin entelektüel olarak daha ileri bir noktada olmasının sebebi Tatarlar'ın Çarlık Rusya'sındaki konumunun diğer topluluklara göre ekonomik ve kültürel olarak en ileri düzeyde olan topluluk (Atılgan, Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2007) olmasında aranabilir. Boran bunlara dayanarak ailesini küçük burjuva bir aile olarak tanımlamaktadır (Tekeli, 2011) Boran, babasının zamanına göre ilerici biri olduğunu söylemekte (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986) ve bu doğrultuda ailesi Boran'ın eğitimine fazlasıyla önem vermektedir. Boran'ın eğitiminin başladığı dönem savaşların ve işgallerin olduğu dönemlere denk gelmektedir. Kurtuluş Savaşı döneminde Bursa'nın işgal edilebilme ihtimalinin verdiği tedirginlikle birlikte Boran ve ailesi İstanbul'a göç etmişlerdir. Bunun üzerine Boran 10

yaşındayken eğitim hayatına İstanbul’da devam etmek üzere Arnavutköy’e taşınmaktadır (Atılğan, Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2007). Bu taşınma Boran’ın eğitiminde yeni bir adım olarak gözükmektedir.

Boran ilkokul üçüncü sınıfa kadar Bursa’da okuduktan sonra ailesinin İstanbul’a taşınmasıyla eğitimine Amerikan Kız Kolejinde devam etmiştir. 1927’de orta, 1931’de lise kısmından mezun olan Behice Boran, Amerikan Kız Kolejinin her iki kısmını da birincilikle bitiren ilk Türk kızı olmuştur (Atılğan, Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2007). 1931 yılında eğitimine İstanbul Üniversitesi (Darülfünun)’nin Felsefe bölümünde devam etmiştir. Boran’ın eğitim hayatının ilk ve ortaöğretim dönemi bu şekilde Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde başlamakta ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna uzamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin modernleşme süreçleri Boran’ın düşünüş tarzını etkilemektedir. Bunun en spesifik örneğini gördüğümüz nokta ise Boran’ın pedagoji ile olan ilişkisidir. Bu ilişkinin ortaya çıktığı dönemin Boran’ın İstanbul Üniversitesi’nde (Darülfünun) Felsefe bölümüne girdikten sonraki döneme rastladığını da belirtmek gerekmektedir. Mete Çetik’in aktardığına göre: “Boran’ın o sıralarda sosyolojiye ilgisi yoktu ve o pedagoji derslerini alarak öğretmen olmak, eğitimle toplumdaki cehaleti yenmeye uğraşanlar arasında yer almak istiyordu.” (Çetik, Bir Akademisyen Olarak Behice Boran, 2002). Boran’ın öğretmenliğe yönelmek istemesi süreci ulus-inşasıyla bağlantılı bir süreç olarak yorumlanabilir. Erken cumhuriyetin modernleşme sürecinde kadınlara biçilen rollerden birinin de ulusun yeni neslinin öğretmenliği olduğu düşünüldüğünde bağlantıyı bu şekilde kurmak anlamlıdır. Serpil Sancar öğretmenliğin desteklenmesi sürecini şöyle açıklamaktadır: “Türk modernleşmesinin öncü kadınları toplumun aileden ve annelikten başlayarak inşasının mimarları olmuşlar. Buna bağlı olarak da, annelik ve ev kadınlığı ile bağdaşacak, örneğin öğretmenlik, hastabakıcılık, ebelik gibi mesleklerde eğitilmeleri bir devlet politikası olarak desteklenmiş.” (Sancar, 2014). Bu devlet politikasının temel noktasını oluşturan rol ise anneliğin aydınlatıcı yönüyle direkt bağlantılıdır. Anneliğin aydınlatıcılığı ve öğreticiliğine atfedilen kutsallık ya da değer aynı durumu öğretmenlikte de göstermektedir. Bu sebeple modernleşmenin ilk yıllarından bu zamanlara dek öğretmenliğin bir kadın mesleği olduğu algısı var olagelmıştır. Öğretmenliğin bu yorumunun Behice Boran’ı da, kendisinin de modernleşmeci ve ilerlemeci bir geçmişi olduğu göz önüne alındığında, etkilediği söylenebilir. Nitekim Boran pedagoji alanını,

eğitimle toplumun cehaletten kurtulacağını ve gelişip çağdaş uygarlığa ulaşacağı düşüncesine dayanarak istemektedir (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986). Boran ise öğretmenlik sürecinin başlamasını şöyle anlatmaktadır:

“İki yıl tamamlandıktan sonra asil öğretmen olabilmek için Eğitim Bakanlığı’nın açtığı İngilizce dili imtihanına girdim. Garip bir usul vardı, imtihana girenler devlet okullarında parasız yatılı okumamış olsalar dahi kendilerinden noter tasdikli bir hizmet taahhünamesi alınıyordu. Bu taahhüdün hiç uygulamaya konmadığı da biliniyordu. Sonra o yıl bakanlık bütün ortaöğrenim okullarına İngilizce dil öğretimi koydu ve taahhünelere dayanarak tayinler yaptı. Ben Manisa’ya tayin oldum, evli olan ablamın orada oturması dikkate alınarak.” (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986)

Behice Boran bu şekilde iki yıldan sonra felsefe bölümünü bırakarak öğretmenliğe geçmiş ancak öğretmenlik deneyimi de çok uzun sürmemiştir. Sonraki dönemde bir kolej hocasının Boran’ın adını Michigan Üniversitesi’ne vermesiyle Boran’ın ABD’de doktora yapmasının yolu açılmıştır. (Atılğan, Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2007). Boran’ın çalışma alanı bu noktada pedagoji alanından sosyoloji alanına doğru kaymaktadır. Boran fikrinin değişmesini şöyle açıklamaktadır:

“Amerika’da da ilk yıl ana bilim dalı olarak sosyolojiye, ikincil olarak da pedagojiye kaydedildim. İkinci yıldan başlayarak yalnızca sosyolojide yoğunlaştım. Eğitim toplumsal kurumlardan biriydi. Bütününde toplumun bilimini öğrenmek gerekirdi, onun içinde eğitim de yerini alırdı. Bu sonuca varmıştım. Onun içinde sosyolojide yoğunlaştım.” (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986)

Behice Boran’ın sosyolojiyi seçmesinin ardındaki sebeplerden biri de dönemin bilim anlayışı ile bilim insanı modellemesinin olduğu da söylenebilir. Dönemin Türkiye’inde sosyoloji “bilimlerin hası” olarak kabul edilmekteydi. Gökalp’in de etkisiyle sosyoloji o yıllarda “toplumu değiştirme bilimi” olarak görülüyordu (Atılğan, Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2007). Bu anlamda Boran alanını değiştirirken toplumu değiştirme fikrinde sabit kalmaktadır. Ülkesinin ilerlemesini ve aydınlanmasını pedagojiyle sağlayabileceği gibi sosyolog yönüyle de sağlayabileceğinin farkına vararak alanını değiştirmiş gözükmektedir. Bu doğrultuda Boran’ın Türk modernleşme projesinin ve batılılaşmanın devamlılığında kendine mesleki anlamda bir rol çizdiği iddia edilebilir.

1934 yılında Boran ABD’ye gittiğinde Türkiye’de modernleşme ve batılılaşma adına inkılaplar süratle yapılmaya devam etmekteydi. Soyadı kanunu ve kadınlara seçme seçilme hakkının verilmesi gibi kanunlar 1934 yılında yürürlüğe konulmaktaydı. İnkılapların görünür olduğu en önemli etkinliklerden birini balolar oluşturmaktadır. 1930’lu yıllara dair Boran’ın mektuplarında en dikkat çeken nokta da Türkiye Cumhuriyeti’nin baloları olarak görülmektedir. Balolar, Cumhuriyet’in ilk yıllarında

devletin modernliği ve rejimin tanıtımının simgesi olarak önemli yer tutan kadın imgelerinin gözüktüğü en önemli etkinliklerden birisidir (Kandiyoti, 2013). Modernleşmenin taşıyıcısı konumundaki kadınların balo gibi etkinliklerde görülmesi önemlidir. Boran da mektuplarında ABD’de baloların sürekliliğinden ve kendisinin bu balolara yeni devletin temsilcisi rolüyle katıldığından bahsetmektedir:

“... Böyle daima tetkik edilmek ve şüphesiz tenkit edilmek insanı biraz yoruyor ve sıkıyor, ama ne yapalım burada âdeta Türkiye’nin mümessiliyim. Kabil olduğu kadar her cihetten yalnız ders değil, giyiniş, başkalarına muamele ediş bahsinden iyi ve kusursuz olmaya, iyi bir tesir bırakmaya çalışıyorum.” (Kişisel İletişim 12 Ekim 1934).

Bu örneklerden anlaşıldığı üzere yeni ülkenin kuruluş aşamasında yurtdışında doktora yapan bir Cumhuriyet kadını olarak Boran kaçınılmaz olarak kadın kimliğiyle görünür oluyordu. Bundan sonraki adım, sosyolog olarak ülkesinin modernleşmesine katkı sağlayacağı ABD’deki eğitim süreciydi.

1934 yılında Michigan Üniversitesi’nde sosyoloji doktorası yapmaya başlayan Boran’ı zorlu bir süreç beklemekteydi. Boran’ın ABD’deki yaşamı genelde maddi zorluklarla geçmiştir. Ailesiyle olan mektuplaşmalarında görülen en önemli sorun maddi zorluklardır. Gerek yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti’nin gerek Boran’ın ailesinin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar bu sorunlara sebep olmaktadır. Ekonomik anlamdaki zorluklar Boran’ı tezini yazarak Türkiye’ye dönme sürecine doğru itmektedir. Nitekim Boran’ın tez süreci de sıkıntılı bir süreç halini almaktadır. Boran, bu süreçten bıktığından ve hatta seçtiği bölümün kendisi için yanlış bir alan olduğunu dahi düşünmektedir (Kişisel İletişim, 23 Haziran 1937). Bu şartlar altında Boran “*Bir Mesleki Mobilite İncelemesi: 1910-1930 Yılları Arasında Amerika Birleşik Devletleri’nde Meslek Gruplarının Yaş Dağılımı Analizi*” başlıklı doktora tezini 1938 yılında tamamlamıştır. Boran yazdığı tezden tam anlamıyla memnun olmamıştır. Boran bunun sebebini şöyle açıklamaktadır: “Otuz yıllık süreçte, gruplarda meydana gelen değişiklikler, sınıflar arası akışkanlıklar kadar, hatta belki daha fazla, otuz yıllık sürede çalışma hayatına yeni girenlerin tercihlerinin veya bulabildikleri işlerin sonucu olabilirdi. Oysa ben sınıfsal akışkanlığı doğrudan yakalayabilmek istemiştim.” (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986). Boran tezinden memnun olmamış bir şekilde Michigan Üniversitesi’nden mezun bir sosyoloji doktoru olmuştur.

ABD’deki doktora süreci Boran’ı sosyoloji eğitiminin ötesinde ideolojik duruşu açısından etkilemiştir. Bu sebeple doktora süreci Boran’ın yaşamındaki en kritik anlardan

birini teşkil etmektedir. Bunun sebebi sosyoloji eğitiminin Boran'ın hayatını ve ideolojisini temelden değiştirmesidir. Bu anlamda Boran'ın yaşamını farklı bir noktaya taşıyacak durumun başlangıcı Boran'ın sosyolojiyi seçtiği an olarak düşünülebilir ancak; sosyoloji eğitiminin ötesinde Marksizm ile tanışmasının Boran'ın yaşamında bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. O'nun anlatımıyla Marksizm ile tanışması şu şekilde olmuştur:

“Bir gün bir Amerikalı sınıf arkadaşım ile oturmuş, sosyolojiye ilişkin “yüksek meseleler” tartışıyorduk. Neydi tartıştıklarımız şimdi hatırlamıyorum. Hatırladığım, ben Durkheim'dan söz ettim. O Marksizme atıf yaparak yanıtlar verdi. Söyledikleri dikkatimi çekti. Bir ara dedim ki, “Biz ne tartışıyoruz? Sen Durkheim'ı okumamışsın, benim Marx'tan haberim yok. İkimiz de okumamış olduğumuzu okuyalım da öyle tartışalım.” (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986).

Bu karşılıklı konuşmadan sonra Boran kendi anlatımıyla, Marx'ın “*Kapital*” (yaşadığı dönemde bitirilmiş olan ilk cildi), “*Alman İdeolojisi*”, “*Komünist Manifesto*”, Engels'in, “*Ailenin ve Devletin Menşei*”, “*Doğanın Diyalektiği*” ve Lenin'in “*Diyalektik Materyalizm*” ve “*Empriokritisizm*” kitaplarını okumuştur (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986). Boran, bu eserleri okuduktan sonra Marksizme ilgisinin arttığından bahsetmektedir. Devamındaki Marksizm'den etkilenme süreci; onun akademik yazılarını ve siyasal hayatını baştan aşağı değiştiren bir ideoloji haline gelmiştir. Boran yaşadığı zorluklar, memnuniyetsiz bir tez ve ideolojik olarak değişmiş bir şekilde ve aynı zamanda ABD'den doktora alan ilk kadın ve Türkiye'de sosyoloji doktorası yapan ilk kadın olarak Türkiye'ye dönüş yolculuğuna başlamıştır (Tekeli, 2011).

3.2. BORAN'IN TÜRKİYE'YE DÖNÜŞÜ VE AKADEMİSYENLİK YILLARI

Boran'ın döndüğü tarih olan 1938 yılının Türkiye için bir yas yılı olduğu söylenebilir. 10 Kasım günü modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk hayatını kaybetmiştir. Bu kayıp Türkiye toplumunun önemli kısmında olduğu kadar o sıralarda ABD'de doktora yapmakta olan Boran'ı da etkilemiştir. Alanı fırsat verse üzerine tez yazmak istediğini ancak alanı sebebiyle yazamadığını belirten Boran'ın

Atatürk sevgisi ablasına yazdığı mektupta görülmektedir (Kişisel İletişim, 2 Mart 1935). Üzerine tez yazmayı isteyecek kadar sevgi ve saygı beslediği Atatürk'ün ölümüne dair annesine yazdığı mektubunda şöyle demektedir: “Atatürk'ün ölümü herhalde memleketi çok sarsmıştır. Geçen perşembe benim doğum günümdü...⁷ “Yirmi sekizinci yaşıma amma da iyi bir hadise ile giriyorum!” dedim. Sonu hayırlı olsun.” (Kişisel İletişim, 13 Kasım 1938). Atatürk sonrası dönem Türkiye için bir yas dönemi olmanın ötesinde aynı zamanda çalkantılı bir döneme de işaret etmekteydi. Türkiye bu dönemde kendine ideolojik bir yön çizmenin eşiğindeydi. Boran da Marksist bir arka planla Türkiye'ye dönerken kendisini bu çalkantıların tam ortasında bulmaktaydı.

1940'lı yıllara gelinirken bütün dünyayı sarsan ve Türkiye'yi de özellikle milliyetçi grupları etkileyen gelişmeler yaşanmaktadır. Bu dönemde, Almanya'da Nazizm, İtalya'da Faşizm akımları dünya sahnesine çıkmaktaydı ve bu akımlar dünyayı 2. Dünya Savaşı'na götüren süreci tetiklemekteydi. 1 Eylül 1939 günü Alman ordularının Polonya'yı işgaliyle bu savaş başlamaktaydı. Savaşın sürdüğü yıllar boyunca bu Nazizm ve Faşizm Türkiye'deki milliyetçi grupları etkilemiştir. O dönemde Türkiye'de milliyetçi gruplardan birini oluşturan ırkçı-turancı gruplar birtakım desteklerle iyice etki alanı genişleyen gruplar haline gelmekteydi. Bu grupların etki alanının genişlemesinde, bir yandan milliyetçiliğin hazırladığı aşırı sağa uygun zemin ve hükümetin milliyetçilik kisvesine dair gevşek politikaları, diğer yandan ise Almanların Rusya karşısında kazandığı zaferler ve propagandaları yer almaktaydı (Karpat, 2010). Türkiye'de milliyetçi akımların yükselmesi Boran'ın Türkiye'ye dönüşüyle ve mesleki ve siyasi yaşamıyla da doğrudan ilintilidir.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi⁸ 1936 yılında Atatürk'ün isteği ve talebi doğrultusunda açılan bir fakültedir. O yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan fakülte 1938 yılında inşa edilmiş ve 1940 Kasım ayında öğretime açılmıştır. Fakülte 1946 yılından itibaren Ankara Üniversitesi bünyesinde eğitim vermektedir. 1939 yılında ise fakültede bir Felsefe kürsüsü açılmış ve bu Boran için başvurulabilecek bir fırsat yaratmıştır. Boran bu başvurusundan sonra DTCF'de doçent olarak çalışmaya başlamıştır. Bununla birlikte 1939 yılında Felsefe kürsüsünün başkanlığına Sorbonne Üniversitesi'nden Oliver

⁷ Boran, Uğur Mumcu ile olan söyleşisinde doğum gününün 1 Mayıs olduğunu söylerken, 13 Kasım tarihli mektubunda doğum gününün 10 Kasım olduğunu söylemektedir.

⁸ Yazının devamında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yerine DTCF kısaltması kullanılacaktır.

Lacombe, doçentliğe Muzaffer Şerif Başoğlu ve Behice Boran, asistanlığa ise Necati Akder, Niyazi Berkes, Mediha Esenel, Hamdi Ragıp Atademir getirilmiştir (Tekeli, 2011). Boran doçentlik görevine başladığı DTCF’de Sosyoloji’ye Giriş, Şehir Sosyolojisi ve İstatistik derslerini vermektedir (Tekeli, 2011)

Boran akademisyenliğinin ilk yıllarında doçentlik tezini yazmaktaydı. “Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki” isimli tez çalışması içerik açısından Boran’ın “kadın sorunu”na dair söylemlerinden de beslenmektedir. Bu anlamda köy karşılaştırması yaparken Boran’ın cinsiyetler arası ayrımlara odaklanması onun “kadın sorunu”na dair eğiliminin olduğunu da göstermektedir. Tezin daha sonra kitap olarak yayınlanmasında ve ataerkil ortama temas etmesi de bunun göstergesi olarak okunabilmektedir. Bu sebeple Boran’ın “kadın sorunu”na eğilimi 1945 yılından itibaren başlamış olduğunu söylemek yanlış gözükmemektedir.

Boran’ın 1939 ve 1948 arasındaki dokuz yılı DTCF’de akademisyen olarak geçmiştir. Boran’ın sosyoloji kürsüsündeki doçentlik görevi milliyetçi, turancı ve anti-komünist hareketlerle sarsılmış, önü kesilmiş; ancak akademik anlamda en verimli dönemini bu yıllarda geçirmiştir. Boran bu doğrultuda, sosyolojide Ankara ekolu olarak adlandırılan bir ekolün temsilcilerinden biri olarak görülmekteydi. Boran ile birlikte DTCF Sosyoloji bölümü, basit anlamda teori ve pratiği birleştiren bir noktaya evrilmiş ve Türkiye’nin somut sorunlarına eğilen bir sosyoloji anlayışı halini almıştır (Erbaş, 2015). Boran sosyolojiyle ilgili düşüncelerini, öncelikle çoğunluğu DTCF grubundaki akademisyenlerle birlikte çıkardıkları ve Orhan Kemal, Sabahattin Ali gibi yazarların da yazılarının olduğu *Yurt ve Dünya (1941)*’da açıklamaktaydı. Niyazi Berkes *Yurt ve Dünya* dergisinin çıkışındaki en önemli amacı şöyle açıklamaktadır: “Türkiye'nin çağdaşlaşma sürecinin dönülemeyecek bir gidiş olduğuna inandığımız için, onun çağdaş bir toplum olma yoluna girdiği bir zamanda bütün gücüyle kendine dayanmasını, serüvenlere sürüklenmemesini istiyorduk.” (Berkes, 1997). Berkes’e göre bu derginin çıkış fikri çağdaşlaşmanın yayılmasını sağlamaktır. Bu anlamda dergi toplumun aydınlatılması amacını da taşımaktadır. Boratav ise derginin “biraz Atatürkçü biraz sosyalist” olduğunu söylemektedir (Gelgeç-Bakacak, 2012). Boran, sonraki dönemde Muzaffer Şerif Başoğlu ile çıkardıkları *Adımlar (1943)* dergisinde fikir yazılarını paylaşmaya başlamıştır. *Adımlar* dergisi kendisini ilerici bir noktada tanımlamakta gericiğin direkt karşısında olduğunu belirtmektedir. *Adımlar* dergisinin ilk sayısındaki açıklamada şöyle

denmektedir: "...Bunun içindir ki Adımlar memleketimizin ve dünyanın bilhassa modern kültür, sanat ve fikir eserleri üzerinde duracaktır." Bu anlamda dergi edebiyat, tiyatro, müzik gibi konulara da eğilmiştir. Bu doğrultuda *Adımlar* batının modernizmini salt batıya ait olarak görmemektedir. Aynı zamanda batı modernizminin Türk kültürü ve sanatıyla bir sentezini de önermektedir.

Bahsi geçen iki dergi de akademik ve kültürel konularda modern düşünceleri ele almış ancak bu şekilde ileri bir toplum olunabileceği algısını taşımaktadır. Bu iki dergi de Boran'ın hayatındaki bir dönemece işaret etmektedir. İki derginin yazarlarının ve DTCF akademisyenlerinin bir kısmı gerek yazdıkları yazılarla gerek derslerdeki söylemleriyle milliyetçi ve anti-komünist düşüncelerin yükselişinin hedefi olmuşlardır.

3.3. DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİNDEN İHRAÇ SÜRECİ

Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinden Behice Boran, Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratav'ın ihraç edilmeleriyle sonuçlanacak olan süreç İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle güçlenen milliyetçi akımların içerdiği anti-komünizm tonuyla bağlantılıdır. Bu anti-komünist ton, komünizmin ve bu ideolojiyi kendisine yakın görenlerin Türkiye için bir tehlike içerdiğine inanmaktadırlar. İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinden sonra başlayan ve Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu dönem anti-komünizmin gerek milliyetçi tabanda gerekse yönetici kadrolarda iyiden iyiye yükseldiği bir döneme tekabül etmektedir. Bu anlamda toplumda belli bir geçmişe de dayanan "Moskof" imgesi⁹ ya da "Rus düşmanlığı" Soğuk Savaşın yarattığı siyasal baskıyla birlikte antikomünizme evrilmiş ve siyasal yaşamda ideolojik amaçlı bir kullanım haline gelmiştir (Meşe, 2013).

Anti-komünizm soslu bu milliyetçi tezahürler 1945 yılındaki Tan Baskınında etkisini tam anlamıyla göstermektedir. Baskının yaşanmasına sebep olan Tan Gazetesi'nin sahiplerinden ve yazarlarından Sabiha Sertel'in "*Görüşler*" dergisindeki yazısına Tanin gazetesi yazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın verdiği bir tepkidir. Yalçın bu tepkisinde Sertelleri komünizm destekçiliğiyle suçlayarak şöyle demektedir: "Bunları susturmak için, cevap vermek hükümete düşmez. Söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür

⁹ Meşe (2013), Rus düşmanlığının başlangıç noktasının '93 Harbi olduğunu ve Çarlık Rusya'sının emperyalist savaşlarıyla düşmanlığın daha da körüklendiğini söylemektedir.

vatandaşlarıdır.” (Sertel, 1987: s.306). Bununla birlikte Tan gazetesinin basıldığı matbaa basılmış ve bütün araçlar kullanılamaz hale getirilmiştir. Serteller ve çevresi yazı yazacak bir mecra bulamamış ve yargılanmışlardır. Atılğan’a göre (Atılğan, Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2007) Tan Baskını Behice Boran’ın, öğretim üyeliğinden koparılmasına giden yolun başlangıcı olmuştur; çünkü antikomünizmin sokakla ve yönetici kadrolarla işbirliği bu olayla gün yüzüne çıkmış ve güçlenerek akademik çevreleri tehdit eden bir süreci beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda yaşanan ise Boran, Berkes ve Boratav’ın ideolojik konumları dolayısıyla üniversiteden ihracıdır.

Boran, Berkes ve Boratav’ın üniversiteden koparılışının iki ayağı vardır. Bunlardan ilki Tan Baskını’nın 10 gün sonrasında gerçekleşmektedir. *Görüşler* dergisinde Boran’ın da yazısı çıkmış ve bu baskının etkileri akademiye de sıçramıştır. Mete Çetik’in anlatımına göre sonrasındaki olaylar şöyle yaşanmaktadır:

“Milli Eğitim Bakanlığı profesör ve öğretmenlerin siyasi yazı yazamayacaklarına dair bir genelge yayımlar ve solcu bilinen tüm M.E.B. mensupları bakanlık emrine alınmaya başlanır. Boratav, Boran ve Berkesler 15.XII. 1945'te "görülen lüzum üzerine Bakanlık emrine" alınır ve haklarında derhal bir tahkikat açılır. DTCF'li hocalar da Danıştay'da iptal davası açarlar. Nisan ayı sonuna kadar Fakülteden uzak kalacaklardır. Danıştay işleme esas suçun gerçekleşmediğini ve gerçekleşmesi durumunda da bunun cezasının memuriyetten çıkarılmak olduğunu belirterek dördü için de ilgili işlemleri iptal eder ve göreve dönerler.” (Çetik, 2008).

Boran, Berkes ve Boratav’ın üzerine akademiden koparılması sürecinin ilk noktası Danıştay kararıyla göreve iade edilmeleriyle sonuçlanmaktadır. Bu ilk üniversiteden koparılma süreci bu üç akademisyenin yazdığı *Yurt ve Dünya* ve *Adımlar* dergisindeki yazıları sebebiyledir. Bu kişilerin adı geçen iki dergide yazılan yazıları sebebiyle dikkatleri çektikleri de bilinmektedir.¹⁰ DTCF hocalarının akademiden koparılma sürecinin ikinci ayağı ise 1947 yılında başlamaktadır. Mart 1947’de DTCF’de yapılması planlanan bir konferans serisi ihraç sürecindeki ilk kritik noktayı teşkil etmektedir. Profesör Pertev Naili Boratav’ın konuşması planlanan bu konferansın, milliyetçi grupların rahatsız olma ihtimallerine karşı, ertelenmesi fikri dekanlığa bildirilmektedir. Buna rağmen konferans saatinde bu gruplar Boratav’ın yerine sahneye çıkarak konferansın engellenmesi yoluna gitmişlerdir. Berkes yaşanan bu olayları dönemin Mili

¹⁰ Muzaffer Şerif Başoğlu da yazılarıyla dikkat çeken akademisyenlerden biridir ancak; Başoğlu 1945’in başında ABD’den aldığı bir davetle birlikte Türkiye’yi terk eder.

Eğitim Bakanı, Sirer'in¹¹ üniversitelere el atma eyleminin başlangıcı olarak açıklamaktadır (Berkes, 1997). Yaşanan bu olayın ertesinde Boran, Berkes ve Boratav için bir soruşturma açılmaktadır. Boran bu süreci şöyle açıklamaktadır:

“Şemsettin Sirer, yenilgiyi kabul etmedi. Üçümüz hakkında bu defa adli kovuşturma açtırmak yoluna gitti. Bunun ilk kademesi olarak idari kovuşturma açıldı. Ankara Hukuk Fakültesi'nden bir profesör, bir doçent ve bir asistandan oluşan heyet ifadelerimizi ve yazılı savunmamızı aldıktan sonra ademi takip¹² kararı verdi. Danıştay'ın ilgili dairesi kararı onayladı. Ne var ki yasa, Eğitim Bakanı'na karara itiraz hakkı tanıyordu. Şemsettin Sirer, bu hakkı kullandı ve karar Danıştay Daireler Kurulu'na gitti. Genel kurul alt kurul kararını bozarak hakkımızda dava açılması kararı aldı (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986)

Boran'ın anlatımı üç akademisyen için son noktaya gelişin işareti olarak da okunabilmektedir. Bu noktadan sonra Boran, Berkes ve Boratav için davalar açılmış ve dava süreci 1950 yılına kadar sürmüştür. 10 Şubat 1950'de, sürecin sonuna gelindiğinde görevlerini kötüye kullanmaktan sanık Pertev Naili Boratav'ın beraatine, Behice Boran ve Niyazi Berkes'in ise TCK'nın 240. maddesi gereğince üçer ay hapis ve üçer ay memuriyetten mahrumiyetlerine karar verilir ve ceza tecil edilmez. Boran ve Berkes temyize gittiklerinde beraat kararı çıkar. (Çetik, 2008). Boran bu dönemde açık memuriyet statüsündeyken akademiden temelli kopuşu, 1950'lerde Türkiye Barışseverler Cemiyeti davasıyla birlikte yaşanmaktadır.

3.4. TÜRKİYE'NİN 1950'Lİ YILLARI VE BORAN'IN CEZAEVİ DÖNEMİ

Türkiye'nin siyasi tarihinde 14 Mayıs 1950, tek parti yönetimi olarak adlandırılan 27 yıllık dönemin bittiği tarih olarak adlandırılabilir. 1945 yılında öncelikle TBMM'nin bütçesine daha sonra da hükümete güvensizlik oyu veren parti içi muhalefet¹³ daha sonra “Dörtlü Takrir” olarak adlandırılan bir önerenin verilmesine yol açmıştır. “Dörtlü Takrir” olarak adlandırılan bu önerenin altında Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın imzaları bulunmaktaydı. Bu önergede bütün dünyanın demokrasi yolunda hızla ilerlediği ve Türkiye'nin de bundan ayrı kalamayacağı vurgulanmakta ve siyasal anlamda bir liberalleşme talep edilmekteydi (Koçak, 1997).

¹¹ Reşat Şemsettin Sirer, 1946-1947 ve 1947-1948 yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı yapmış siyasetçi. Boran, Sirer'i “Anadolucu-Irkçı” olarak tanımlamaktadır (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986)

¹² Takipsizlik kararı.

¹³ Bütçe oylamasına Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Emin Sazak ret oyu vermiştir. Hükümet için güven oylamasına ret verenler ise bu isimlerle birlikte Recep Peker ve Hikmet Bayur'dur.

Takriri imzalayan dörtden Menderes, Köprülü ve Koraltan bir süre sonra *Tan* ve *Vatan* gazetelerinde yazdıkları yazılar sebebiyle 21 Eylül’de partiden ihraç edilmiş Aralık ayının başlarında ise Bayar partiden istifa etmiştir. İhraçlar ve Bayar’ın istifası yeni bir partinin kurulmasının habercisi olarak gözükmekteydi (Jan Zürcher, 2000). 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti bu grubun önderliğinde kurulmuştur. 1946 yılında yapılan seçimleri Cumhuriyet Halk Partisi kazanmış, Demokrat Parti ise 61 sandalye kazanmıştır. 1950 yılına gelindiğinde ise Demokrat Parti ve CHP, DP’nin muhalefette kalacağını ancak oylarını arttırarak daha güçlü bir muhalefet partisi olacağını düşünmekteydi. 14 Mayıs 1950 yılında gerçekleşen seçimin sonuçları ise Demokrat Parti’nin %55.2’lik oyu ve meclisteki sandalyelerin %85’inin kazanılmasıyla sonuçlanmaktaydı (Kaynar, 2019). 1950 seçimlerinin sonucu gerek Türkiye’nin tarihi açısından gerek Boran’ın yaşamı açısından önemli bir kırılmayı teşkil etmekteydi.

Bu süreç 1950 yılında, Kore Savaşı’nın ortaya çıktığı bir konjonktürde gerçekleşmektedir. Kore Savaşı’nın patlak vermesinden 11 gün önce Boran’ın başkanlığında kurulan Türk Barışseverler Cemiyeti (TBC)’nin kuruluş sürecini Boran şu şekilde açıklamaktadır:

“Beş yıl önce sona ermiş İkinci Dünya Savaşı’nın yaralarını sarıp tahriplerini onarmak işi daha bitirilememişken, yeni bir savaş, hem de atom bombalı bir savaş kışkırtıcılığı çılgınlıktan başka bir şey değildi. ABD ile Sovyetler Birliği arasında çıkacak atom bombalı bir savaşın -Sovyetler Birliği’nin de atom bombasını geliştirdiğini ABD resmi kaynakları açıklamıştı- dünya için bir yana, Türkiye’nin kendisi için bile ne tehlikeler yaratacağından habersiz bu kör, saldırgan politika başıboş bırakılmamalı, kamuoyunun bu konuda bilgilendirilmesi ve uyarılması için bir şeyler yapılmalıydı. Öte yandan, Avrupa ülkelerinde atom savaşına karşı kitlesel barış hareketleri oluyor, yüzbinlerce, milyonlarca imza toplanıyordu. İngiltere’de bu imzalı kâğıtların parlamentoya bir kamyonla taşındığı haberini gazetelerde okuduğumu hatırlıyorum.

Yakın arkadaş çevremde aynı görüşte olanlar vardı. Konuyu görüşüyor, tartışıyoruz. Sonuç, Türk Barışseverler Cemiyeti’nin kurulması ve benim başkanlık görevini üstlenmem oldu...” (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986).

Genel anlamda soğuk savaşın çatışmalı bir ortama evrilmesine karşı kurulan TBC, Kuzey ve Güney Kore arasındaki çatışmayla ve bu çatışmaya Türkiye’nin de dahliyle çok daha kendisini çok daha kritik bir konumda bulmaktadır. Yerel bir çatışma olarak başlamasına rağmen uluslararası bir krize evrilen Kore Savaşı, Demokrat Parti’nin iktidarının ilk sınavı olarak görülmektedir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kuzey Kore’nin Güney’e saldırısına karşılık vermeyi kararlaştırmıştı. Türkiye’de DP hükümeti de bu durumun NATO’ya girişi hızlandıracağı düşüncesiyle bir jest olarak, 4500 kişilik bir tugayını Kore’ye gönderme kararı almıştır (Tunçay, 1997). DP iktidarının aldığı bu karara

içerik olarak tek büyük itiraz Boran'ın başkanlığını yaptığı TBC'den gelmiştir. Boran'ın TBC'nin kuruluşundaki anlayışı açıklamasına bakıldığında bu savaşa karşı çıkması çok normal gözükmemektedir. O anki ortamda savaşa karşı çıkmak “vatan hainliği” ile “kahraman Türk ordusunu hançerlemekle” eş sayılmaktaydı. Bu doğrultuda Boran'ın Galata Köprüsü'nde savaş karşıtı bildiri dağıtılması bireysel bir kahramanlık öyküsüne dönüşmekteydi (Atılğan, Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2007). Boran bu eyleminden sonra tutuklanır. Yargılamalar sonucunda 15 aylık hapis cezasına çarptırılan Boran kararın kesinleşmesiyle birlikte açık memurluktan ihraç ve “üniversite öğretim mesleği yetki, unvan ve haklarından da kesin olarak mahrum edilmiştir (Atılğan, Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2007). Bu kararlar birlikte Boran üniversiteden hukuken de koparılmış ve üniversiteye dönüş yolu tamamen kapatılmıştır.

Boran'ın cezaevi dönemi, 1951 yılındaki TKP tevkifatıyla¹⁴ da birleşince uzunca bir döneme yayılmıştır. Boran bu dönemdeki tahliyeler ve hamileliğinin de etkisiyle 1953 yılına dek cezaevi sürecini devam ettirmiş, 1954 Şubatının ikinci haftasında, TKP tevkifatı sürecinde tekrar yargılanmış ve bu sürenin sonunda beraat etmiştir (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986).

Boran'ın cezaevindeki dönemi ev yaşamına benzer bir noktada geçmektedir. Bir yandan savunmasıyla uğraşmakta, diğer yandan ise daha domestik olarak adlandırılan örgü örmek, yemek yapmak gibi işlerle uğraşmaktaydı. Boran'ın mektuplarında göze çarpan bir diğer nokta ise yeni doğan çocuğuna dair söylemleridir. Bu noktada ise Boran'ın annelik duygusu ön plana çıkmakta ve bununla birlikte herhangi bir politik söylemine rastlanılmamaktadır. Boran'ın cezaevi sürecinde ve sonrasında gerek akademik alandan gerek politik alandan bir miktar uzaklaştığı da ortaya çıkmaktadır. Boran bu dönemde neredeyse hiçbir şey yazmamış 1962 yılında Türkiye İşçi Partisi'ne girene kadar siyasetle neredeyse hiç ilgilenmemiştir (Kayalı, 2002). 27 Mayıs İhtilali'ne kadar da Boran'ın yaşamı bu doğrultuda ilerlemekteydi ve Boran yalnızca kitap çevirileriyle uğraşmaktaydı.

---

¹⁴ 1951 yılında Türkiye Komünist Partisi'ne yönelen tutuklama dalgasıdır. Bu tevkifat yıllarca sürmüş 1954 yılında Boran da yargılanmış ve beraat etmiştir.

3.5. BİRİNCİ TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ DÖNEMİ

27 Mayıs 1960 günü Türkiye, siyasi hayatının ilk askeri ihtilaliyle karşılaşmıştır. DP yönetiminin sonunu getiren bu askeri ihtilal 27 Mayıs sabahı Albay Alpaslan Türkeş'in sesinden yayınlanan bir bildiriyle halka iletilmiştir. Bildiri ihtilalinin hedeflerini “kardeş kavgasına meydan vermemek” ve “demokrasiyi içine düştüğü buhrandan kurtarmak” olarak açıklamaktadır (Jan Zürcher, 2000). TSK içindeki, daha sonra Milli Birlik Komitesi olarak adlandırılacak olan, bir grubun planladığı bu askeri ihtilal başarılı bir şekilde yürütülmüştür. Bu grubun lideri olarak da adlandırılabilir olan Tuğgeneral Cemal Madanoğlu, ihtilalin sebeplerini karşı-devrimciliğin, partizanlığın, parti diktatörlüğünün tırmanması, ekonomik durumun kötüleşmesi ve son noktada “Tahkikat Komisyonu”¹⁵nun kurulması olarak açıklamaktadır (Madanoğlu, 1995). Bütün bu sebepler doğrultusunda 27 Mayıs ihtilali bütün siyasal yaşamı tekrar dizayn etmiş, bunun üzerine bazı üniversite profesörlerinin başkanlığında 1961 anayasası yazılmış, halkoyuna sunulmuş ve uygulamaya konulmuştur. DP üyelerinin bir kısmı hapis, dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiştir. Yönetim belli bir süre için Cemal Gürsel başkanlığındaki Milli Birlik Komitesi'nin eline geçmiştir.

Uzun bir sessizlik döneminden sonra Boran 27 Mayıs'tan sonra yeni açılacak olan dönemde, kendisini siyaset sahnesine atacak bir ortamda ve konumda bulmuştur. 27 Mayıs'ın gerçekleşmesindeki mantığı ve Demokrat Parti'nin bu ihtilale hangi anlamda sebep olduğunu Boran şu şekilde açıklamaktadır:

“Politik yaşamın demokratikleşmesi açısından ise Demokrat Parti taşıdığı adın partisi olmadığını iktidara gelir gelmez barışseverler hareketini bastırmasıyla ve ondan sonra Türkiye Komünist Partisi'ne o güne kadar görülmemiş boyutta ihtilal indirerek, bu arada 141. ve 142. maddeleri daha da ağırlaştırarak, “Vatan Partisi” yöneticilerini tutuklatıp mahkemeye sevk ettirerek, işçi sınıfının sendikal hareketini Amerikan sendikacılığının kontrolü altına sokmaya girişerek ve CHP muhalefetine aşırı tahammülsüzlük göstererek kanıtlamıştı...

Amerikan kontrolü altına tam alınamayan işçi sınıfı sendikal hareketinde ilerici eğilimler geliyordu. Aydınlar, yükseköğrenim gençliği içinde de benzeri bir durumun belirtileri görülmüyordu. Ekonominin darboğazda boğulma noktasına gelmesi, DP'nin Millet Meclisi'nde CHP muhalefetine tahammülsüzlüğünün son haddine var-

¹⁵ Demokrat Parti tarafından kurulmuş bir meclis komisyonu.

masıyla tahkikat komisyonu gibi olağan dışı tedbirleri almaya; İnönü'nün gezilerini engellemeye kalkması, öğrencilerin demokratik eylemlerine karşı zor kullanması, bardağı taşıran etmenler oldu. 27 Mayıs hareketi tüm bu gelişmelerin ürünüydü.” (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986)

Boran'ın açıklamalarından yola çıkıldığında DP'nin otoriterleşmeye dair eğilimlerinin, sola ve CHP'ye karşı baskıcı tavrının, ekonomideki kötü gidişin buna sebep olduğunu söylemekte ve ordunun hareketini haklı temellere oturtmaktadır. Çok partili döneme geçişin anti-demokratik bir yöntemle kesilmesinin sebeplerini açıklayan Boran aynı zamanda 1961 Anayasası'nın da Türkiye için ileriye bir hamle olduğunu söylemektedir. (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986) Boran aynı zamanda Cemal Gürsel'e de ihtilal için bir teşekkür mektubu yazmaktaydı. Boran bu yazısında ihtilali Kurtuluş Savaşı ve Atatürk inkılaplarından sonraki en ileri hamle olarak da görmekteydi (Boran, Behice Boran Yazılar Konuşmalar Söyleşiler Savunmalar, 2010). Gerçekten de mevzu bahis ihtilal ve anayasa Boran'ın hayatında yeni bir sayfa açmaktaydı. Özellikle 1961 anayasasının özgürlükçü ve demokrat tavrı Boran'ın Türkiye İşçi Partisi (TİP) ile siyaset sahnesine çıkmasına vesile olmaktadır.

Türkiye İşçi Partisi 1961 yılında 12 sendikacı tarafından kurulmuştur. Bu sendikacılar arasında Kemal Türkler (metal işçisi) gibi sonraları DİSK başkanlığı yapmış, Rıza Kuas (lastik işçisi) gibi milletvekilliği yapmış işçiler de bulunmaktaydı. TİP'in başkanlığına kuruluşunda Avni Erakalın (tekstil işçisi) getirilmiştir (Yurtsever, 2008). “Aydın aşısı” olarak adlandırılan bir süreçle, tepeden bir uğraş sonucunda aydınların önderliğine yol açılmıştır. Bu düşüncenin ortaya çıkmasıyla birlikte partinin liderliği için teklif oybirliğiyle Mehmet Ali Aybar'a sunulmuştur. Başlangıçta silik bir konumda görünen TİP asıl başarısını 1962 yılının Ağustos ayında, Hukuk Doktoru olan Mehmet Ali Aybar'ın parti liderliğine getirilmesiyle kazanmıştır. Aybar'ın yanında, İktisat Profesörü Sadun Aren ve Sosyolog Behice Boran'ın da partiye girmesiyle birlikte parti aydınların etkisine girmiş bulunmaktaydı. Bu etkiyle hazırlanmış olan ilk programda TİP'in başlıca hedefini ve konumunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Türkiye İşçi Partisi, Türk işçi sınıfının ve onun tarihi, bilime dayanan demokratik öncülüğü etrafında toplanmış, onunla kader birliğinin bilinç ve mutluluğuna varmış toplumcu aydınlarla ırgatların, topraksız ve az topraklı köylülerin, zanaatkarların, küçük esnafın, aylıklı ve ücretlilerin, dar gelirli serbest meslek sahiplerinin, kısacası emeğiyle yaşayan bütün

yurttaşların kanun yolundan iktidara yürüyen siyasi teşkilatıdır.” (Kolektif, Türkiye İşçi Partisi Programı, 1964).

TİP temelde işçi sınıfının desteğiyle emeğiyle para kazanmak zorunda olan herkesin partisi olduğunu dillendirmektedir. Program bunun yanında, partinin demokratik yolları izleyeceğinden ve anayasaya bağlılığından da bahsetmekte Türkiye’nin geri kalmışlığının sebeplerini de açıklamaktadır (Karpat, 2015). Boran da bu noktada Türkiye üzerine söylemlerde bulunmuş ve yazılar yazmıştır ancak Boran’ın yazılarındaki asıl tartışmaları dönemin diğer sol hareketlerine¹⁶ karşı yazılarıyla ortaya çıkmaktadır.

TİP 1963 yılında ilk kez yerel seçimlere girmiş ve bu seçimlerde pek varlık gösterememiştir. Asıl başarısını ise iki yıl sonra 10 Ekim 1965 yılında yapılan seçimlerde gösteren TİP bu seçimde 276.101 oy, yüzde olarak da %2,97’ye çıkmıştır (Sayılğan, 2009). Milli bakiye sisteminin de yardımıyla TİP parlamentoya 15 milletvekiliyle girmeyi başarmıştır. Boran da bu seçim sonucuna göre parlamentoya Urfa milletvekili olarak girmiştir. Bu durumda Türkiye’nin tarihinde ilk kez bir sosyalist parti mecliste temsil edilme imkânı bulmuştur.

Boran’ın parlamentodaki varlığı ve duruşu incelenmesi gereken noktalardan birini oluşturmaktadır. Boran, meclisteki konuşmalarında rakip politik güçlere karşı politikaları ve emekçi iktidarının bu konuya nasıl yaklaşması gerektiğine ve somut çözümlere dair gerekliliği ortaya koymaktaydı (Atılğan, Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2007). Boran, mecliste beş yıl içinde 57 kez söz almıştır ve bunu son derece şiddetli karşı çıkışları olan bir meclis aritmetiği içinde yapmıştır (Berktaş, 2010). Bunun dışında Boran’ın kadınlara dair herhangi bir konuşmasına rastlanmamaktadır. Boran ile birlikte senatör olarak meclise giren Fatma Hikmet İşmen de dokuz yıllık görevi boyunca Senato ya da TBMM birleşik toplantısında kadınlarla ilgili hiç konuşma yapmamış, bu konudaki tek etkinliği kadın tutuklulara uygulanan işkence ve baskılar üzerine verdiği soru önergesi olmuştur (Yaraman, 2015). Bu anlamda TİP’in “kadın sorunu”nu öncelikli bir sorun olarak görmediğini söylemek doğru gözükmemektedir.

Boran’ın TİP içindeki konumunu Aydın Engin şöyle açıklamaktadır: “Ancak ondan sonra biz sosyalizmin fakir fukaraya acımak, adaletsizliğe isyan etmek olmadığını; kapitalizmin ciddi bilimsel eleştiriden kaynaklanan bir düşünce olduğunu, bir felsefe olduğunu, bir

¹⁶ Sol hareketlerden kasıt YÖN ve MDD hareketine karşı TİP’in sosyalist devrim tezini savunmasıdır.

tahlil olduğunu analiz olduğun öğrendik.” (Tekeli, 2011). Bu söylemden de ortaya çıktığı üzere, Boran TİP’in ideolojik ve teorik yükünü taşımaktadır. Boran bu dönemlerdeki yazılarında da sosyalizmin ne olduğunu, gelişimini ek olarak Türkiye’de ne şekilde gelişmesi gerektiğini incelemektedir. Nitekim Boran’ın 1968 yılında basılan *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları* isimli eserinde de Türkiye ve sosyalizm üzerine tahlilleri göze çarpmaktadır. Boran bu eserinde Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne toplum yapısını ve üretim tarzını araştırmaktadır. Aynı zamanda güncel olarak Türkiye özelinde sosyalizmin evrilmesi gereken yönü incelemektedir. MDD ve YÖN hareketlerine karşı eleştirileri de bu doğrultuda eserinde göze çarpmaktadır.

Boran bu dönem içerisinde gerek parti içinde gerek parti gezilerinde cinsiyeti sebebiyle bazı zorluklar yaşamakta ve görmektedir. Boran 1968 yılındaki bir konuşmasında parti içinde cinsiyeti sebebiyle herhangi bir pozitif ayrımcılığa uğramadığından bahsetmektedir. Aybar ile olan bir tartışmasından hareketle Boran bir “kadın” olmasına rağmen Aybar’ın kendisine “kadınlığına” göre davranmadığından bahsetmektedir (Boran, 2010). Boran’ın anlatımına göre; Boran’a parti içinde bir kadına davranıldığı gibi davranılmamaktadır. Bununla birlikte parti içindeki arkadaşları ve yoldaşları da Boran’ı hiçbir zaman bir “kadın” olarak görmediklerini söylemektedir (Demir, ve diğerleri, 2006). Bu durum kadının kamusal alanda cinsiyetiyle var olamamasına bir örnek olarak gösterilebilmektedir. Boran da bu noktada cinsiyetiyle var olmak istemekte ve bunu görememektedir.

Boran’ın bu dönemde yaşadığı bir anısı da kadınların güçlendirilmesine ve bilinç yükseltmeye örnek olarak gösterilebilir. TİP milletvekillerinden Tarık Ziya Ekinci’nin anlatımına göre Boran bir Güneydoğu gezisinde iki eşi olan bir köy ağasının eşleriyle aynı odada kalmaktadır. Ekinci’nin anlatımına göre kadınların kendilerini ezdirmemelerini öğütleyerek onlara yardımcı olmaktadır. (Demir, ve diğerleri, 2006) Boran bu noktada feminist bir bilinç yükseltmenin uygulanmasına vesile olmaktadır. Bu noktada radikal feministlerin kadınların birbirlerine benzer baskılar yaşadıklarını ve toplumsal değişimin anahtarını bilinç yükseltme de gördüklerini söylemeleri buna örnek olarak gösterilebilir (Naiman, 1988). Bu durumda Boran gelenek, görenek, töre gibi yapıların kadının ezilmesine vesile olduğunu düşünmekte ve bu geleneklerin karşısında durmaktadır. Kişisel ve tesadüfi bir ortamda denk geldiği düşünülse de Boran da bunun

toplumsal bir değişim için önemli olduğunu düşünmek yanlış gözükmemektedir. Boran oradaki kadınların eşitlik mücadelesini savunmaktadır. Tıpkı doçentlik tezinde odaklandığı gibi bu noktada da çok eşlilik konusu dikkatini çekmektedir ve bunun hakkında güçlendirici söylemlerde bulunmaktadır. Boran'ın yaptığı Carol Ehrlich'in söylemiyle “kadınların kadın olarak ezildiklerinin, aşağı olmadıklarının ve ataerkinin kaçınılmaz olmadığına bilincini edinme süreci” (Donovan, 2014) olarak tanımladığı süreç ile eşleştirilebilir. Bu anlamda Boran'ın bu konuşmasının açık bir feminist bilinç yükseltme örneği olduğu söylenebilmektedir.

3.6. BEHİCE BORAN'IN PARTİ LİDERLİĞİ

Türkiye’de sosyalist solun gerek meclis içinde gerek sokaklarda en etkin olduğu yıllar 1960-1971 yılları arasındır. Meclis’te sosyalist solun temsilciliği görevini TİP taşımakta, sokaklarda ise gençlik ve işçi hareketleri taşımaktadır. Özellikle 1968¹⁷ yılında başlayan sol hareketlilik de Türkiye’yi etkilemiştir. Üniversitelerde sol örgütler kurulmuş, zamanla bunların bir kısmı silahlı eylemliliğe yönelmiştir. İşçi hareketleri ve grevleri 15-16 Haziran 1970¹⁸’deki işçi direnişiyile tavan yapmıştır. Süleyman Demirel ve Adalet Partisi iktidarının tek başına iktidar olduğu bu dönem solun yükselişine sahne olmaktadır. Bütün bu eylemlilik hali, çatışma ortamı, AP iktidarının yetersizliği, ordu içinde ise askerlerin AP’den rahatsızlığı ve ordunun içindeki cuntacı faaliyetler Türkiye’yi tekrardan demokrasi dışı bir yöne çekmekteydi. 12 Mart 1971 muhtırasına gidişteki şartlar bunlar olarak gözükmektedir.

Türkiye İşçi Partisi ve Behice Boran'ın yolları bu ara dönemde çok daha net bir şekilde kesişmekteydi. Boran, Aybar'ın TİP içinde kurduğu yönetimden hoşlanmamakta ve bir muhalefet hareketi oluşmaktadır. Boran bu ayrışmanın başlangıcını Aybar'ın kendi başına buyruk hareket etmesi olarak açıklamaktadır (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986). TİP içindeki ayrışmaların ayyuka çıktığı bu dönemin başlangıcı 1968 yılında Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'yı işgal etmesi süreciyle başlamaktadır. İşgali Boran da Aybar da kınamasına rağmen tartışmanın sebebi Aybar'ın eleştirilerini anti-sovyetizm

¹⁷ Fransa’da başlayan ve bütün dünyayı etkisi altına alan gençlik ve işçi eylemliliği.

¹⁸ Sendikalar kanununda yapılacak olan değişikliğe karşı, DİSK’in örgütlediği, iki gün süren ve İzmit ve İstanbul’da sokağa çıkma yasağının uygulanmasıyla sonuçlanan işçi direnişisi. Türkiye’nin tarihindeki en büyük işçi eylemlerinden birisidir.

seviyesine getirmesidir. Boran bu eleştirisinde Aybar'ın “güler yüzlü sosyalizm” fikrinin de anti-sovyetik çizgide olduğunu söylemekte, bu tarz bir düşüncenin sosyalizmle bağdaşmadığını da söylemekteydi (Boran, Bir Uzun Yürüyüş, 1986). Aynı şekilde o dönemde genel sekreterlik görevini sürdüren Nihat Sargın da Aybar'ın sosyalizm anlayışına eklemeye çalıştığı “hürriyetçi sosyalizm”, “güler yüzlü sosyalizm” gibi tanımlamaların bu ayrışmanın sebebi olduğunu söylemektedir (Yurtsever, 2008). Bu ayrışmanın somut bir ayrılığa dönüşmesi Aybar'ı istifaya getiren bir süreçle sonlanmaktadır. Aybar bunu şöyle açıklamaktadır:

“Söyledikleri şöyle özetlenebilir: Aybar artık sosyalist değildir; yaptığı konuşmalarda partiyi de sosyalist çizgiden çıkarmaktadır ve kişisel yönetim uygulamaktadır. . . . Bir de önerge sundular. Önerge M.Y.K. Bildirisi olarak kaleme alınmıştı. İki bölümden oluşuyordu. Birinci bölümde kişisel yönetim eğiliminin gittikçe artmasının, yetkili organ ve üyeler arasında huzursuzluğa neden olduğu; bunda son zamanlarda M.Y.K. nun yetkilerini tam olarak kullanmamasının da etkisi bulunduğu belirtiliyordu. İkinci bölüm ise, Sosyalizmin niteliklerine ilişkindi. Partinin sosyalizm üzerindeki görüşlerinin tüzük ve programda, Malatya kongresi kararlarında açıklandığı, bunlarla farklılıklar gösteren yorum ve açıklamaların, partiyi bağlamayacağı ve kişisel görüşler olduğu belirtiliyordu. Ve bu konuda bir karar alınması isteniyordu. (Aybar, 1988)”

Emek grubu olarak da bilinen Boran-Aren muhalefeti partide etkinliğini arttırmaya başlamaktadır. Aybar'ı istifaya götüren sürecin görünen sebebi 12 Ekim 1969 seçimlerinde TİP'in aldığı kötü sonuç olarak gözükmektedir. Muhalefetin de baskısıyla Aybar, 15 Kasım 1969'da toplanan GYK toplantısında istifa etmektedir (Atılğan, Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2007). Bu istifanın ardından partideki Aybar grubunun etkisi azalmış zamanla Emek grubunun etki alanı genişlemiştir. Sırasıyla partinin liderliğine Mehmet Ali Aslan ve Şaban Yıldız getirilmiş kongreler döneminde ise Boran ondan istenilen başkanlık görevine 1970 yılında getirilmiştir. Boran'ın başkanlık süreci öncesinde ve sonrasında da parti içine özellikle Milli Demokratik Devrim hareketinin destekçilerinin sızmasına karşı mücadeleyle geçmiştir.

Türkiye'nin ilk kadın siyasi parti lideri olan Boran'ın başkanlık dönemi icraat anlamında filizlenmeden Türkiye Cumhuriyeti siyasi hayatındaki ikinci askeri müdahaleyle karşılaşmaktadır. Bölümün girişinde anlatılan sebeplerin birleşmesiyle birlikte Türk Silahlı Kuvvetleri bu kez bir muhtıra yoluyla, hükümetin istifasını istemekte bunun gerçekleşmemesi halinde ise müdahale edileceğini bildirmektedir. Bu müdahale Süleyman Demirel'in istifasıyla sonuçlanmakta ve bunun yerine Nihat Erim başkanlığında partiler üstü bir hükümet kurulmasına yol açmaktadır.

12 Mart Muhtırası sosyalist hareket içinde ayrışmalara yol açmakta, sol örgütlerin çoğunluğu bu müdahaleyi o dönemde desteklemektedir. Boran'ın başkanı olduğu Türkiye İşçi Partisi ise müdahaleyi başından beri reddetmektedir. Boran parti olarak ordu eliyle bir devrime inanmadıklarını da eklemektedir (Boran, 1986). TİP ve Boran bu süreçte ne kadar haklı çıkacaklarını Erim hükümetinin sola ve aydınlara karşı başlattığı tutuklamalar silsilesinde görecekti. Erim'in bu dönemde TRT ekranlarında sarf ettiği ünlü "Yeni olağanüstü önlemler kafalarına balyoz gibi inecektir" sözü sol ve devrimci gruplar üzerine bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu konuşma sonrasında süreç hızlı bir şekilde ilerlemiş, 12 Mart'ın ve Erim'in hükümetinin ilk hedeflerinden birisi de TİP'i dağıtmak ve yargılamak olmuştur. Bu doğrultuda Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı TİP'in 23 yöneticisi hakkında 8-15 yıl hapisle cezalandırılmalarını isteyen bir takibat başlatmıştır (Atılğan, Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2007). Bu takibatla birlikte Boran ve arkadaşları çeşitli maddelerden¹⁹ yargılanmışlardır ancak; Boran ünlü 141/1 maddesinin "sınıf esasına dayalı cemiyet kurmak" suçundan 15 yıla mahkûm olmuştur (Atılğan, Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2007).

3.7. BORAN'IN İKİNCİ CEZAEVİ DÖNEMİ VE 2.TİP

Boran cezaevine girdiğinde Türkiye'de siyasal ortam, askeri rejimin gölgesi altında oluşturulmuş bir hükümet bulunmaktaydı. Ahmed'in deyimiyle reform hükümetleri reformist bir kimlik yerine anti-reformist bir kimliğe bürünmekteydi (Ahmad, 2010). Erim hükümeti bir reform hükümeti olarak ortaya çıkmıştı ancak; Erim hükümeti partilerin desteğinin de olmaması vesilesiyle iktidarda uzun süre kalamamaktaydı. Geçiş dönemi olarak da adlandırılabilir bu dönemden sonra Türkiye 1973 yılında yeniden seçimlere gitmekteydi. Cumhuriyet Halk Partisi'nin kısmi zaferiyle sonuçlanan bu seçimden sonra Türkiye demokratik sisteme tekrardan dönüş yapmış olarak görülmekteydi.

Behice Boran'ın cezaevindeki ikinci dönemi Erim hükümeti döneminde başlayarak Ecevit hükümetinin ilk zamanlarına kadar devam etmekteydi. 1971'de tutuklanan Boran

¹⁹ Bunlar bir sosyal sınıfın diğeri üzerine tahakkümün tesis etmek, sosyal sınıfları ortadan kaldırmak, Türk milletini komünizme meylettirmek için propaganda yapmak, Kürçülük propagandası yapmak, cemiyetin muhtelif sınırlarını tehlikeli şekilde kin ve adavete tahrik ile halkı suç işlemeye teşvik etmek olarak sıralanabilir (Atılğan, 2007: s.214).

1974 yılında çıkarılan affa kadar cezaevinde kalmaktadır. Boran'ın cezaevi döneminin en yakın tanığı Sevgi Soysal'dır. Soysal "*Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu*" isimli anı eserinde Boran ile aynı koğuşu paylaşmış bu doğrultuda anılarını paylaşmıştır. Boran cezaevindeyken örgü örmek için çok çaba harcamakta bir anlamda kendisine yeni bir meşgale bulmakla için uğraşmaktadır. Başlangıçta yorgun gözüktüğünü ileten Soysal, davaların başlamasıyla birlikte kendisine çeki düzen verdiğini ve iki hali arasında çok fark olduğunu söylemektedir (Soysal, 2016). Boran cezaevine girdiğinde 60 yaşını geçtiğinden bitkin bir haldedir, buna rağmen Boran'ın boş durmayı sevmediği de göze çarpmaktadır. Özellikle TİP ile ilgili konularda bu kadar aktif bir role bürünmesinden siyasi hayatının bitmediği anlaşılabilir. En azından Boran'ın kafasında böyle bir düşüncenin olduğu anlaşılmaktadır.

Boran cezaevinden çıktığında politik hayata aktif olarak katılmak amacıyla TİP'in tekrar kurulması sürecinde rol almaktadır. TİP'in ikinci dönemi Türkiye'de sol hareketin ciddi parçalanmalar içinde olduğu aynı zamanda sosyal demokrat anlamda sol hareketin ise hükümet olduğu dönemlere denk gelmektedir.

Boran TİP'in tekrar kuruluş sürecinde eski TİP'lilerin Boran'ın başkanlığını istemelerine karşın pek istekli gözükmemektedir. Bu dönemde Boran'ın eşi Nevzat Hatko felç geçirmiş ve hastanede yatmaktadır. Boran aynı zamanda oğluyla ilgilenmek istemektedir (Tekeli, 2011). Tekeli'nin yorumundan çıkarıldığı şekilde Boran'ın annelik duygusu ağır basmaktadır. Cezaevi süreçlerinde de oğluyla ilgilenememesi Boran'ın mektuplarındaki konuların başında gelmekteydi. Bu noktada anneliğin Boran tarafından içselleştirildiğini düşünebiliriz. Toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında Boran'ın bunu bir toplumsal cinsiyet rolü olarak içselleştirip içselleştirmede tartışmalı gözükmektedir. Bunun sebebi Boran'ın bunu rol olarak görmeyip, yalnızca çocuğundan uzakta kalması ve bir özlem duygusuyla mı söylendiği yoruma açık bir nokta oluşturmaktadır. Boran'ın bu rollerle arasındaki bağlantıyı açıklarken bilinçlenme konusunu gözden kaçırmamak gerekmektedir. Berktaş, Boran için eğitim ve meslek açısından erkeklerle eşit hatta üstün olduklarını söylerken özel alanlarında toplumun diğer kadınlara benzediğini söylemektedir. Bu anlamda Boran da toplumun genelinde olduğu gibi ataerkil toplumsal cinsiyet rollerini sorgulama bilincinde değildir (Berktaş, 2010). Berktaş'ın da söylediği gibi ev içi rollerin sorgulanması pek rastlanan bir durum olmadığından Boran'da da buna rastlanılmamaktadır.

Fatmagül Berktaş bunun yanında Boran için süper kadın ifadesini kullanmaktaydı. Bunun başlıca sebebi kamusal ve özel alan farkından ileri gelmekteydi. Bu kamusal ve özel arasındaki farkı Berktaş şu şekilde açıklamaktadır:

“Yetkin bir bilim kadını, çok yetenekli ve mücadeleci bir politikacı, bir siyasal önderdir, ama aynı zamanda eş-anne rolünü reddetmeyen (hatta özel konuşmalarında bunları yücelten) bir zevcedir. Gene özel konuşmalarında, oğluna yeterince zaman ayıramamaktan yakını, yemek tarifleri alışverişinde bulunur, eğer yemek yapılacaksa yemeğin, temizlik yapılacaksa temizliğin vb. en iyi şekilde yapılması gerektiğini savunur. Ashında, ataerkil bir toplumda "ben varım" demeye çalışan bütün kadınların yaşadıkları zorlukları, çelişkileri, ikilemleri yaşamaktadır ve hepsinin de farkındadır.” (Berktaş, Tarih Cinsiyeti, 2010).

Boran herhangi bir şekilde özel alanın getirdiği zorlukları dışlamamakta ve yaşamının bütün zorluklarına rağmen bunları görev addetmektedir. Annelik rolünü de layığıyla yerine getirmekte ve bunu da kadınların görevi gördüğü düşünülebilir.

Cezaevinden çıkan Boran için İlhan Tekeli: “Kamusal alanın dirençli kadınının yerini ev kadınına verilen rolleri yerine getiren bir kadın almıştır” (Tekeli, 2011) demektedir. Mübeccel Kıray ise bu dönemde Boran’ın yemeğe çağırdığı kişilere güzel yemekler yaptığından, çok güzel ütü yaptığından bahsetmektedir (Kıray, 2002). Bu örneklerde görüldüğü üzere Boran ev için vakit buldukça klasik toplumsal cinsiyet rollerinin dışına pek çıkmamaktadır. Bu rolleri parti ile ilgili işler ve kamusal alanın zorluklarıyla birlikte yürütmeye de devam etmektedir. Kamusal alandaki cinsiyetçi söylemler ve tavırlar da bunlarla birlikte ilerlemektedir.

3.7.1. Türkiye İşçi Partisi’nin (1975) Programı’nda Kadın Söylemi

1974 yılında af ile cezaevinden çıkan Boran partinin tekrardan kurulması için çalışmalara başlamakta ve 1 Mayıs 1975’te Türkiye İşçi Partisi ikinci kez kurulmaktadır. 1975 yılında kurulan TİP’in aynı yıl çıkarılan program ve tüzüğünde kapitalizmin Türkiye’de yerleşmesine, dönemin şartlarına, işçi mücadelesinin tarihine ve emperyalizm, kapitalizm bağına odaklanılmaktadır (Kolektif, Türkiye İşçi Partisi Programı ve Tüzüğü, 1975). Bu anlamda program son noktalara dek kadınlara dair herhangi bir söylemde bulunmamaktadır. İlk noktada dikkati çeken Boran doçentlik tezinde kırsal alanda cinsiyetler arası iş bölümünden fazlasıyla bahsederken, TİP’in programı tarım işçilerine dair çözüm önerileri sunarken bu konuyu gündemine almamaktadır. Bu anlamda Boran’ın

programın içeriğine ne kadar dahil olduğu bilinmemekle birlikte, tezindeki söylemlerine bir çözüm üretmek için TİP programı ideal bir program olarak düşünülebilmektedir.

Bununla birlikte programda geçen diğer bir maddede şöyle denilmektedir: “Yurttaşlar arasında sosyal durumu veya başka nedenlerle ayırım gözetilmemesini; dilinden, dininden, mezhebenden, vicdani kanaat ve felsefi görüşünden dolayı kimseye maddi ve manevi baskı yapılmamasını, küçültücü muamelelerde bulunulmamasını ve Anayasa’nın buna ilişkin hükümlerinin hayata geçirilmesini...” (Kolektif, Türkiye İşçi Partisi Programı ve Tüzüğü, 1975). Program burada ayrımcılığa uğrama ihtimali bulunan birçok grubun yanında olduğunu ve her türlü ayrıma karşı olduğunu bildirirken cinsiyete dair bir ayrımcılıktan bahsetmemektedir.

TİP’in programı son noktada kadınlara dair söylemde bulunmakta ve kadın kelimesi bütün metin içinde yalnızca burada geçmektedir.

“Yasalardaki antidemokratik hükümlerin kaldırılarak kadınların yaşam ve çalışma koşullarının kolaylaştırılmasını, çalışan kadınların ana olma durumlarından doğan zorlukları karşılayıcı, işlerliği olan etkin tedbirlerin alınmasını, emekçi kadınlar için eşit işe eşit ücret kuralının titizlikle uygulanmasını, kadınların kamu işlerinin her kademesinde, toplum hayatında yer alıp toplumun gidişinde aktif rol oynamalarının sağlanmasını, emeklilik süresinin kapitalizmin kadını yıpratıcı yaşam koşulları dikkate alınarak yeniden saptanmasına...” (Kolektif, Türkiye İşçi Partisi Programı ve Tüzüğü, 1975).

Bu söylem en temelinde yasalara bağlılık ve çözümü yasalarda görmenin sonucunu içermektedir. Toplumsal bir zihniyet değişiminin yasalar tarafından dayatılması gerektiğini söyleyen program cinsiyetçiliğin yalnızca çalışma koşulları için var olan bir kavram olduğunu aktarmaktadır. Emeklilik, eşit işe eşit ücret, annelik ve çalışma koşulları bağlamında çözümler üreteceğini söyleyen TİP’in programı bu alanın dışına çıkmamaktadır. Gözden kaçan ya da ciddiye alınmayan konular genellikle özel alanı etkileyen (aile içi şiddet ve ayrımcılık, ev içi ücretsiz emek ve sömürü gibi.) ayrımcılık türlerinden oluşmaktadır. Bu anlamda TİP erkek egemenliğinden rahatsızlığını yalnızca kamusal alan, daraltılmış haliyle çalışma alanı, için çözmeye çalışmakta, bunu da “yasaların antidemokratik hükümlerinin kaldırılması” yoluyla çözebileceğine inanmakta ve bununla yetinmektedir.

TİP’in maddesi incelendiğinde kadınların mücadele ettikleri tek bir sistem vardır bu da “kapitalizmdir.” Kadın sanki özel alanda ezilmemekte, sömürülmemekte yalnızca kapitalizmin getirisi olan çalışma koşulları altında ezilmektedir sonucuna varılmaktadır. TİP, Türkiye’de sosyalist çizginin genel yaklaşımıyla birleşerek sosyalizmin kurtuluşun

ilk evresi olduğunu söylemekte sonraki noktada ise “kadın sorunu”nun kendiliğinden çözüme kavuşacağını söylemektedir.

Bunun yanında TİP kadınların ikincilleştirilmesine dair kavramlara da başvurmamaktadır. Ataerkillik ya da patriyarka kavramı programda kullanılmamaktadır. Her ne kadar Boran doçentlik tezinde patriyarka ve patriyarkal aile kavramlarını kullansa da bu kavramlar genel başkanı olduğu partide kullanılmamaktadır. Konu bu noktada tekrar Boran’ın programa dahil tartışmasına gelmektedir. Akademik bir yazının sorun olarak gördüğü özel alana dair ayrımcı düşüncelerin ve aksiyonların parti programında yer almaması aynı zamanda siyasetin alanı ve akademik alanın tartıştığı problemlerin farkını da ortaya çıkarttığı söylenilebilmektedir. Boran’ın akademik metinlerinin politika alanında bir karşılık bulmadığını söylemek bu noktada yanlış gözükmemektedir.

Bu anlamda TİP, parti olarak görüşünü kamusal alanın yasalar yoluyla çerçevesini, iyileştirilmesi olarak açıklamaktadır. Bununla birlikte özel alandaki cinsiyetçi pratiklere herhangi bir yorum getirmemekte çözülmesi gereken bir sorun gibi bakmamaktadır. TİP’in programı Boran’ın fikirleri olarak düşünülmemektedir. Yalnızca Boran’ın TİP’i bu konuda ne kadar etkilediği üzerine düşünmek için TİP’in programı da incelenmesi gereken noktalardan birini oluşturmaktadır. Bu sebeple TİP’in programı önemli gözükmemektedir.

Boran’ın TİP başkanı olduğu dönem boyunca “kadın sorunu”na eğilmesi parti nezdinde pek görülmemektedir. Bu ara dönem boyunca Boran’ın “kadın sorunu”na eğilmesi iki noktada göze çarpmaktadır. Bununla birlikte Boran, İlerici Kadınlar Derneği’nin gazetesi Kadınların Sesi’ne bir 8 Mart yazısı yazmakta ve fikirlerini burada beyan etmektedir. Yaprak Zihinoğlu, bu yazının İKD’nin sol çevreleri etkilemeye çalışmasından kaynaklandığını söylemektedir (Zihnioğlu, 2008). Bu bir zorlamayla olsa dâhi Boran’ın “kadın sorunu” için söylediği sözler önemli gözükmemektedir. Bu anlamda II. TİP döneminde Boran’ın belli dönemlerde “kadın sorunu”na dair konuşmalarının olduğunu ancak; hiçbir zaman öncelikli bir sorun olarak görmediğini söylemek gerekmektedir. Boran “kadın sorunu”nu, partililerin anlatımına göre, sosyalist hareketten ayrı bir noktada ele alınması gereken bir konu olarak görmekteydi. Boran sosyalist hareketin “kadın sorunu”nu tek başına çözecek güçte olmadığını partililerle paylaşmaktaydı (Demir, ve diğerleri, 2006). Bu anlamda Boran genel sosyalist düşüncenin aksine “kadın sorunu”nun

çözülebilmesi için sorunun ataerkil bağlamlarıyla değerlendirilmesi gerektiğini söyler gibi gözükmektedir

Boran'ın parti liderliğinde bir kadın olarak var olması partililer tarafından da gözden kaçırılmaktadır. TİP Başkanlık Kurulu üyesi Dinçer Doğu bir açıklamasında Boran'a kadın gibi bakmadıklarını onu yalnızca bir hoca olarak gördüklerinden bahsetmektedir (Demir, ve diğerleri, 2006). Yine 1965 seçimlerinde TİP milletvekili olarak meclise girmiş olan Şaban Erik, Boran'ın parti içinde "kadınlığını hissettirmediğini" söylemektedir. Erik'e göre sinirlenmek, bağırarak ya da kendini rahat hissetmek kadınlığını hissettirmemenin bir parçası olarak görülmektedir (Erik, 2002). Bu anlamda Boran'ın partideki tavırları partililer tarafından kadınların göstermediği nitelikler olarak imlenmektedir. Bununla birlikte Boran'ın ev işlerine, yemek yapmaya olan bağımlılığı da partililer tarafından garip karşılanmaktadır (Demir, ve diğerleri, 2006). Parti'de kamusal alan pratikleriyle birlikte erkeklere benzediği iddia edilen Boran'ı özel alanında gören partililer için ev bir kadın olmanın yeri olarak görülmektedir. Dolayısıyla partililerin gözünde Boran partide kendileri gibi erkek iken evde kadın olmaktadır.

3.8. BORAN'IN SİYASETTEN KOPARILIŞI VE 12 EYLÜL 1980

Türkiye'nin siyasi ve sosyal tarihindeki en kritik kırılmalardan birini 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi oluşturmaktadır. Bu müdahale Türkiye'nin yalnızca siyasi düzenin dizayn etmekle kalmamış, aynı zamanda ekonomik bir yeni dönemi ve sosyal yaşamın kendisini direkt değiştirmiştir. Ekonomik düzlemde Türkiye karma ekonomiden koparak liberal bir düzleme geçmektedir. Sosyal yaşam da gerek bu ekonomik manevralarla gerek siyasal olarak baskıcı bir hükümetin politikalarıyla evrilmektedir. Siyasi düzlemdeki dönüşüm askeri bir düzen tesis edilmekte özellikle sosyalist-sol kesimin hareketleri kısıtlanmaktadır. Politik olarak aktif birçok insan fişlenmiş, vatandaşlıktan çıkarılmış, hapis yatmış ve idam edilmiştir. Boran'ın hayatının son yılları da siyasi düzlemdeki engellemelerle birlikte politikanın dışına itilmesine sebep olmaktadır. Bu sebeple 12 Eylül'ün Boran üzerindeki etkilerine odaklanılması gerektiği kadar toplum üzerindeki etkilerine de odaklanmak gerekmektedir.

12 Eylül sonrası siyasal olan yeniden dizayn edilmektedir. Tesis edilen askeri düzen parlamentoyu feshetmekte, ülkenin tarihine damga vurmuş siyasal partiler ve siyasal liderler vetolarla ve engellemelerle karşılaşmaktadırlar. Siyasal alan bir anlamda temizlenmiş bütün alan Kenan Evren liderliğindeki askeri diktatörlüğe bırakılmıştır. Tek karar verici rolündeki Evren ve Milli Güvenlik Kurulu 1983 yılına dek seçimlerin yapılmasını bekletmiştir. Solun tamamen saf dışı bırakıldığı bir ortamda seçimlere askeri hükümetin kendi çerçevesi içinde iki parti kurduğunu Milliyetçi Demokrasi Partisi ve Halkçı Parti isimleriyle kurulan bu iki parti sağ ve sol parti kurulmuş olması amacıyla kurulmuştur. Bunlarla birlikte kurulan Anavatan Partisi ise Turgut Özal başkanlığında kurulmuştur. Kurulması planlanan birçok eski ve kurulması planlanan yeni parti MGK tarafından veto edilmiştir. Bu şartlar altında seçime bahsi geçen üç parti girebilmiştir. Açık anlamıyla demokrasinin tamamen ortadan kaldırıldığı bir diktatörlük düzeninde yaşanan 1983 seçimlerinde Anavatan Partisi seçimlerden tek başına iktidar olarak çıkmıştır. Turgut Özal iktidarı askeri düzenle ideolojik bir ortaklık kurmuş ve sorunsuz bir iktidar dönemine girmiştir. Özal iktidarı 12 Eylül iktidarının dışlayıcı politika tarzını 1987²⁰ yılına kadar devam ettirmiştir. 12 Eylül'ün dışlayıcı ve baskıcı politikası sonucunda Boran da yurtdışına çıkmak durumunda bırakılmıştır. 12 Eylül Darbesi'ne gelinen süreçte TİP bu darbenin geleceğini sezinlemekte ve darbe yaşandığı takdirde partinin tek dayanağının Behice Boran olduğuna karar vermektedir (Demir, ve diğerleri, 2006) Partililerin Boran'a olan sonsuz güveni bu noktada göze çarpmaktadır. Boran 13 Eylül günü partililere çektiği telgrafta darbeyi ve partinin darbenin karşısında durulması gerektiğini detaylarıyla anlatmaktadır. Bu telgraf darbenin karşısında durulması gerektiğine ve direnilmesini salık vermektedir. Bununla birlikte darbenin ertesi günü Boran kalp krizi geçirir ve hastaneye yatar. Parti yetkilileri hastalığının da etkisiyle Boran'ın yurtdışına çıkması için telkinlerde bulunmuştur (Demir, ve diğerleri, 2006). Boran bunun üzerine yurtdışına çıkmış ve hayatının geri kalanını, 1987 yılına kadar, yurtdışında sürgünde geçirmiştir.

Boran yurtdışına istemeyerek çıkmaktadır. Bunun sebebi ise sosyalist mücadelenin ülke içinde olması gerektiğini iddia etmesidir. Tıpkı DTCF ihraçlarından sonra arkadaşlarının aksine yurtdışına çıkmamasında olduğu gibi yine çıkılmaması gerektiğini düşünmektedir.

---

²⁰ 12 Temmuz 1987'de yapılan referandumun sonucuna göre Türkeş, Ecevit, Demirel gibi liderlerin siyasal yasakları kaldırılmıştır.

Buna rağmen Boran yurtdışında da mücadeleden kopmamış TİP ve TKP'nin birleşmesi için son nefesine dek uğraşmıştır. Bu sırada eşini kaybetmiş, çocuğundan uzun süre uzakta kalmış, yeterince ilgilenememiş ve bu sorunu her daim hissetmiştir. Yaşamının son anlarında TİP ve TKP'nin Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) adı altında birleşmesine vesile olmuş ancak bu birleşmenin karara bağlanmasından bir gün sonra hayatını kaybetmiştir.

4. BÖLÜM: BORAN'IN YAZILARI VE SÖYLEMLERİ'NDE KADIN SÖYLEMİ

Boran'ın kısa biyografisi bize Boran'ın kadın ve kadın haklarına dair fikirlerinin yalnızca söylemlerde değil; aynı zamanda yaşamının her anına içkin olduğunu göstermektedir. Örneğin Boran'ın çocukluğunda öğretmenlik mesleğine yönelmesi ulus-inşasına bağlı olarak toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde sunulan bir tercih olarak yorumlanabilir. Bu durum erken cumhuriyetin toplumsal cinsiyet politikaları üzerinden tartışılabilmektedir. Modernleşmeyle başlayan bu süreç sonraki dönemde Boran'ın sosyalizmle tanışmasıyla “kadın sorunu” hakkındaki düşüncelerinin ortaya çıkmasıyla devam etmiştir. Sosyalist düşünürlerin de etkisiyle “kadın sorunu”na bu yönden eğilen Boran bunu alan çalışmalarına da yansıtmaktadır.

Bu Boran'ın hem hayat hikayesinden yararlanılmış hem de ilgili konu çerçevesindeki yazıları ve söylemleri incelenmiştir. Boran'ın yazılarının ve söylemlerinin nitel içerik analizi çerçevesinde belli temalar altında incelenmesiyle bu bölümün ana iskeleti oluşturulmuştur. Bu temalar evlilikler ve aile içinde kadının konumu, cinsiyete dayalı iş bölümü, kadına karşı şiddet, örgütlenme ve mülkiyetin “kadın sorunu”yla ilişkisi olarak sıralanabilmektedir.

İlk tema olan “Aile ve Kadın” başlığında Boran'ın öncelikle aileye dair bakışı ele alınacaktır; çünkü sosyalist düşüncede aile önemli bir baskı ve iktidar aracı olarak görülürken kadınların aile ilişkisi içindeki rol ve konumları özel mülkiyet, emek sömürsü ve iktidar gibi tartışmalar temelinde önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede ortaya çıkan üç alt başlık “ailenin tanımlanması ve kadının konumu”, “aile, özel mülkiyet ve kadın” ve “aile içi şiddet” temelinde değerlendirmeler yapılmıştır.

İkinci tema olarak “Cinsiyetçi İş Bölümü” başlığı tercih edilmiştir. İş bölümü gerek sosyalizmde gerek özel ve kamusal alan açısından feminizm içinde de tartışılmaya açık bir alan yaratmaktadır. Boran iş bölümü çerçevesinde ortaya çıkan eşitsizliğe ağırlıkla köy çalışmalarında odaklanmaktadır. İş bölümünün etkisiyle kadınların özel alana erkeklerin kamusal alana ait olduğu düşüncesi Boran tarafından ayrı bir pencere açmaktadır. Bu durum Boran açısından ev içi emek ve sömürü üzerinden tartışılmaktadır.

Bu sebeple alt başlık olarak “ev içi emek ve çifte sömürü” başlığında iş bölümü ayrıca tartışılmaktadır.

Üçüncü noktada Boran’ın cinsiyet rollerine ve modernleşmeye dair söylemlerine odaklanılmıştır. Boran cinsiyet rollerini kadınların giydiği kıyafetler ve çok eşlilik üzerinden tartışmaktadır. Bu sebeple modernleşme ve yeni çıkarılan kanunların köylere ve ailelere etkisi ayrıca tartışılmaktadır. Gerek kadınların giyim kuşamında gerek çok eşliliğin ve miras hakkının uygulanışı Boran’ın incelediği noktaları oluşturmaktadır. Boran bu yasal düzenlemelerin uygulanışındaki eksiklere odaklanırken yasallığın kadınlar açısından önemine de odaklanmaktadır.

Sosyalizmin en temel çıkarımlarından biri olan örgütlenme kavramı aynı zamanda kadın hareketi içinde de önemli bir yer tutmaktadır. Hakları elde etme yolunda Boran da örgütlenmenin önemine aynı şekilde inanmaktadır. Boran’a göre örgütlenme öncelikle kadınların politik yaşama çağrılmasını gerektirmektedir. Kadınların kamusal alandaki görünürlüğünü örgütlenmeye bir çağrı olarak da görmek mümkündür. Boran, kadınların sosyalist örgütlenmelerinin yanında “kadın örgütlenmesi kavramı”na ayrıca odaklanmaktadır.

Behice Boran’ın söylemlerinde feminizme dair çıkarımları beşinci bölümde ortaya çıkarılmıştır. Boran feminizm kavramını kullanması ve feminizme dair düşünceleri bu başlık altında incelenmiştir. Boran’ın Dünya Kadınlar Günü’ne dair fikirleri alt başlıkta incelenmiştir. Buna odaklanılmasının önemi Boran’ın 1975’te ilan edilen Dünya Kadınlar Günü’ne dair fikirlerini beyan etmesidir. Boran 8 Mart üzerinden Türkiye’deki kadın hareketine dair söylemler

Son kısımda Boran’ın Türkiye’deki ve sosyalist toplumlardaki kadınların sorununa bakışına değinilmiştir. Boran bu noktada Türkiye’deki kadın derneklerine ve kadın hareketinin gidişatından bahsetmektedir. Boran’a göre kadın dernekleri ve kadınların haklara ulaşımı yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte sosyalist toplumlara odaklanan Boran “sosyal değerler” kavramına odaklanarak bu toplumlardaki sorunların çözüme kavuşmasındaki zorluklara odaklanmaktadır.

4.1. AİLE VE KADIN

Bu bölümün amacı kadınların ezilmesi ve ikincilleştirilmesi sorununda en önemli yeri tutan kurumlardan biri olan ailenin yerine odaklanmaktır. Boran kadının konumunu incelerken bunu dolaylı yollardan yapmaktadır. Direkt olarak aile içinde kadınların sorunlarına eğildiği bir makalesi ya da araştırması bulunmamaktadır. Boran aile içindeki söylemlere odaklandığı en önemli tezlerini coğrafi olarak farklılık gösteren köy çeşitlerini karşılaştırdığı “*Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*” (1945) başlıklı doçentlik tezinde dolaylı yollardan yapmaktadır.

4.1.1. Aile'nin Tanımlanması ve Kadının Yeri: Patriyarkal Aile

Boran bu tezinde özellikle köylerin karşılaştırmasını yapmakta ancak bunu yaparken aile içine de fazlasıyla odaklanmaktadır. Boran'ın aile üzerindeki fikirlerinde en dikkat çeken nokta çoğu noktada aile yerine “patriyarkal aile” terimini kullanmasıdır. Bu terim bütün feminist literatüre yerleşmiş bir terim olduğundan Boran'ın bu kavramı kullanması ilgi çekicidir. Sosyalist feminizmde de bu kavram kabul görmektedir. Boran aslında patriyarkal aile terimine feminizm örneğinde olduğu gibi net bir eleştiri getirmemekte yalnızca terimi kullanmaktadır. Boran patriyarkal aile terimini ova köyleri için ayrı şekilde dağ köyleri için farklı şekilde açıklamaktadır. Boran ova köylerindeki patriyarkal aile düzenini şöyle açıklamaktadır:

“Parçalanıp küçülmekte olan patriyarkal aile şekli ile beraber, erkek tarafından akrabalığın da ehemmiyeti azalıyor. Nazari olarak baba tarafından akrabalar daha mühim, daha yakın addediliyor, fakat fiilen ana baba tarafından akrabalar aynı derecede, hatta bazılarının iddiasına göre daha fazla seviliyor... Köyde aile şehirdekine nisbetle hala kuvvetli iktisadi bir birliktir, fakat tam patriyarkal aile tipine göre iktisadi birlik vasfından çok kaybetmiştir. Mülkiyette kadının müsavi haklarının tanınması, mirasta kızlara müsavi hisse verilmesi bu birliğin zayıfladığının en birinci belirtisidir. Bu vaziyet mülkün ailede erkek tarafından devamına mâni oluyor.” (Boran, 1992)

Boran patriyarkal aileyi ova köyleri temelinde açıklarken öncelikle akrabalık üzerine odaklanmaktadır. Akrabalar üzerinden dayanılan tema eşlerin akrabalarının önemi üzerinden tartışılmaktadır. Boran'a göre kadının akrabaları erkek ile karşılaştırıldığında daha önemsiz görülmektedir. Bu Boran tarafından patriyarkal ailenin kendini gösterdiği ilk nokta olarak gösterilebilmektedir.

Boran'ın patriyarkal aile çıkarımı radikal feminizmin aile, evlilik gibi kurumlar üzerine eleştirilerine benzemektedir. Bu noktadaki fark Boran'ın eleştirel bir tavır takınmaması sorunudur. Radikal feminizm bu ailelerin yok edilmesini isterken Boran aileye daha tarafsız bir noktadan bakmaktadır. Boran ailedeki ezen-ezilen ilişkisinin farkındadır ancak bunun değişmesine dair bir söylemde bulunmamaktadır.

Aile ve “kadın sorunu”yla alakalı bakılması gereken noktalardan birini de Türkiye İşçi Partisi'nin tüzükleri ve programları oluşturmaktadır. Bunun sebebi Boran'ın bu noktadaki dahli olarak gösterilebilmektedir. Buna örnek olarak TİP'in kuruluş aşamasındaki tavrı gösterilebilmektedir.

TİP'in 1961'deki tüzüğünde kadın konusuna değinilmemekteydi. Zihnioğlu'na göre dönemin sendikal hakları dışında kadınlara dair bir söyleme rastlanılmamaktaydı (Zihnioğlu, 2008). Türkiye'nin ekonomik ve modernleşme yarışında geri kalmışlığı, kapitalist olmayan bir kalkınma yolunun imkânı, Türkiye'nin sosyal ve politik yapısı gibi konulara değinen 1964 programı da kadınlara dair söz söylememektedir. 1965 yılındaki seçim bildirgesinde ise “Aile ve Kadın” adı altında ekstra bir başlık açılarak bu konudan bahsedilmektedir. Bildirge bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Kadınların gerek aile içinde ana olarak gerek yurdumuzun bütün çalışma ve üretim alanında en ağır hayat şartları içinde bulunduğu bir gerçektir. Mevcut kanunların kadına tanıdığı haklar sağlam bir ekonomik ve sosyal temele dayanmadığı için, toplumumuzda kadın, en çok sömürülen varlıktır.” (Kolektif, Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirgesi, 1965).

TİP, tespitini kadınların üzerindeki ekonomik baskılardan yola çıkarak yapmaktadır. Örneğin ataerkillik kelimesini ya da erkeklerin kadınları baskıladığına dair bir söyleme varmamaktadır. Şartların değiştirilip kadınların üzerindeki sömürünün bir şekilde kaldırılacağını söyleyen TİP (Kolektif, Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirgesi, 1965) buna dair somut bir çözüm de üretmemektedir. Bildirgenin içinde ayrılan bölümün yalnızca yarım sayfa olması, “kadın sorunu”nun ciddi bir parti politikası olup olmadığına dair soru işaretleri uyandırmaktadır.

4.1.2. Aile, Özel Mülkiyet ve Kadın

Mülkiyet ve bunun kadın-erkek ilişkileriyle bağı sosyalist teorinin odaklandığı temel noktalardan biridir. Engels bu teorinin en önemli düşünürü olarak genel anlamda mülkün

kontrol edilmesinin kadınları baskı altına aldığını ve bu baskının ancak özel mülkiyetin ortadan kalkmasıyla mümkün olduğunu söylemekteydi (Tong, 2006). Sosyalist teorinin bu derece merkezinde bulunan mülkiyet fikri normal olarak Boran'ın da ilgisini çekmekteydi. Doçentlik tezinde de bu konu çok merkezi bir noktayı işgal etmektedir.

Boran aileye dair eşitsizliği ve fikirlerini paylaştığı noktada mülkiyetin aile içindeki dağılımının önemine odaklanmaktadır. Boran bunu aile içindeki hâkimiyetin ve hiyerarşinin nasıl konumlandığını göstermek amacıyla kullanmaktadır. Boran bu noktada mülkiyetin kimin elinde olduğundan bağımsız aile içindeki güç ilişkisine odaklanmaktadır. Boran'a göre:

“Köyde karının malı ile geçinen veya kadının malı yüzünden kocanın köyünde oturmayıp Adiloba²¹'da oturan alileler var. Bununla beraber, kadınla erkek arasında evlilik bağı devam ettiği müddetçe erkek, kadının malını kendininmiş gibi kullanıyor; mülkün işletilmesi ve geliri erkeğin elindedir. Kadın mülkün sahibi olduğu halde erkeğin hâkimiyetine tabi bir haldedir.” (Boran, 1992).

Boran bağlantılı olarak kadının mülkiyeti elinde tutmasının herhangi bir önemi olmadığını da söylemektedir. Dağ köylerindeki araştırmalarına dayanarak ailede mülkiyetin kadının üzerine olmasının sadece boşanma ve ölümden farklılık yaratacağını söylemektedir (Boran, 1992). Kadınlar yalnızca yasal sorumlulukları elinde bulundurmasına rağmen aile içindeki patriyarkal baskı bu yasallığı etkisiz kılmaktadır. Bu anlamda Boran'ın aile içi baskıyı ve şiddeti eleştirdiği de söylenebilmektedir. “Malın kanuni mülkiyeti kadında olsa bile fiili mülkiyet hakları bu suretle erkeğin eline geçmiş oluyor. İstihsalin ve gelirin kontrolünü elinde tutan erkek hâkim, kadın da ona tabi bir mevki alıyor.” (Boran, 1992).

Boran, bir taraftan kadınlara eşit miras hakkının patriyarkal aile yapısını zayıflatmakta olduğunu söylemekte ancak; aynı zamanda miras hakkını elinde bulunduran kadının kendi mülkü üzerinde söz hakkının olmadığı sonucuna varmaktadır. Kanuni açıdan bir eşitlik ortamı yaratılsa da aile içinde durumun tam tersi olduğunu söylediği ortaya çıkmaktadır. Patriyarkal durumun fiili olarak devam etmesindeki önemli bir sosyal değişken de bu aile tipidir ve bu aile yapısı yaratılmaktadır.

Miras hakkı, mülkiyetin kadınlara ait olabilmesi gibi hakların aile içi patriyarkal düzeni ne kadar etkilediği tartışmalı gözükse de Boran'ın modernleşme fikrinin kadın hakları boyutunu savunduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ova köyleri için patriyarkal aileyi ve bu

²¹ Boran'ın araştırma yaptığı ova köylerinden biri.

aile şeklinin zayıflamasını bu şekilde açıklayan Boran'ın dağ köylerinin patriyarka üzerinden açıklaması şu şekildedir: “Yeni evlenen çift umumiyetle oğlanın evinde oturur. Aile dağ köylerinde de hâkim surette patriyarkaldır. Bununla beraber, erkeğin karısının evinde oturmasına karşı kuvvetli menfi bir vaziyet alınmıyor.” (Boran, 1992). Bu noktada erkek egemenliği ova köylerinde ve dağ köylerinde varlığını sürdürmektedir. Boran bu iki farklı köy tipi için erkek egemenliği açısından bir fark görmemektedir.

Son noktada Boran'ın özel mülkiyete dair söylemleri, sosyalist arka planı da düşünüldüğünde, özel mülkiyete karşı bir tavır içermektedir. Köylerdeki incelemelerinde bu karşıtlığın bahsini geçirmiyor olsa da aile içinde ikiyüzlü bir tavırdan bahsetmektedir. Boran özel mülkiyetin patriyarkal düzene içkin olduğunu bu sebeple kimin elinde olduğunun bir önemi olmadığından bahsetmektedir. Boran'ın bu düşüncesi ataerkil düşüncenin özel mülkiyetin varlığıyla ortaya çıktığına dair düşünceyle paralel ilerlemektedir. Miras hakkı da bununla bağlantılı olarak tartışılmaktadır.

4.1.3. Aile İçi (Kadına Yönelik) Şiddet

Aile içi şiddet veya kadına yönelik aile içi şiddet kavramı Boran'ın söylemlerinde sıklıkla karşımıza çıkan bir olgu değildir. Bununla birlikte Boran şiddet kavramını tartışırken bunu kadınların sosyal statüsüne odaklanarak açıklamaktadır. Bu sebeple Boran'ın şiddet odağı Boran'da patriyarka söylemini ve eşitsizliği ortaya çıkarmaktadır.

Boran aile içindeki ayrımcılıklardan bahsederken aile içi şiddet konusuna eğilmiş olduğu görülmektedir. Şiddeti incelerken köy karşılaştırması yapan Boran'a göre:

“Aile fertleri arasında "status", karşılıklı saygı, alaka, bağlılık münasebetlerine gelince, kadının mevkiinin dağ köylerinde de erkeğinkinden çok daha aşağı olduğu görülüyor. Erkeğin tahakkümü ovadakinden de daha fazladır. Erkeğin kadını döğmesi gayet tabii görülen, erkek tarafından da kadın tarafından da itirazsız kabul edilen bir hadisedir... Aile içinde "senin benim olmaz" diyorlar; kadının mülkünü de erkek idare ve gelirine tesahüp ediyor. Gelirden kadına bir hisse bile verilmez. Kadının ihtiyacı olan şahsi eşyayı dahi erkek gider alır, kadını alışveriş için kasabaya götürmez... Kadınla erkeğin sosyal mevkileri arasındaki fark öyle keskindir ki, bu yalnız kocanın karısına tahakkümü şeklinde tecelli etmez, oğlanlar da annelerine tahakküm ederler ve hatta döverler. (Boran, 1992).

Boran aile içindeki şiddetin kadına doğru yönelmesini yalnızca eşin değil aynı zamanda erkek çocukların tahakkümünden de bahsederek açıklamaktadır. Yazısının tonuna bakıldığında ise kadınların köy ortamındaki en alt grubu temsil ettiği de çıkarılabilmektedir. Boran'ın söylemiyle bu “status” farkı Durkheim'in

kadınların tabu olmasıyla açıklanabilmektedir. Boran bunu kadınların kamusal alandan uzak kalması durumu için mantıklı bulmakla birlikte yeterli olmadığı görüşünü bildirmektedir (Boran, 2010).

Boran kadınların kamusal alana ne sıklıkla çıktıklarına ve aile içi şiddete odaklanmaktadır. Kadına yönelik şiddet olgusunu bir tahakküm ilişkisi olarak tanımlayan Boran, bu konuda ailenin özellikle erkek üyeleri eliyle kadınlar üzerinde bir tahakküm yarattıklarını vurgulamaktadır. Bu iddia, ailenin bir tahakküm, baskı ve sömürü ilişkisi yarattığını söyleyen sosyalist düşünceyle uyumludur.

Özel alandaki eşitsizliğe ve şiddete odaklanması Boran'ı radikal feminizm ve sosyalist feminizmin söylemlerine benzer bir dil kullandığı ifade edilebilir. Bununla birlikte Boran'ın kendisinin bu yönde bir iddiasının olmadığını da altı çizilmelidir. Ailenin patriyarkal düzeninden bahsedilmesi, aile içi ücretsiz emeğe odaklanması ve ailenin özellikle kadınlar üzerinde erkeklerin tahakküm kurduğu bir yapı olarak tanımlanması Boran'ın bu konudaki düşüncesinde öne çıkan konulardır.

4.2. CİNSİYETÇİ İŞ BÖLÜMÜ

Boran'ın söylemlerinde gerek aile içinde gerek kamusal alanda iş bölümü önemli bir yer tutmaktadır. Boran'ın buna odaklanmasında iş bölümünün marksist düşüncede önemli bir yer tutmasıyla bağlantılı olarak düşünülebilmektedir. Boran'ın iş bölümüne dair fikirlerinin önemi için Mitchell'in iş bölümüne dair tanımına öncelikli bakmak gerekmektedir:

“İlk iş bölümü, aynı zamanda ilk defa ezenlerin ve ezilenlerin ilk ortaya çıkmasıydı; öte yandan, ilk iş bölümü de kadınla erkek arasındaki iş bölümüydü. Burada ilk tahakküm şekline öncelik tanınması gerekir; haliyle, ilk ortadan kaldırılması gereken tahakküm şekli de o olmalıdır.” (Mitchell J. , 2006)

Mitchell'in açıklaması iş bölümünün önemini kısaca göstermektedir. Bu düşünceye göre iki farklı sınıfa ortaya çıkaran da bir anlamda bu iş bölümüydü. Sosyalist teorinin de odaklandığı noktanın ezen-ezilen ilişkisi olduğu düşünüldüğünde Boran'ın da çalışmasında iş bölümüne odaklanması normal gözükmemektedir.

Boran'ın iki köy çeşidini karşılaştırdığı bu çalışmanın en geniş noktasını ova ve dağ köylerindeki iş bölümüne dair düşünceleri oluşturmaktadır. Boran bu iş bölümünü, çoğu

alıntıda da görüleceği üzere, cinsiyetler arasındaki iş bölümü açısından incelemektedir. Boran bu noktada Marksist-Feministlere yaklaşmaktadır. Boran, ova köylerine dair iş bölümünü şu şekilde açıklamaktadır:

“Köy istihsalinde (üretim) en önemli iş bölümü cinsiyete göre oluşandır. İş bölümünde kadının aldığı mevki sosyal mevkiisiyle yakından ilgilidir. Bütün ev işleri ve ev sanayii faaliyetleri diyebileceğimiz; pekmez yapmak, zeytinyağı çıkarmak, domates salçası yapmak, tarhana ilh. yapmak gibi işler kadının vazifeleridir. Kadın tarla ve bağ işlerine de iştirak eder. Üzüm kesmek, üzümü sermek, sergi yerini süpürmek, üzüm kuruduktan sonra kara böceklerini ayıklamak kadınların işidir. Üzümleri sepetlerle taşımak ve bandırmak, kuruyunca savurmak, çuvala basmak erkeklerin işidir. Kadınlar küçük çapayı da yapar ancak büyük çapayı bellemek erkeklerin işidir. Kadınlar yalnız harmanları döğerek fakat döğülen mahsülü savurmak yine erkeğin işidir. İşlerin erkekle kadın arasındaki durumu vaziyete göre değişebilir. İcabında kadın ve erkek birbirlerinin işini yapabilirler ama bu genelde kadının erkeğin işini yapması üzerinedir. Erkekle kadın arasındaki iş bölümü hakkında şöyle bir netice çıkarılabilir; 1) “routine” şeklinde uzun, sıkıcı ve fazla maharet istemeyen işler kadınların üzerinedir. Daha fazla kol kuvveti veya maharet ve kafa kullanılmasını gerektiren işler erkeklerindir. 2) Kadınların işleri ev, tarla ve bağa münhasırdır; hariçle temas isteyen işler, değirmene götürmek, şehre nakletmek, satmak erkeklerin işidir.” (Boran, 1992).

Boran’ın çıkarımı doğrudan kadının sosyal bir eşitsizliğe uğradığını işaret etmektedir. Bu sosyal eşitsizlik algısı ailenin içini de doğrudan etkilemektedir. Var olan eşitsizlik bu sebeple kadınların uzun, sıkıcı olarak adlandırılan işlerle uğraşmasını gerekli kılmaktadır. Toplumun algılayış biçimine göre daha önemli gözükten işlerin çoğu erkeklerin hâkimiyetine bırakılmış ya da kadınlar bu işleri yapmaması için baskılanmış gözükmektedir. Bu durum kadınlar için bir yabancılaşmayı da beraberinde getirmektedir. Eisenstein özgür bir iradeyle verilmediği için yüklenen her görevin yabancılaştırıcı olduğunu söylemektedir (Donovan, 2014). Köylerdeki kadınların belli işlere maruz bırakılması bu anlamda bir yabancılaştırıcı eylem olarak düşünülebilmektedir.

Bu ataerkil hâl erkeklerin işlerinin dışarıda yapmasına imkân verdiğinden aynı zamanda kadınların eve olan bağlılıklarını da pekiştirmektedir. Boran “hariçle temas işler” diyerek erkeklerin kamusal alandaki işlevlerinden bahsetmektedir. Hartmann: “Cinsiyete göre iş ayrımcılığı, kadınların en düşük ücretli işleri yapmalarını garanti altına alarak, hem kadınların erkeklere ekonomik bağımlılığını garanti altına alır, hem de kadın ve erkekler için uygun alanlar nosyonunu güçlendirir.” (Hartmann, 1981)demektedir. Hartmann’ın düşüncesi Boran’ın düşüncesiyle bu noktada kesişmektedir. Boran için patriyarkanın kadını eve yani özel alana sıkıştırması ona dikte edilen ve yapması istenen işlerle bağlantılı gözükmektedir. Hartmann’ın fikri de bu düşüncüyü güçlendirmektedir. Kadın eve ne kadar sıkıştırılırsa erkek de kendisini kamusal alana o kadar rahat konumlayacaktır. Böylece kadınların ev içindeki ikincil konumu da pekişecektir.

(Hartmann, 1981). Boran iş bölümüne dair fikirlerinde sosyalist feminist Heidi Hartmann’la paralel düşünmektedir. Boran, buna rağmen sorunun çözümüne dair fikir beyan etmemektedir. Boran gerek bu durum için gerek de sosyal mevkii ve ev içi eşitsizliği açıklamak için şöyle söylemektedir:

“İşlerin kadın ve erkek arasında bu şekilde taksim olması, kadını amme hayatından, daha geniş temaslardan muhrum etmek oluyor... İktisadi hayat ve sosyal mevkii arasında bir bağ olduğunu söyleyenler; kadının iktisadi hayat, istihale iştirak ettiği cemiyetlerde kadının sosyal mevkii yüksektir, kadının ekonomide mühim bir yer tutmadığı cemiyetlerde ise mevkii düşüktür. Halbuki mesele böyle ortaya konulunca, iktisadi fonksiyonlar ve sosyal mevkii arasındaki bağ açıkça ortaya konamıyor. Kadının çok çalıştığı, kadın emeğinin kıymetli olduğu cemiyetlerde de sosyal mevkii düşük olduğu görülüyor. Köy topluluklarında da kadınlar erkeklerden fazla çalışıyor, hiç değilse daha az çalışmıyor. Buna rağmen gerek cemiyette gerek ailede sadece, sarf edilen emek miktarı, istihale iştirak hissi değildir... Kadınlar erkeklerden daha fazla iş görüyor. Fakat gördükleri işler erkeklerinkine nispeten daha az maharet isteyen “routine” faaliyetlerdir. Aileyi, iktisadi cephesinde bir işletme telakki edersek, istihali tanzim, kontrol ve idare fonksiyonları, bu hususta karar vermek salahiyeti erkektedir, kadın sadece el emeğini temin eder, yani amelelik eder. Şehirde fabrikalarda çalışan ameleler, fiilen istihalde buldukları halde nasıl aşağı sosyal mevkide (status) iseler, fabrikaları idare ve kontrol edenlerin mevkii de yüksek ise, köy istihale organizasyonunda da vaziyet öyledir. Köy istihale organizasyonunda erkeğin gördüğü fonksiyonlar ona istihalde fiili mülkiyet haklarını ve fonksiyonlarını veriyor. (Boran, 1992).”

Boran sosyal mevkii üzerine açıklamalarında net bir şekilde kapitalizm ve ataerkillik arasındaki tartışmalara girmektedir. Boran iktisadi hayat ve sosyal mevkii arasındaki farktan bahsederken Engels ve Marx’a atıfta bulunmadan Engels ve Marx’ı eleştirmektedir. Engels kadının kurtuluşunun ilk koşulunu bütün kadın cinsinin toplumsal üretime geçmesi olarak tanımlamaktadır (1987, s.79). Marx ise kadının dışarıda çalışmasının daha yüksek bir yaşam formu oluşturduğunu söylemektedir (Dalla Costa & James, 1972). Boran ise bunun bir kurtuluş koşulu olmadığını hatırlatmaktadır. Kadının çok çalıştığı cemiyetlerde dahi sosyal mevkii değişmediğini söylemektedir. Bu anlamda kamusal alana çıkış ve çalışmak patriyarkal ağların çözülmesine yardımcı olmamaktadır. Denilebilir ki Boran kanun önünde ya da devlet önünde bir eşitlik anlayışını yeterli bulmamaktadır. Bu sebeple hane içindeki eşitliği iş bölümü üzerinden tartışmaktadır. Boran; ev içi emek, iş bölümü, kapitalizm ve patriyarka üzerine teorisini inşa eden sosyalist-feminist teoriye bu noktalarda fazlasıyla yaklaşmaktadır. Bu noktada Boran’ın düşüncelerinin sosyalist-feminist teoriyle ortaklıklar barındırdığını söylemek yanlış gözükmemektedir.

Boran, kadınların ikincilleştirilmesini üretim süreçleri açısından da incelemektedir. Kadınların üretime katılmalarının ya da katılmamalarının bir özgürleşmeye yol açmadığına bunun görünürde bir özgürleşme olduğunu söylemektedir. Bu söylemler dahi Boran'ın fikirlerinin klasik Marksist teorisyenlerin fikirlerinden uzaklaştığını göstermektedir. Gerek Clara Zetkin'in üretime katılmayı özgürleşmenin ilk köşe taşı olarak görmesi (Zetkin, 1988), gerek Engels'in kadınların emek pazarına girmesiyle erkeğin egemenliğinin son kalıntısının da çözülmüş olduğuna dair düşünce (Engels, 1990), Boran'ın fikirlerinde anlamını yitirmiş fikirler olarak gözükmektedir. Bu anlamda Boran, sosyalist-feminist düşünürlerin Engels eleştirilerindeki noktada konumlanmaktadır. Aile içindeki ezilmenin ve çifte yüklerin de aynı şekilde baskılayıcı olduğunu düşünmektedir.

Boran alıntı yapılan metnin son kısmında yine Engels'in bir sözünün uyarlamasını yapmaktadır. Boran tezini daha teorik bir açıdan açıkladığı makalesinde ailenin içinde erkeğin geliri yönlendirdiğini ve kadının amelelik yaptığından bahsetmektedir. Boran buna dayanarak erkekle kadının durumunu şehirdeki işçi ile patronun durumuna benzetmektedir (Boran, 2010). Boran'ın bu çıkarımı Engels'in "Aile içinde kadın proletaryadır, erkek burjuva rolünü oynar" (Engels, 1990) düşüncesinin neredeyse aynısıdır. Boran bunu ova köylerindeki iş bölümüne uyarlamaktadır.

Boran cinsiyete dayalı iş bölümüne dair düşüncelerini ova köyleriyle karşılaştırdığı dağ köylerinde de tartışmaktadır. Boran'a göre:

"Ovayla fark olarak güç isteyen işleri dağ köyünde kadınların sırtlanarak yaptığını söylemekte. Dağ bölgesinde suyun köylerin dışındaki haznelere taşınması mecburiyeti ve bu işin kadın işi oluşu ve kadınların suyu büyük, ağır destilerle sırtlarında taşımaları kadını, "yük taşıyıcısı" olarak bir kere damgalamış oluyor. Diğer taraftan, yük taşımak "routine" bir faaliyet, "şerefsiz" bir iş: böyle işler umumiyetle erkekten ziyade kadına düşüyor. İşte kadınlara erkeğin iş bölümündeki vaziyetidir ki- iş bölümündeki vaziyet-istihsal organizasyonundaki vaziyet demektir erkeği daha hâkim bir mevkiye koyuyor kadını ise düşük bir mevkiye. Fonksiyonların kadınlara erkek arasında bu suretle ayrılışı, mülkiyete sahip olmanın verdiği yetkileri, istilzam (gerekme) ettiği işleri fiili olarak erkeğin eline veriyor ve kadının mülkiyete sahip olması nazari kalıyor. Satış işleri de erkektedir. Ova köylerinde kadınlar da erkekler kadar olmamakla beraber, şehirle temastadırlar, görgüleri daha geniştir. Dağ köylerinde ise kadınların hayatı köyle sınırlıdır." (Boran, 1992)

Boran iş bölümünü dağ köylerinde de kadına "routine" ve "önemsiz" işlerin verilmesi üzerinden tartışmaktadır. Boran tezinin kısaltılmış versiyonunda Thorstein Veblen'in "aylak sınıf" fikrinden yararlanmaktadır. Veblen'e göre ABD'de işveren sınıfının içinde

gösterişli bir biçimde tüketim yapan bu sınıfın bir “aylak sınıf” oluşturmaktadır. Bu “aylak sınıf” emek harcama güdüsünden tamamen sıyrılmış ve kendisini yalnızca gösterişe odaklamaktadır. Veblen’e göre bu sınıf toprak sahipleri, burjuvazi ve sonradan görmeleri içinde barındırabilir (Marshall, 1999). Boran köylerdeki cinsiyete dayalı iş bölümünde erkeklerin bir “aylak sınıf” oluşturduğunu söylemektedir. Gösterişin yükünü çeken grubu erkekler oluşturmaktadır. Kamusal alanda fazlasıyla görünür oldukları için bu eşitsiz duruma ayrıca görgülü olmak, şehirli olmak gibi faktörler de eklenmektedir.

Boran’ın ova köylerindeki cinsiyete dayalı iş bölümüne dair yorumlarına kadınların küçüklüğünden itibaren nasıl bir baskılanmaya maruz kaldığını göstermektedir. Boran’a göre:

“Kızlar daha küçükken çok daha fazla işlere iştirak ediyorlar. Yazın kadın bağa, tarlaya gidince ev işlerini görmek, küçük kız kardeşlerine bakmak kız çocuklarının vazifesidir. On, on iki yaşlarında kız çocukları yemek pişirirler ve büyük kadınlar gibi "iki çocuk" üç çocuk büyüttüm" diye dert yanarlar. Hülasa hangi yaşta olursu olsun, köy iş bölümü sistemi kadınların aleyhine, erkeklerin lehinedir. Bu vaziyetin kadının ve erkeğin köy cemiyetinde aldığı mevkiyle yakından ilgisi vardır.” (Boran, 1992).

Boran’ın örneğiyle açıkladığı iş bölümünü Maria Mies şu şekilde açıklamaktadır:

“Bu kavram açıkça, erkeklerle kadınların farklı görevleri kendi aralarında basitçe böldüğü görüşünü öne sürüyor görünse de erkeklerin üstlendiği görevler genellikle sahici insan görevleri (yani bilinçli, rasyonel, planlı, üretken vb.) olarak görülürken, kadınların üstlendiği görevlere, gene, esasında kendi “doğası” tarafından belirlenmiş gözüyle bakıldığı gerçeği gizlenir. Cinsiyete dayalı iş bölümü, bu tanımdan hareketle, "insan emeği" ile “doğanın etkinliği” arasındaki bir işbölümü olarak açıklanabilir.” (Mies, 2008)

Mies’in da belirttiği gibi iş bölümü sanki önceden ayarlanmış ve doğal addedilmiş bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Erkek çocuklara özellikle yaptırılmayan yemek yapmak, küçük kardeşlere bakmak gibi eylemlerin hepsi kız çocuklarının yükü olarak belirlenmiştir. Boran bu noktada tavrını net bir şekilde ortaya koyarak iş bölümünün kadınların aleyhine, erkeklerin lehine olduğunu söylemektedir. Boran çoğu noktada tavrını göstermezken bu noktada kadınların baskı altında olduğunu kabullenmektedir.

İş bölümü Boran’ın kadınlara dair fikirlerinde önemli bir noktayı teşkil etmektedir. İş bölümünün sosyalist teorideki önemi ve feminist teorideki önemi kesişmektedir. Bu anlamda Boran’ın fikirleri sosyalist feminizmin söylemlerine de yaklaşmaktadır.

Boran’ın gerek aileye dair söylemlerinde gerek iş bölümüne dair söylemlerinde sıklıkla kendini gösteren bir sorunsal da ev içi emek ve sömürüdür. Boran bunu tartışırken

öncelikle kadınların iş yaşamındaki zorluklara değinmektedir. Sonrasında ise bunun ev içiyle bağlantısını kurmaktadır.

Kadınların ezilmişliğini yapay “sosyal değerler” adı altında inceleyen Boran, sosyal değerlerin yansımalarının iş hayatını da etkilediğini ve işverenlerin kadın işçileri buna dayanarak ezdiğini söylemektedir (Boran, Kadınlar Günü Üzerine, 1976). Soruya tarihsel bir giriş yapan Boran’ın günümüze dair fikirleri feminist teorinin çifte yük (double jeopardy) kavramını hatırlatmaktadır. Ev yükünün kadınların üzerine kalması ve kamusal alandaki eşitsizlikler Boran’ın tanımıyla “ikili bir yük” yarattı. Aynı zamanda kadınların para kazanması ev içindeki ezilmeye dair de bir farklılık yaratmadı (Boran, Kadınlar Günü Üzerine, 1976). Boran direkt özel alandaki eşitsizliklere dikkat çekmekte ve kamusal alana girmenin ya da ekonomik özgürlük kazanmanın ataerkil yapıyı çözmediğini açıklamaktadır. Bu noktada Engels’ten ve diğer sosyalist düşünürlerden ayrılan Boran sosyalist feministlerin fikirlerine yaklaşmaktadır. Ücretsiz ev içi emeği tartışmaya katmasa da özel alandaki ataerkinin farkında olan Boran sosyalist feminizmin sosyalist düşünürlerden koptuğu fikirlere sahiptir. Buna rağmen Boran sosyalist feministlerin çözümlerini kullanmamaktadır. Buna örnek olarak kadınların ev içinde artı değer üretmesine dair analiz verilebilmektedir.

Boran’ın çifte sömürü üzerine söylemlerinden bir diğeri de TİP üyesi ve sempatizanı olan kadınlarla yaptığı bir toplantıda göze çarpmaktadır. 1979 yılında yapılan bu toplantı öncelikle Boran’ın kadınların ezilmesini sorunsallaştırmasının devam ettiğinin göstergesidir. Boran öncelikle “çifte sömürü” kavramına odaklanmakta ve bunu iki anlamda birden kullanmaktadır:

“Kadın çifte sömürü ve baskı altındadır. Hem işçi, emekçi olarak sömürülür, ezilir; hem de kadın olduğu için bu sömürü ve baskı katmerli olur. Kadın erkek farkı gözetmeksizin eşit işe eşit ücret gibi en temel ve basit bir hak bile bugün elde edilmiş değildir. Bir başka açıdan da kadın ikili bir yük altında girmiştir, hem üretimde veya mesleki hizmetlerde eşitsiz şartlar altında çalışma, hem de ev işlerini yapma, çocuk yetiştirme görevleriyle karşı karşıyadır, üstelik kadını aşağılayan, hor gören sosyal değerler de tümünden değişmemiştir.” (Boran, Behice Boran Yazılar Konuşmalar Söyleşiler Savunmalar, 2010).

Boran “çifte sömürü” kavramını açıklarken öncelikle sosyalist düşünürlerin bakış açısında olduğu gibi işçilerin sömürülmesine dikkat çekmektedir. Kapitalizmin koşulları altında işçi olarak ve kadın olarak ezilmek Boran’ın söylediği gibi Bebel’in fikirlerinde de mevcuttur. Bebel de bunu kadınların ücretlerinin erkeklere göre daha az olduğundan bahsederek açmaktadır. Bebel ayrıca kadınların doğum gibi aralıklar sebebiyle işverenin

dikkatini çektiğini söylemektedir. Bu sebeple işveren kadınları daha ucuza çalıştırabilecektir (Bebel, 1977). Boran da buna dayanarak bu baskının eşit işe eşit ücret gibi genel bir soruna da işaret ettiğini söylemektedir. Boran, özellikle bu noktada Türkiye'nin o anki durumu için eleştirel bir tutuma girmektedir. Buna “en temel ve basit bir hak” diyen Boran için Türkiye bu anlamda fazlasıyla geri kalmış bir ülke gibi gözükmektedir.

Boran'ın “çifte sömürü” kavramının ikinci kullanım şekli feminist bir çıkarımla benzerlik taşımaktadır. Yukarıdaki alıntıda da bahsedildiği üzere Boran özel ve kamusal alandaki sömürüye vurgu yapar. Kapitalizmin ve ev içindeki cinsiyetçi iş bölümünün kadınları ezen ve sömüren temel meseleler olduğuna vurgular. Boran durum tespiti yapmakta; ancak çözüm önerisi sunmamaktadır. Boran'ın bu noktadaki çıkarımı Alexandrai Kollontai'nin çıkarımına yaklaşmaktadır. Kollontai'ye göre:

“İşçi olan eş, ana üç görevi de aynı anda yerine getirebilmek için kanter içinde kalır: kocası gibi bir sanayi veya ticari işletmede zorunlu çalışma saatlerini doldurmak, sonra yapabildiğince kendini ev işlerine adanmak ve aynı zamanda çocuklarına bakmak. Kapitalizm, kadının omuzlarına onu ezen bir yük oturtmuştur: ana ve ev kadını olarak gairesini azaltmadan onu ücretli işçi yaptı. Bu nedenle kadını, ezen, inleyen, pek çok kez ağlatan, dayanılmaz, üç kat yükün altında ezilmiş buluruz.”. (Kollontai, 1986).

Kollontay'ın bu söylemi Sovyetler Birliği'ndeki düzenin açıklanmasına yöneliktir. Temelde ise kapitalizmin kadın üzerindeki ikili ve üçlü baskısına odaklanarak bir çözüm yolu olarak sosyalizmi ortaya atmaktır. Boran'ın düşüncesi de bu noktada Kollontay'ın düşüncesiyle benzerdir. Bu anlamda Boran'ın durum tespitinin Marksist düşünürlerle aynı noktada olduğunu söyleyebiliriz.

4.3. CİNSİYET ROLLERİ VE MODERNLEŞMENİN YERİ

Toplumsal cinsiyet terimine atıfla da kullanılabilecek olan cinsiyet rolleri terimi cinsiyetlerin doğumundan itibaren yaşadıkları ve doğru olduğu kabul edilen belli sorumlulukları içermektedir. Bu durum kadınların giyinişinden, yaşam tarzına, eve bağlı kalmalarına kadar birçok söylemiyle bağdaşmaktadır.

Boran kadınların çocukluktan itibaren belli kalıplar altında yaşadığını kabul etmekte ve eleştirmektedir. Cinsiyet rollerinin örülmesi Boran'ın gözlemlerinde kendisini sürekli

göstermektedir. Boran ova köylerinde ve dağ köylerinde cinsiyet rollerinin işleme tarzına bakarken, kadınların giyinme tarzının nasıl baskılandığını da göstermektedir. Boran'a göre:

“...Halbuki Batı Anadolu köylerinde kadınların ev ve dışarıda giydikleri kıyafetleri ayrıdır. Sokağa çıkarken örtünürler ve manto ve başörtüsü kullanırlar. Onun için kadınların evde iş görürken dışarıda görünmemeleri lazımdır avlular ve yüksek duvarlar bu kaçınmayı mümkün kılar.” (Boran, 1992).

“Ova köylerinde de kasabada olduğu gibi, kadının ev ve sokak kıyafeti ayrıdır. Yüksek duvarlar ev içinde iş gören kadınları dışarının erkek bakışlarından saklar. Dağ köylerinde ise her ne kadar kadınlar tam bir serbestlik içinde olmasa da, erkekten kaçmak için hususi kıyafete ihtiyaç duymamaktadır. Bu evlerin sözde avlusu vardır, fakat yukarıda gördüğümüz gibi bunlar ova köylerinin avlularıyla mukayese edilemezler ve aynı fonksiyonu da görmezler.” (Boran, 1992).

Kadınların giyinmelerine karışılması bu noktada Boran'ın dikkatini çekmektedir. Ova ve dağ köyleri arasında duvar boyu gibi farklar gözükse de son noktada hepsi kadınları dış gözlerden koruma fikrine hizmet etmektedir. Ataerkil düşünce kadının hangi kıyafeti nerede giymesi gerektiğine dair söz hakkını kendinde bulmaktadır. Bununla birlikte kadınların özellikle erkeklerden korunulması gereken varlıklar olduğuna dair ataerkil görüş bu köylerde ortaya çıkmaktadır.

Boran erken cumhuriyet dönemindeki yasal düzenlemelerin kadınlar üzerindeki etkisini önemsemekteydi. 1925 yılındaki kıyafet devrimi bu eşitliğin ilk ayağı olarak düşünülebilmekteydi, bu yasal düzenlemeler özellikle medeni hukukun değişmesiyle ortaya çıkmaktadır. Kadın erkek eşitliği için erkeğin boşanma ve miras üzerindeki tekeli kaldırıldı, kadınlara boşanma hakkı, velayet hakkı ve mallar üzerinde tasarruf hakkı tanındı. Boran bu değişimleri alan çalışması yaptığı köyler üzerinden incelemektedir.

Boran'a göre köylerdeki ataerkil durum modernleşmenin zorlamalarıyla bir ikileme girmektedir. Boran aile içindeki ataerkil durumun modernleşmenin köylere girmesiyle gücünü yitirdiğini söylemekteydi. Buna örnek olarak kıyafet ve modernlik arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır:

“Evvvelce kadınlar "kıvrak" denilen bir çeşit yeldirme giyerlermiş; Adiloba'da hala birkaç ihtiyar kadın giyiyor. Daha gerideki köylerde, Paşaköy, Sarı Çam ve Kepenekli'de daha da fazla giyiliyor. 1933-34 senelerinde kadınların kıyafetleri değişmeğe başlıyor. Muhtar ve bekçiler kıvrak giymemeleri için tazyik ediyorlar.” (Boran, 1992).

Boran'ın gözlemi kırsal kesim için geleneksel olanın geride bırakılması gerektiğinin ve kadın hakları düzleminde kent ve kırsal arasındaki farkın azaltılma çabasını göstermektedir. Modernleşmenin şehirli kadınlar ve kırsal alandaki kadınlara etkisinin

farklı olduğu gerçektir. Kandiyoti'ye göre Kemalist reformlar kırsal alanda kente kıyasla etkisiz kalmaktadır. Dini nikâh, çok eşlilik, erken yaşta evlendirilme gibi durumlar varlığını korumaktadır (Kandiyoti, 2013). Boran ise saha çalışmasından hareketle, farklı sebeplerle de olsa, çok eşliliğin kalmadığını söylemektedir:

“Birden fazla kadınla evlenmek ova köylerinde kalmamıştır. Dağ köylerinde ise, kadının emeği yine kıymetli olmakla beraber, istihsal dar, istihsal kaynakları az ve verimsiz olduğundan ikinci, üçüncü kadınların emeğini kullanacak faaliyet sahaları yoktur. Burada da geçim darlığı aileyi monogam olmaya doğru götürüyor. Buna yukarıda işaret ettiğimiz kanuni zorluklar da eklenince aile filen hâkim bir surette monogam bir hal alıyor” (Boran, 1992).

Boran çok eşliliğin köylerde kalmamasının birincil sebebinin ekonomik bir temel olduğunu söylerken ikincil olarak kanunların zorlaması olduğunu söylemektedir. Bu anlamda modernleşmenin zorlayıcı yönünün kadınların hayatlarına dokunduğunu ve değiştirdiğini söylemek yanlış gözükmemektedir. Boran yine modernleşmenin köylere girişine dair şunları söylemektedir:

“Köylerin şehirleşmesi, kasabalaşmaları demek olduğuna göre, kasabanın sıkı, kapalı adetleri köylere de dağılıyor: kadın erkek hayatının büsbütün ayrılmasına, kaçgöçün fazlalaşmasına meydan veriyor. Ama diğer taraftan, kasaba kendisi değişiyor, kadınlar daha fazla serbestliğe kavuşuyor: eski kıymetler kasabada zayıflıyor. Köye giren eski kasaba kıymetleri, kuvvetlerini kaybetmiş kıymetlerdir” (Boran, 1992).

Bu duruma göre kasabaya giren modernleşme kadınların özgürleşmesine yol açarken aynı zamanda bir zincire de yol açmaktadır. Önce kasabada kadınların özgürleşmesine yol açan modernleşme fikri kasaba-köy arasındaki etkileşimle birlikte köylerde de kısmi bir özgürleşmeye yol açmaktadır. Köylerdeki bazı kadınlar ise bu özgürleşmenin ve güçlenmenin şehirle karşılaştırıldığında köyde daha ileri bir noktada olduğunu söylemektedir. Boran anısını şöyle anlatmaktadır:

“Adiloba'da bir kadın, "bizim kızlar şehir kızlarından asri" diyordu, "nişanlılarının karşısına dikiliveriyorlar" Bu sözleri işiten başka bir kadın da köyde görüşmek fırsatının kasabadan daha çok olduğunu söyledi. Bununla beraber kadın erkek münasebetlerinin eskiden beri bu köylerde Müslümanlığın dar, sıkı kaidelerine pek uymadığı anlaşılıyor” (Boran, 1992).

Boran'ın bu anısı karşılıklı iki söylem yaratmaktadır. Kasaba ve köy değişmekte ancak karşılıklı olarak etkilenen bu iki mekân kendi içinde de değişmektedir. Bu anlamda dini referansların etkisinin köylerde azaldığını söylemek farklı bir araştırmanın konusu olsa da kadınlar üzerindeki etkisinde azalma olduğunu söylemek yanlış gözükmemektedir.

Modernleşme ideali her ne kadar kadınları özgürleştirme fikriyle yola çıkmış olsa da aile içindeki eşitsizliklere ve ataerkiye yeteri kadar ulaşamamaktadır. Boran aile içindeki eşitsizliklere dair fikirlerine devam ederken iki ayrı cinsiyet için iki ayrı kurallar olduğundan bahsetmektedir:

“Erkek ve kadın için ayrı ayrı iki ahlak miyarı var: kadın için sıkı bir sadakat, erkek için tam bir hürriyet. Şehirde de ahlak kaidelerinde ikilik vardır, fakat bu örtbas edilmeğe çalışılır; evli erkek hiç değilse karısından aile dışı münasebetlerini gizlemeğe çalışır; gayri meşru münasebetler nazari olarak tasvip edilmez, ayıplanır... Erkeğin karısına sadakati diye bir mesele yoktur... Erkek ayıplanmadığı gibi çengiler, gayri meşru münasebetleri olan kadınlar da şehirdeki kadar kötü görülüyor. Şehrin "düşmüş kadın" etiketi ile adlandırıp cemiyet dışı bıraktığı kadın köyde cemaat dışı edilmiyor.” (Boran, 1992).

“Karı koca münasebetlerinde erkek kuvvetle hâkim bir mevkidedir. Bu münasebet sahasında diğer aile münasebetlerinde olduğu kadar değişme görülüyor. Kadın erkek münasebetleri aile için hala eskisi gibi devam ediyor. Erkek karısını döğebilir; kadın erkeğin sözünden çıkmaz, ona temami ile tabidir. Kadınlar gerçekte kocalarından çok dayak yemiyorlar biz köyde böyle bir vaka işitmedik.” (Boran, 1992).

İki alıntıda Boran’ın kesinlikle aile içi eşitliğe inanmadığı ortaya çıkmakla birlikte erkeğin üstünlüğünün de tamamen farkındadır. Aile içindeki erkeğe ayrı kadına ayrı kurallar köylerde erkeğin lehine işlerken bu durum yine kadına yüklenen roller bağlamında incelenmektedir.

Bu anlamda söylenebilir ki genel anlamda modernleşmenin özel anlamda medeni hukukun ataerkil kodları sildiğini söylemek tam anlamıyla doğru gözükmemektedir. Aile içi eşitsizliklerin ekonomik anlamda ya da yasaların zorlamasıyla azaldığı söylenebilmektedir. Bununla bağlantılı olarak Boran’ın çıkarımlarına göre tek eşlilik eskisine göre artmaktadır. Kıyafetlerde de bir değişiklik gözükmekle birlikte, Boran bunun modernleşmeyle bağlantısı üzerinde durmamaktadır.

4.4. KADIN ÖRGÜTLENMESİ KAVRAMI

Boran örgütlenmeye fazlasıyla önem vermekteydi. Boran’ın önceliği partinin, toplulukların örgütlenmesi olsa da “kadın sorunu”nda çözüm için örgütlenmeye de odaklanmaktaydı.

1. TİP döneminde Boran’ın kadınlar ve örgütlenme hakkındaki fikirleri bir noktada ortaya çıkmaktadır. Boran’ın “Faaliyet Programı Üzerine Teklifler” (1967) isimli yazısında kadınlar için bir teşkilat bürosu ve bu teşkilatların il ve ilçelere dağıtılması önerisi (Boran, 2010) göze çarpmaktadır. Bununla birlikte Boran “kadın teşekkülleri” olarak adlandırdığı

bir kurumsallaşmanın, tıpkı Mustafa Kemal Derneği, Öğretmenler derneği gibi, gericilikle mücadelede önemli bir yeri olduğunu söylemektedir (Boran, 2010). Boran bu noktada “kadın sorunu”na dair söylenen ve çözüme dair önerilerin gericiliğin karşısında bir nokta oluşturduğunu düşünmektedir. Boran bu kurumların içeriğine dair bir şey söylememekte ancak bu dernek tarzı kurumsallaşmaların varlığını istemesi dahi “kadın sorunu”nun bu dönemde Boran’ın aklında yer ettiğini düşündürmektedir. Diğer yandan Boran’ın bu düşüncesi bir ikilemi de içermektedir. Boran’ın düşüncesi kadınlar açısından bir eşitlik ve özgürlük çabası mıdır ya da Boran bu tarz kurumsallaşmaların yalnızca gericiliğe karşı bir konumlanmada rolü olduğunu mu düşünmektedir? Bu ikilem Boran’ın söyleminden sonuçlandırılmamaktadır.

Boran’ın söylemlerinde kadınların örgütlenmesine dair düşünceleri 2.TİP döneminde ortaya çıkmaktadır. *Yürüyüş* dergisinin 1976 yılında Boran ile yaptığı bir söyleşide örgütlenme ile ilgili bir soruya Boran şu şekilde cevap vermektedir:

“Sorun, kadınların ayrı bir cins, bir nüfus kesimi olarak kendi aralarında dayanışmasıyla da çözülemez. Kadının toplumsal statüsü, hak ve özgürlükleri sorunu, toplumsal yapıya bağlı ve bu yapının değişmesiyle, genel olarak sömürü düzeninin kalkmasıyla çözüme kavuşturulabilecek bir sorundur. Bununla beraber, kadının genel sınıfsal konumundan doğan sorunlar yanında bir de kadın olmasına özgü sorunları bulunduğu, toplumun diğer nüfus kesimlerinin, topluluklarının kendi özel sorunları ve çıkarları için örgütlenmesine paralel olarak kendi aralarında örgütlenmeleri ve toplumsal mücadeleye girişmeleri doğaldır, gereklidir. Sorun, temelinde toplumsal yapının değişmesi sorundur diye, “kadın sorunu” üzerinde ayrıca durmaya ve kadınların kendi aralarında örgütlenip mücadeleye girişmelerine gerek yoktur gibi bir görüş yanlıştır...” (Boran, Kadınlar Günü Üzerine, 1976).

Boran bu noktada yalnızca kadınları kapsayan bir örgütlenmeye karşı durmaktadır. Sorunu toplumsal yapının ve bu yapının değişimi üzerinden okuyan Boran bu sebeple ortak bir örgütlenmeye odaklanmaktadır. Boran, gerek Türkiye solunda “kadın sorunu” hakkında yorumlarda bulunanların yakınlığı “hep birlikte mücadele” pratiğinden uzaklaşmamaktadır. “Sömürü düzeninin kalkması” olarak açıklanan kısım tamamen kapitalizmin yok edilmesiyle ortadan kalkacağından “kadın sorunu”nun çözümü de bununla temelden bağlantılıdır. Kadınların kendilerine dair özel sorunları olduğunu da dile getiren Boran paralel bir örgütlenmenin sorun olmadığını da ayrıca düşünmektedir. Boran bu örgütlenme şeklini doğal görmekte ancak çözüm için yeterli olmadığını da düşünmektedir.

Boran örgütlenme üzerine fikirlerine şu şekilde devam etmektedir:

“Ne var ki, kadın kitlesi kendi içinde eş türden olan bir kitle değildir. Sınıfsal ayrımlar bu kitleyi de ayrıştırır. Kadın hakları için mücadeleyi asıl, işçi emekçi sınıflardan kadınlar, özellikle çalışma hayatında yer alanlar, doğru çizgide, işçi ve emekçi sınıfların demokrasi ve sosyalizm mücadelesiyle uyumlaştırıp bütünleştirerek yürütebilirler. Kadın hareketi böyle yürütülürse ancak olumlu ve verimli sonuçlar elde etmeye doğru ilerler.” (Boran, Kadınlar Günü Üzerine, 1976).

Boran kadınların eş türden olmadığını belirterek feminist literatürde “kesişimsellik”²² adı altında tartışılan kavramın sınırında dolaşmaktadır. Kadın kimliğinin tek olmadığı farklı kimliklerin de var olduğu ve bu kimliklerin çeşitlendiği de düşünüldüğünde Boran’ın söylemi kesişimsellik kavramına yaklaşmaktadır. Nitekim Boran farklı bir noktaya parmak basmaktadır. Boran “kadın sorunu”nun çözümü için kendi öznesini yaratmaktadır. Özne “işçi emekçi sınıflardan kadınlar, özellikle çalışma hayatında yer alanlar,” olmalıdır ve bu mücadeleyi “doğru çizgide” yürütmelidir. Boran “kadın sorunu”nu işçi kadınların ve sosyalist kadınların çözebileceğini düşünmektedir. İşçi ya da sosyalist olmayan kadınların mücadelesine dair fikir beyan etmemektedir. Son noktada Boran sosyalist olmayan kadın hareketinin gerçek bir kadın hareketi olmadığını da düşünmektedir. Bu düşünce birçok sosyalist düşünürün liberal feminizmin bir burjuva feminizmi olduğuna dair düşüncelerle benzerlik taşımaktadır (Hüsnu, 2016; Zetkin, 1988; Bebel, 1977; Kollontai, 1992). “Kadın sorunu”nun kapitalist sistemin toptan ortadan kaldırılmasıyla çözüleceği düşünüldüğünde Boran’ın özne rolünü kadınlara değil işçi kadınlara vermesi tutarlı gözükmemektedir.

Bununla birlikte Boran sosyalizmde gördüğü çözümü parti politikasıyla birlikte düşünmektedir. Boran’a göre “kadın sorunu”nu çözecek parti Türkiye İşçi Partisi’dir ve kadınların partiye destek vermeleri ve faaliyetlerine dâhil olmaları “kadın sorunu”nun çözümünde elzemdir. Boran’a göre partideki kadın sayısının artması da TİP’in “kadın sorunu”nun çözümündeki önemini göstermektedir (Boran, Behice Boran Yazılar Konuşmalar Söyleşiler Savunmalar, 2010). Partide kadınların eklenmesi konusunda Boran düşüncelerini farklı bir toplantıda da dile getirmektedir. Boran’a göre:

“Kadınlar toplumun genel yaşamından kenara çekilmiş durumdadır, evlerinin dört duvarı arasına sıkışmış durumdadır. Onları kazanmalıyız. Tek tek tanıdıklarımızı, komşularımızı, akrabalarımızı, ahbablarımızı kazanmaya çalışmalıyız. Birincisi yakın hedef: Bu seçim için oylarını kazanmalıyız, daha uzun hedef olarak da onları, işçi sınıfının bilimsel sosyalist hareketine, Türkiye İşçi Partisi hareketine kazanmalıyız. Hem sayımızı artırmak hem de bu sayıya giren her kişinin bilgisini, bilincini yükseltmek, çalışmalarımızın çifte hedefi

²² İlk olarak Kimberlee Creenshaw tarafından kullanılan kavram öncelikle toplumsal cinsiyet, sınıf ve ırk üçlüsüne atıfta bulunmaktadır (Aguilar, 2005: s.255). Sonraki dönemlerde kadınların ezilme süreçlerinin çoklu kimlikler temelinde olduğunu söyleyen bir kavram haline gelmektedir.

olmalıdır. Bize kadınların erkeğin yanında iki numaralı yurttaş olmaları durumu öylesine yerleştirilmiştir ki, kadınların kendisi buna inanır duruma gelmişlerdir. Bu inancı içimizden söküp atmamız gerekmektedir. Fikir, zekâ, istidat, yetenek olarak kadınla erkek arasında hiçbir fark yoktur. Bu bakımlardan bir kadın, bir erkek kadar, yetişmek, mükemmel olmak fırsat ve imkânına sahiptir. Önce kendimizi bu yanlış düşüncelerden ayıklayalım, ondan sonra da diğer kadınlara kendi kişiliklerine, özgürlüklerine sahip olabilmeleri, onu iyi, akıllıca kullanabilmeleri konusunda yardımcı olalım.” (Boran, Behice Boran Yazılar Konuşmalar Söyleşiler Savunmalar, 2010).

Boran’ın söylemi Lenin’in kadınlara dair söylemlerine benzemektedir. Lenin, kadınların “ev işi ve mutfağın bunaltıcı atmosferinden” kurtulması ve “politik hayata çağırılmasını” gerektiğini ifade etmekteydi (Lenin V. , Kadınlar İçin Tam Eşitlik, 2010). Bu noktada da Boran kadınları politik hayata çağırmakta aynı zamanda sosyalist bir partiye davet etmektedir. Lenin de politik hayata kadınları çağırırken bunu sosyalist anlamda bir politika için söylemektedir.

Boran’ın “kadın sorunu”nun çözümüne dair önerisi ve partiye üye toplaması arasında bir ikilem var gibi gözükmektedir. Buna göre Boran önce “kadın sorunu”na dair düşüncelerini özel alanın kadını sömürmesi üzerinden sıralamaktadır. Sonrasında ise liberal feminizmin mottolarından biri olan kadın erkeğin ontolojik aynılığına odaklanmaktadır. Boran bu noktalara odaklanırken “kadın sorunu”na dair çözümünü siyasi hayatının bir noktası olarak düşünmektedir. “Kadın sorunu”nun çözümü için sosyalizmin çözüm olduğunu düşünmekte buradan hareketle de TİP’in bunun için en doğru yer olduğunu söylemektedir. Boran buradan hareketle “kadın sorunu”nu yalnızca TİP’in çözebileceğini söyleyerek kadınları partiye davet etmektedir. Boran, “kadın sorunu”n çözümüne dair samimi düşüncelerini parti politikasıyla birlikte mi yürütmek istemekte, yoksa oy kaygısıyla mı hareket etmekte bundan emin olmak zor gözükmektedir. 1977 seçimlerinde partinin aldığı %0,1 (20.565)’lik oy oranı düşünüldüğünde Boran’ın söylemi pragmatist gözükmektedir. Boran, bu anlamda “kadın sorunu”nun çözümünü yalnızca fikirlerinde değil politik hedef olarak da belirlemektedir.

Bu anlamda Boran’ın örgütlenmeye dair fikirleri öncelikle bir dernekleşme düşüncesinden ileri gelmektedir. Bu dernekleşme düşüncesi öncelikle gericiliğe karşı bir noktada konumlanmaktadır. Bu durum kadınların ideolojilerin görünen yüzleri olmasının bir işareti olarak da okunabilmektedir. İkinci noktada ise Boran örgütlenmeyi sosyalist anlamda bir örgütlenmeye yakın olarak görmektedir. Bir devrim ihtimalinden bahsedilmekte ve bunun öncüsünün de işçi kadınlar olduğunu söylemektedir.

4.5. FEMİNİZME VE “KADIN SORUNU”NA DAİR SÖYLEMLER

Boran’ın söylemlerini bu noktada ikiye ayırmak doğru gözükmemektedir. İlk nokta “feminizm” kelimesine olan aşinalığı ve söylemlerinde yer verme şekli, ikinci nokta ise kadınların özgürleşmesi ve eşitliği için nasıl bir yol çizilmesine dair söylemlerdir. Boran bu çözüm noktasını örgütlenmenin ve sosyalizmin önemine değinerek sonuca vardırılmaktadır. Boran’ın değindiği bir diğerk nokta ise Dünya’daki ve Türkiye’deki kadın hareketinin durumu ve şekline dairdir.

Boran’ın kadın hareketine ve feminizme dair bir bilgisinin olduğuna dair ilk işaret 1943 yılında Yurt ve Dünya dergisinde yayımlanan “*İngiliz Romanının Sosyal Cephesi*” isimli yazısında ortaya çıkmaktadır. Boran yazısında İngiliz romanının etkilendiği akımlardan bahsederken feminizm akımından da bahsetmektedir. Boran’a göre feminizm ve benzeri akımlar romanlarda yeni tezler olarak ortaya çıkmakta ve bu tarz romanların başını da George Eliot ve George Meredith çekmektedir (Boran, Edebiyat Yazıları, 1992). Yazının içeriğinde kadın söylemine dair herhangi bir söyleme rastlanılmamakla birlikte feminizm söyleminin devamı da getirilmemektedir. Feminizmi yalnızca romanların temalarından biri olarak sayıp romanlara dair söylemlerine devam etmektedir. Bu sebeple bu noktada Boran’ın feminizm hakkında ne düşündüğü ya da destekleyici noktada durup durmadığı tam olarak anlaşılmamaktadır. Bu yazıdaki önemli nokta Boran’ın herhangi bir yazısında ya da söyleminde feminizm kavramıyla ilk kez karşılaşılmasıdır.

Feminizmin ortaya çıkışıyla ilgili söylemlerin “8 Mart Dünya Kadınlar Günü” eylemiyle denk kavramlar olduğu düşünüldüğünde Boran’ın bu özel gün için söylemleri de önemli gözükmemektedir. Boran’a parti liderliği döneminde bu özel güne dair sorulan soru, dünyada kadın hareketinin ciddi bir yükselişte olduğu bir dönem olan 1975 yılına tekabül etmektedir. 1975 yılının Birleşmiş Milletler Kadın Yılı olarak ilan edilmesi bunun bir örneğini göstermektedir. Bu dönemin etkilerini de göz önünde bulundurduğunu düşünerek TİP çevresinin çıkardığı *Yürüyüş (1975)* dergisinde Boran’la bir söyleşi hazırlanmaktadır. Bu söyleşi 16 Mart 1976 tarihli *Yürüyüş* dergisinde çıkmaktadır. Boran’a kadınların durumuna, çözüm yollarına dair beş adet soru sorulmakta ve cevap beklenmektedir. Boran’a sorulan ilk soru “Dünya kadınlar gününün kutlanmasını nasıl karşılıyorsunuz?” sorusudur. Boran bütün sorulara toplu cevap vereceğini söylemekte ancak yine de sırayı bozmadan devam etmektedir. Boran’a göre:

““Dünya Kadınlar Günü” nün saptanması, sınıflı toplumlarda kadının erkeğe kıyasla daha aşağı olan statüsüne, kadının ekonomik ve sosyal yaşamdaki eşitsiz durumuna, çalışan kadınların karşılaştıkları sorunlara ve bu durumun düzelmesi, sorunların çözülmesi gerektiğine dikkat çekmesi bakımından bir anlam taşır. Yoksa bir günün veya belli bir yılın kadınlar günü veya yıl olarak saptanması “kadın sorunu”nu çözecek değildir elbet.” (Boran, Kadınlar Günü Üzerine, 1976).

Boran ilk sorunun cevabını bu şekilde vermekte sonraki kısımlarda ise soruların cevapları haricinde de “kadın sorunu”na değinmeye devam etmektedir. Boran kadınlar günü ya da kadınlar yılı olarak simgeleştirilen dönemlerin bir anlamı olduğunu söylerken dikkat çekilmesinin önemine odaklanmaktadır. Dikkat çekmek için yapılan bu eylemlerin olumlu anlamda bir sonuca varıp varmadığından bahsetmemektedir. Bir örnek olarak Türkiye’de 8 Mart nasıl yankı bulmaktadır? Daha önce “kadın sorunu”na eğilme gereksinimi duymayan gruplar “kadın sorunu”na eğilmeye başlamışlar mıdır? Boran bu iki konuyla ilgilenmemektedir.

4.6. TÜRKİYE’DE VE SOSYALİST TOPLUMLARDA KADINLARIN DURUMU

Boran’ın Türkiye’deki ve Dünya’daki kadın hareketinin durumuna dair söylemleri iki söyleşinin içeriğinde dikkat çekmektedir. Bunlardan biri *Yürüyüş* dergisinin 1976 yılının Mart sayısındaki söyleşisi diğeri ise 1979 yılındaki partili kadınlarla yaptığı toplantıdır. Boran ilk kez bu söyleşilerde kadın örgütlerine ya da gruplara tavsiyeler vermektedir. Bunu yaparken de sosyalizmin temel öğretilerindeki örgütlenme, kamusal ve özel alandaki sömürüye, sosyal değerlere, yasal haklara değinmektedir ve sosyalizmin kadın konusundaki ana akım yaklaşımıyla benzer bir duruş sergilemektedir.

Boran “Dünya’daki ve Türkiye’deki kadın hareketinin bugünkü durumunu nasıl buluyorsunuz?” sorusuna öncelikle bir akım olarak feminizmin ait olduğunu düşündüğü gruplardan bahsederek başlamaktadır. Tıpkı sosyalist düşünürlerde olduğu gibi feminist hareketin bir burjuva hareketi olduğunu söyleyen Boran açıkça eleştirmemekle birlikte Boran’ın eleştirel bir tavra sahip olduğu anlaşılmaktadır (Boran, Kadınlar Günü Üzerine, 1976). Bunun dışında işçi kadınların öncü olduğu kadın hareketlerinin de var olduğunu söyleyen Boran tavrını şu alıntıdan anlaşıldığı üzere bu hareketlerden yana göstermektedir.

“Gelişmiş kapitalist ülkelerde bu burjuva feminist hareketin dışında, işçi kol ve kafa emekçisi kadınları kapsayan politik bilinç düzeyine ulaşmış, işçi sınıfının politik hareketiyle paralel ve uyumlu çizgide hareket eden, ilerici, demokratik, sosyalist kadın örgütleri ve hareketleri vardır. Ve gerek kendi ülkelerinin kamuoyları gerek dünya kamuoyu üzerinde etkilidir.” (Boran, Kadınlar Günü Üzerine, 1976)

Boran’ın ayrıca eleştirel veya talep temelli olmayan kadın örgütlenmelerini eleştirdiği de iddia edilebilir:

“Mevcut örgütler dar kapsamlı, genellikle biçimsel örgütlenmelerdir. Az bir istisna ile genel olarak, Cumhuriyet devrinde kadınlara tanınan hakları övüp şükran belirtmekle, yılın anasını seçmek, bayramlarda çok az sayıda yoksul çocuklara giyim eşyası dağıtmak gibi yüzeysel “faaliyetlerle yetinmektedirler.” (Boran, Kadınlar Günü Üzerine, 1976).

Türkiye’de erken cumhuriyet dönemi sonrasındaki kadın derneklerinin birer yardım derneğine dönüştüğü düşünüldüğünde Boran’ın fikirleri doğru gözükmemektedir. Bu derneklerin kadınların ezilmesine karşı bir çözüm üretmemesi Boran’ın zihnindeki dernekleşme ya da örgütlenme fikrine ters düşmektedir. Bu anlamda bu dernekleşmeler Boran’a pasif gelmekte, Boran kadınların daha aktif rollere girmesini istemektedir. 1975 dönemi için bu örgütlenmelerin başladığını da söylemektedir (Boran, Kadınlar Günü Üzerine, 1976). Boran yüksek ihtimalle sosyalist kadın dernekler arasında öncü olan İKD’yi bu örgütlerden biri olarak görmektedir.

Boran’dan son soruda sosyalist toplumlardaki kadınların durumunu yorumlaması istenmektedir. Boran bu soruda kapitalizmin sınıflı yapısı dolayısıyla ortaya çıktığını söylediği “kadın sorunu”nun çözüme kavuşturulduğunu söylemektedir. Genel anlamda çözüme kavuşturulduğunu söylese de “sosyal değerler”in önemine burada da odaklanmaktadır. Sosyalist toplumların “sosyal değerler”i aşamadığını ve bunun için zaman gerektiğini söyleyen Boran bu değişim gerçekleştiğinde insanların da sosyalistleşeceğini ve “kadın sorunu”nun tam anlamıyla çözüleceğini söylemektedir (Boran, Kadınlar Günü Üzerine, 1976). Boran sosyalist toplumlarda kadınlara dair sorunlar olduğunu farkındadır. Kesin bir şekilde sorunların çözüldüğünü söylemeyerek kendisini sorunun temelli çözüleceğini söyleyen sosyalist düşünürlerin bir kısmından ayırmaktadır.

Boran'a göre Türkiye'de kadınlar haklarına tam olarak kavuşmamışlardır. Buna dair Boran'ın sözleri dikkat çekicidir:

“Kadın hâlâ eşitliğe ve özgürlüğe tam kavuşmuş değildir, ülkemizde kadınlara tanınan siyasal ve sosyal haklar yasalarda yer almakla beraber, bunların tüm kapsamıyla yaşama geçtiği, gerçekleştiği de söylenemez. Kaldı ki, yasalarda eşitliğe aykırı hükümler de vardır.” (Boran, Behice Boran Yazılar Konuşmalar Söyleşiler Savunmalar, 2010)

Boran bu noktada, bir taraftan kadınların eşit haklar talebini vurgulamakta diğer taraftan da yasal eşitlik ve gerçek eşitlik arasındaki ayırmadan bahsetmektedir. Boran bu açıdan liberal feminizmin yasal haklar ve kamusal alanda eşitlik iddiasına eleştirel bir söylem kullanmaktadır. Diğer taraftan siyasi iradenin bu konudaki ciddiyetinin de önemine vurgu yapmaktadır.

Boran dergi röportajında olduğu gibi “kadın sorunu”nun kesin çözümü için sosyalizmi göstermeye devam etmektedir:

“Kadının toplumsal durumu, hak ve özgürlükleri sorunu genel olarak sömürü düzeninin kalkmasıyla çözüme kavuşabilecek bir sorundur. Nitekim sosyalist toplumlarda bu sorun, sistemin kökleşip gelişmesine koşut olarak çözüme kavuşturulmuştur.” (Boran, Kadınlar Günü Üzerine, 1976).

Burada Boran, sosyalist düşünürlerin fikirlerinden yola çıkarak kadın sömürsü de dâhil olmak üzere sosyalizmin her türlü sömürüyü yok edeceğini söylemektedir. Bu açıdan kadınların eşitliğini bir kapitalizm sorunu olarak gördüğü ve ana akım sosyalist düşünceden uzaklaşmadığı söylenebilmektedir.

Son noktada Boran feminizmin burjuva bir tonda olduğunu söylemeye devam etmekte ve kendisinin idealize ettiği bir kadın özgürleşmesi kurmaktadır. (Boran, Kadınlar Günü Üzerine, 1976) Bu özgürleşmenin önündeki engel olarak ise özel alan ve kamusal alandaki eşitsizliklere odaklanmaktadır.

SONUÇ

Türkiye'nin ilk kadın sosyoloğu ve ilk kadın siyasi parti lideri olan Boran'ın yaşamının özellikle bir sosyalist olması sebebiyle akademik ve siyasi hayatta mücadelelerle ve zorluklarla geçtiği görülmektedir. Bu çalışmanın çıkış noktası, Türk siyasi hayatına mal olmuş Boran'ın bir kadın olarak deneyiminin onun kadınlara ve kadın haklarına dair söylemleri anlamlı ve önemli kılacağıdır. Bu çerçevede tezin amacı, Boran'ın yazıları, söylemleri ve hayat hikayesi üzerinden kadın imgesi, kadın hakları ve sosyalizm gibi konulardaki düşüncelerini anlamaya çalışmaktır. Nitekim tezin temel sorusu, Boran gibi Türkiye'nin ilk kadın siyasi parti lideri olan bir akademisyenin ve siyasetçinin “kadın sorunu” hakkında söz söyleyip söylemediğidir.

Boran'ın düşünsel dünyasını ve siyasi hayatını şekillendiren dünya görüşü sosyalizm ve marksizm temelinde şekillendiği için kuramsal çerçeve olarak feminizmin ve marksizmin kadın söylemlerine dair bir çerçeve sunularak teze başlanmıştır.

Feminizmin kadınların eşitliğine ve özgürleşmesi hakkında söylediği birçok söylemsel farklılıklar kendisini farklı feminizm dalgalarında göstermektedir. Kadınlar hakkındaki söylemler öncelikle liberal feminizm adı verilen ilk dalgada ortaya çıkmaktadır. Temelinde yasal eşitliklerin olduğu bu feminizm dalgası iki cinsiyetin aynılığı üzerine odaklanmaktadır. Daha sonraki dönemlerde ise feminizmin aynılık iddiası yerini kadınların farklılıklarına ve bunlara dair çözüm önerilerinin bulunmasına yol açmaktadır. Feminizmin ikinci dalgası denilebilecek bu dönemin başat akımı radikal feminizm olarak adlandırılmaktadır. Radikal feminizm kadınlar için ailenin yerini, cinselliği ve patriyarkal düzenin sirayet ettiği bütün kurumların önemini ortaya çıkarmaktadır. Radikal feminizmin liberal feminizmden en büyük farkı kamusal alanla birlikte özel alandaki baskı ve şiddeti ön plana çıkarmasıdır. Bu anlamda Boran'ın söylemleri yasalardaki eşitsizlik vurgusuyla liberal feminizme kayarken özel alandaki eşitsizliklere dair söylemlerinin bir kısmı ise radikal feminizmle uyumaktadır.

Çalışma açısından önemli gözükten akım ise bu dönemlerde özellikle Marksizm'in yükselişle birlikte ortaya çıkan Marksist-feminist akımdır. Boran'ın söylemlerinin Marksist-feminist akım Marksizm'in temel öğretilerinin kullanıldığı bir akım olarak gözükmektedir. Marksist-feministler özellikle Engels'in ataerkilliğe dair fikirlerini temel

noktaya alarak kadınların sömürülmesinin özel mülkiyet ve kapitalizmin yükselişiyle bağlantılı tartışmaktadır. Kapitalizmin tam anlamıyla ortadan kaldırılması ve sosyalizme geçişin, her türlü sömürüyü kaldırdığı gibi kadınların üzerindeki sömürüyü de ortadan kaldıracığı düşünülmektedir. Boran'ın "kadın sorunu" hakkındaki söylemlerinin büyük çoğunluğu bu noktadan hareket etmektedir. Özellikle kapitalizmin sonunun kadınların sömürülmesini sonlandıracağı düşüncesi tıpkı Marksist-feministlerde olduğu gibi Boran'ın düşüncelerinde de mevcuttur ve dikkati çekmektedir. Boran kadınların eşitliğine dair söylemlerinin bir kısmında Engels'in, Bebel'in, Lenin'in, Zetkin'in, Kollontay'ın söylemlerinin benzerlerini kullanmaktadır. Örgütlenme ve sosyalist devrimin başarısı için kadın işçilerin erkek işçilerle birlikte hareket etmesi ilk dönem sosyalist düşünürlerin fikirlerine fazlasıyla yaklaşmaktadır.

Tez kapsamında incelenen Boran'ın biyografisine dair metinler, yazıları ve söylemlerini içeren metinler nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve Boran'ın kadınlara dair söylemleri yorumsamacı bir yaklaşımla anlaşılmasına çalışılmıştır.

Boran'ın hayatının düşünce dünyasını anlamakta temel başlangıç olacağı düşüncesinden hareketle biyografisi detaylı şekilde ele alınmıştır. Biyografiye odaklanılmasının sebebi çalışmanın öznesi olan Boran'ın yaşamında kadın söylemine ve kadın kimliğine dair belli kırılmaların incelenmesidir. Boran'ın çocukluğundan itibaren yaşadığı aile, kurumlar ve eril ortamlar Boran'ın kadın söylemlerinin net bir şekilde ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Buna örnek olarak, Boran'ın çocukluğunda seçmek istediği öğretmenlik mesleğinin Türkiye'de modernleşme ve kadın ilişkisinde önemli yer tuttuğunu söylemek önemli gözükmektedir. Aynı zamanda Boran'ın öncelikle içinde bulunduğu sonrasında ise liderliğini yaptığı Türkiye İşçi Partisi'nin tüzükleri, programları, Boran'ın TİP dönemi anıları incelenmiş ve "kadın sorunu"na dair söylemler incelenmiştir. Bu noktada TİP programının aile ve kadınların çalışma düzlemine burada yaşadıkları sömürülerden bahsedilmesi incelenmiştir. Bu programların Boran ile direkt bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın bulgu ve değerlendirmelerinin paylaşıldığı son bölümde Boran'ın yazıları ve söylemleri detaylı olarak incelenmiştir. Bu yazılar ve söylemler Boran'ın yayımlanan yazılarından, röportajlarından, söylemlerinden oluşmaktadır. Bu inceleme altı alt başlık üzerinden tartışılmıştır. Ailenin bir sömürü aracı olarak kullanılmasından ve kadınların

ikincil konumda kalmasına odaklanılan ilk başlık Aile ve Kadın başlığında tartışılmıştır. Bu başlık altında Boran'ın "patriyarkal aile" terimini kullanmasının önemli olduğu düşünülmüştür. Bununla birlikte özel mülkiyetin kadının elinde olmaması- olsa dahi bunun yalnızca göstermelik olması- Boran'ın aile içinde kadına dair fikrinin sosyalist düşünürlerin fikirleriyle benzerliklerinden biridir. Özel mülkiyetin varlığı Boran için de kadına baskı üretme aracı olarak kullanılmaktadır. Boran, son noktada kadın ve erkek arasındaki statü farkını kadına karşı şiddet üzerinden incelemektedir. Küçük çocuklar dahil erkeklerin kadına karşı şiddet uygulamasını bu statü farkı üzerinden açıklanmaktadır.

Boran'a göre cinsiyetçi iş bölümü kadınları aşağı konumda imleyen bir kavramdır. Boran'ın araştırması da bunu göstermektedir. Kadınları eve bağlayan işlerin kadınlara yüklenmesi kamusalait birçok işin erkeklere ait olması bunun göstergesidir. Sosyalist teoride yabancılaştırıcı bir unsur olarak görülen iş bölümü Boran'a aynı şekilde yansımada kadınların ezilmesindeki bir unsur olarak görülmektedir. Ayrıca Sabiha Sertel'in eve hapsedilmiş kadını "esir kadın" olarak nitelemesi Boran'ın köylerdeki gözlemlerinin bir yansıması gibidir. Türkiye'de "kadın sorunu"na dair söylemleri bulunan bir sosyalist kadının fikirleri bu noktada Boran ile benzerlik taşımaktadır. Bununla birlikte dağ köylerinde kol emeği gerektiren bazı işlerin dahi kadınlara yüklenmesi Boran'a göre bu statü farkının sonucudur.

Boran sonraki dönemlerde toplumsal cinsiyet rolleri adı altında tartışılan cinsiyetlere yüklenen rolleri de "sosyal değer" olarak adlandırdığı bir şekilde kullanmaktadır. Doçentlik tezinde bahsi geçen dağ ve ova köylerindeki kadınlara yüklenen rolleri "sosyal değer" kavramı üzerinden tartışmakta ve eleştirmektedir. Köylerdeki kadınların kıyafetleri, kamusal alana çıkıp çıkamamaları, çok eşliliğe tepkileri ya da tepkisizlikleri Boran'a göre "sosyal değerler" adı altında açıklanmaktadır. Bu anlamda Boran'ın bu düşüncelerinin feminizmin temeline aldığı toplumsal cinsiyet düşüncesiyle aynı noktada olduğunu söylemek yanlış gözükmemektedir. Cinsiyet rollerine dair bu tartışma aynı zamanda köylerin değişimi üzerinden de tartışılmaktadır. Köylerdeki modernleşme etkisinin "sosyal değerler" in önemini azaltması modernleşme ve cinsiyet rolleri arasında direkt bağlantı kurulmasını sağlamaktadır.

Boran'ın kadınlara dair odağındaki bir kavram ise örgütlenme kavramıdır. Boran'ın söylemlerinde örgütlenmenin kadınlar arasındaki bir örgütlenme olarak ayrı işçiler arasında bir örgütlenme olarak ayrı olduğu görülmektedir. İki örgütlenme çeşidinin de ulaşması gereken sonuç ise kapitalizmin yok edilmesidir. Bu da gerek işçiler gerek kadınlar üzerindeki sömürü düzenini ortadan kaldıracaktır. Sömürü düzeninin ortadan kaldırılması için ihtiyaç duyulanan bir sosyalist devrim olduğu düşüncesi ilk dönem sosyalist düşünürlerde olduğu kadar Türkiye'deki sosyalist düşünürlerde de göze çarpmaktadır. Bu anlamda Boran'ın fikirlerinin Şefik Hüsnü'nün, Türkiye Komünist Partisi'nin "kadın sorunu" hakkındaki yorumlarıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Boran'ın röportajlarından çıkarım yapılabilen feminizme dair söylemleri genelde feminizmin "düşman" olarak görülmesine uzanmaktadır. Boran bu şekilde ifade etmese de kadınların işçilerle birlikte hareket etmesi ve işçi sınıfı bilincine sahip olması gerektiği düşüncesi bir anlamda düşmanlık yaratmaktadır. (Boran, Kadınlar Günü Üzerine, 1976). Bu anlamda feminizme dair söylemler Türkiye'de bu söylemlere sahip Şefik Hüsnü, Hikmet Kıvılcımlı gibi sosyalist düşünürlerde görülmektedir. Bununla birlikte Boran'ın sosyalist bir kadın kimliğiyle feminizme dair olumlu/olumsuz söylem üretmesi önemli gözükmektedir.

Son tema Boran'ın Türkiye'deki ve sosyalist toplumlardaki kadın hareketine dair söylemleridir. Boran'ın bu noktadaki söylemleri Türkiye'deki kadın hareketinin Boran'ın istediği seviyede olmadığıdır. Kadın dernekleşmelerinin sorun çözme odaklı olmaması Boran'ın eleştiri noktasını oluşturmaktadır. Boran'ın idealindeki işçi kadınlar öncülüğünde bir harekettir. Boran sosyalist toplumlar için bu sorunun çözüldüğünü iddia etmekte; ancak cinsiyet rollerine dair fikirlerin kalıplaşmasının bir sorun olduğunu söylemektedir.

Sonuç olarak Boran gibi Türkiye'nin ilk kadın siyasi parti lideri olan bir akademisyenin ve siyasetçinin "kadın sorunu" hakkında birden çok sözü olduğu söylenebilir. İncelenen yazılara ve söylemlere göre; Boran'ın "kadın sorunu" hakkındaki söylemlerine gerek sosyalist teori içinde gerek sosyolojiye dair yazıları içinde yer verdiği ancak bu kadın imgesi, hakları, rolleri gibi konulardaki düşüncelerin ana akım sosyalist teorinin temel söylemlerinden çok uzaklaşmadığı da ifade edilmelidir. Buna örnek olarak Boran'ın sosyalist devrime öncelik vermesi ve kadınlar üzerindeki sömürünün ancak böyle sona

endirilebileceğini söylemesi verilebilir. Çalışmanın bu anlamda siyaset bilimine, Türkiye’de sosyolojinin tarihine ve özellikle kadın çalışmalarına katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Boran üzerine olan bu çalışmanın bir kadın tarihi araştırması olduğundan hareketle, Boran gibi farklı siyasi ve akademik kadın figürlerin hikayelerinin ve kadın söylemlerinin çalışılmasının önemli olacağı ve alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980*. İstanbul: Hil.
- Akal, E. (2011). *Kızıl Feministler: Bir Sözlü Tarih Çalışması*. İstanbul: İletişim.
- Atılğan, G. (2007). *Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*. İstanbul: Yordam.
- Atılğan, G. (2019). Türkiye'de Sosyalist Düşüncenin İlk Çizgileri: Toplumsal Sınıflar, Türkiye Devrimi ve Sosyalizm. G. Atılğan içinde, *Mühürler* (s. 11-58). İstanbul: Yordam.
- Aybar, M. A. (1988). *Türkiye İşçi Partisi Tarihi 3*. İstanbul: Özal.
- Bebel, A. (1977). *Kadın ve Sosyalizm*. Ankara: Toplum.
- Berkes, N. (1997). *Unutulan Yıllar*. İstanbul: İletişim.
- Berktaş, F. (1989). Solun Kadına Bakışı. *Sosyalist Birlik*, 49-53.
- Berktaş, F. (2010). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis.
- Bilgiç, A. U. (2008). Doktor Hikmet Kıvılcımlı. M. Belge içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Sol* (s. 585-596). İstanbul: İletişim.
- Boran, B. (1976, Mart 16). Kadınlar Günü Üzerine. (Kolektif, Röportaj Yapan)
- Boran, B. (1986, Ağustos 3). Bir Uzun Yürüyüş. (U. Mumcu, Röportaj Yapan)
- Boran, B. (1992). *Edebiyat Yazıları*. İstanbul: Sarmal.
- Boran, B. (1992). *Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*. İstanbul: Sarmal.
- Boran, B. (2010). *Behice Boran Yazılar Konuşmalar Söyleşiler Savunmalar*. İstanbul: Sosyal Tarih.
- Burns, E. (2015). *Marksizm Nedir?* İstanbul: Yordam.
- Çetik, M. (2002). Bir Akademisyen Olarak Behice Boran. A. Yaraman içinde, *Biyografya 2* (s. 27-66). İstanbul: Bağlam.
- Çetik, M. (2008). *Üniversitede Cadı Avı: 1948 DTCF Tasfiyesi ve P.N Boratav'ın Savunması*. Ankara: Dipnot.
- Dalla Costa, M., & James, S. (1972). *The Power of Women and The Subversion of the Community*. Bristol: Falling Will Press.
- De Beauvoir, S. (1993). *İkinci Cins: Genç Kızlık Çağı*. İstanbul: Payel.
- Demir, M., Önelge, S., Öz, Ö., Özkapı, E., Özkaracalar, K., Özkaya, B., . . . Mengilbörü, C. (Yönetenler). (2006). *Son Nefesine Kadar* [Sinema Filmi].

- Desai, M. (1993). Kapitalizm. T. Bottomore içinde, *Marksist Düşünce Sözlüğü* (s. 321-324). İstanbul: İletişim.
- Donovan, J. (2014). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim.
- Dumenil, G., Löwy, M., & Renault, E. (2013). *Marksizmin 100 Kavramı*. İstanbul: Yordam.
- Eisenstein, Z. (1979). Developing a Theory of Capitalist Patriarchy and Socialist Feminism. Z. Eisenstein içinde, *Capitalist Patriarchy and Case For Feminism* (s. 5-40). New York: Monthly Review.
- Engels, F. (1990). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Ankara: Sol.
- Erbaş, H. (2015). Türkiye'de Bedeller Ödemiş Bir Sosyolojik Düşünce Ustası: Sosyolog Behice Boran. *Mülkiye Dergisi*, 5-57.
- Erik, Ş. (2002). Behice Boran Üzerine. A. Yaraman içinde, *Biyografya 2: Behice Boran* (s. 71-88). İstanbul: Bağlam.
- Fegan, L. (2005, Ağustos 13). Kadın Sosyal Sınıfımızı Yeniden Okumak. Stockholm, İsveç.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği*. İstanbul: Payel.
- Gelgeç-Bakacak, A. (2012). Behice Boran'da Toplumsal Yapı Kavramı. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 55-65.
- Halavut, H. (2017). Yaşar Nezihe'nin Hayatta Kalma Hikayesi. F. Saygılıgil içinde, *Kadınlar Hep Vardı: Türkiye Solundan Kadın Portreleri* (s. 55-92). Ankara: Dipnot.
- Hartmann, H. (1981). Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union. L. Sargent içinde, *Women and Revolution* (s. 1-41). New York: Black Rose Books.
- Hooks, B. (2012). *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika*. İstanbul: BGST.
- Huberman, L. (2016). *Sosyalizmin Alfabetesi*. Ankara: Sol.
- Hüsnü, Ş. (1921). İçtimai İnkılab ve Kadınlarımız. *Aydınlık*, 35-40.
- Jan Zürcher, E. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim.
- Jazayeri, M. (2018). Devrim. S. Mojab içinde, *Marksizm ve Feminizm* (s. 384-413). İstanbul: Yordam.
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*. İstanbul: Metis.
- Karpat, K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş.
- Karpat, K. (2015). *Türk Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş.

- Kayalı, K. (2002). 1960'lı Akademisyenlerin Üzerindeki Bir Entelektüel Silueti: Behice Boran. A. Yaraman içinde, *Biyografya 2: Behice Boran* (s. 89-100). İstanbul: Bağlam.
- Kaynar, M. K. (2019). Türkiye'nin Ellili Yılları Üzerine Bazı Notlar. M. K. Kaynar içinde, *Türkiye'nin 1950'li Yılları* (s. 15-38). İstanbul: İletişim.
- Kıray, M. (2002). Mübeccel Kıray'la Söyleşi. A. Yaraman içinde, *Biyografya 2: Behice Boran* (s. 101-125). İstanbul: Bağlam.
- Kıvılcımlı, H. (1954). *Vatan Partisi Tüzüğü ve Programı*. İstanbul: Vatan Partisi.
- Kıvılcımlı, H. (1978). *Kadın: Sosyal Sınıfımız*. İstanbul: Kıvılcımlı Dergisi.
- Koçak, C. (1997). Siyasal Tarih 1923-1950. M. Tunçay içinde, *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980* (s. 85-176). İzmir: Cem.
- Koedt, A. (1973). Politics Of The Ego: New York Radical Feminists. A. Koedt, E. Levine, & A. Rapone içinde, *Radical Feminism* (s. 379-383). New York: Quadrangle Books.
- Kolektif. (1964). *Türkiye İşçi Partisi Programı*. İstanbul: Ersa.
- Kolektif. (1965). *Türkiye İşçi Partisi Seçim Bildirgesi*. İstanbul: Yenilik.
- Kolektif. (1975). İlerici Kadınlar Derneği Kuruldu. *Kadınların Sesi*, 1.
- Kolektif. (1975). *Türkiye İşçi Partisi Programı ve Tüzüğü*. İstanbul: Tünel.
- Kollontai, A. (1986). *Komünizm ve Aile*. Londra: Yenigün.
- Kreps, B. (1973). Radical Feminism. A. Koedt, E. Levine, & A. Rapone içinde, *Radical Feminism* (s. 234-239). New York: Quadrangle Books.
- Lenin, V. (2010). Kadınlar İçin Tam Eşitlik. K. Marx, F. Engels, & V. Lenin içinde, *Kadın ve Marksizm* (s. 176-178). İstanbul: Sorun.
- Lenin, V. (2010). Oy Hakkı İçin Mücadele. V. Lenin içinde, *Kadın ve Marksizm* (s. 126-128). İstanbul: Sorun.
- Lenin, V. I. (2014). *Marksist Öğreti*. İstanbul: Sorun.
- Madanoğlu, C. (1995). Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu. (M. A. Birand, Röportaj Yapan)
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Michel, A. (1993). *Feminizm*. İstanbul: İletişim.
- Mies, M. (2008). Cinsiyete Dayalı İşbölümünün Toplumsal Kökenleri. M. Mies, V. Bennoldt-Thomsen, & C. Von Werlhof içinde, *Son Sömürge: Kadınlar* (s. 101-150). İstanbul: İletişim.

- Millett, K. (1973). *Sexual Politics: A Manifesto for Revolution*. A. Koedt, E. Levine, & A. Rapone içinde, *Radical Feminism* (s. 356-367). New York: Quadrangle Books.
- Mitchell, J. (2006). *Kadınlar: En Uzun Devrim*. İstanbul: Agora.
- Mitchell, J. (2015). *Woman's Estate*. New York: New Left Books.
- Mojab, S. (2018). Giriş: Marksizm ve Feminizm. S. Mojab içinde, *Marksizm ve Feminizm* (s. 11-46). İstanbul: Yordam.
- Naiman, J. (1988). *Marksizm ve Feminizm: İki Ayrı Kuram*. İstanbul: Amaç.
- Navailh, F. (2005). Sovyet Modeli. G. Duby, & M. Perrot içinde, *Kadınların Tarihi: Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru* (s. 210-234). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Partisi, T. İ. (1964). *Türkiye İşçi Partisi Programı*. İstanbul: Ersa.
- Petrovic, G. (1991). Yabancılaşma. T. Bottomore içinde, *Marksist Düşünce Sözlüğü* (s. 594-603). İstanbul: İletişim.
- Sancar, S. (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. İstanbul: İletişim.
- Sayılğan, A. (2009). *Türkiye'de Sol Hareketler*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Sertel, S. (2019). Kadınlara Çalışma Hakkı. H. Erdem içinde, *Kadınlığa Dair* (s. 122-126). İstanbul: Sel.
- Sertel, S. (2019). Kadınlık ve Seçimler. H. Erdem içinde, *Kadınlığa Dair* (s. 152-157). İstanbul: Sel.
- Sertel, S. (2019). Kadınlık ve Seçimler. H. Erdem içinde, *Kadınlığa Dair* (s. 152-157). İstanbul: Sel.
- Sertel, S. (2019). Tesettür Meselesi. H. Erdem içinde, *Kadınlığa Dair* (s. 81-89). İstanbul: Sel.
- Sledziewski, E. G. (2005). Dönüm Noktası Olarak Fransız Devrimi. G. Duby, & M. Perrot içinde, *Kadınların Tarihi: Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı* (s. 39-51). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Soydan Erdemir, A. (2017). Sabiha Zekeriya Sertel: Bir Hayalin Peşinde Bir Ömür. F. Saygılıgil içinde, *Kadınlar Hep Vardı: Türkiye Solundan Kadın Portreleri* (s. 93-130). Ankara: Dipnot.
- Soysal, S. (2016). *Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu*. İstanbul: İletişim.
- Sweezy, P. (1993). Sosyalizm. T. Bottomore içinde, *Marksist Düşünce Sözlüğü* (s. 512-514). İstanbul: İletişim.

- Şımanov, D. (1990). *Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi: Kısa Tarih 1905-1965*. İstanbul: Belge.
- Tekeli, İ. (2011). Sosyal Bilimci ve Siyasetçi Olarak Behice Boran Hesabı Akılla Verilen Bir Yaşam. *Sosyoloji Dergisi*, 1-45.
- Tong, R. (2006). *Feminist Düşünce*. İstanbul: Gündoğan.
- Toprak, Z. (2016). *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm: 1908-1935*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Tunçay, M. (1997). Siyasal Tarih (1950-1960). S. Akşin içinde, *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980* (s. 177-187). İzmir: Cem.
- Vogel, L. (1990). *Marksist Teoride Kadın*. İstanbul: Pencere.
- Walby, S. (1991). *Theorizing Patriarchy*. Cornwall: TJ Press.
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Yaraman, A. (2015). *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili*. İstanbul: Bağlam.
- Yurtsever, H. (2008). *Yükseliş ve Düşüş: Türkiye Solu 1960-1980*. İstanbul: Yordam.
- Zetkin, C. (1988). *Kadın Sorunu Üzerine Seçme Yazılar*. İstanbul: İnter.
- Zihnioğlu, Y. (2008). Türkiye'de Solun Feminizme Yaklaşımı. M. Belge içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- Sol* (s. 1108-1152). İstanbul: İletişim.

EK 1: ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 22/06/2022</p>
<p>Tez Başlığı: ...BEHİCE BORAN'IN YAZILARI VE SÖYLEMLERİNDE KADIN SÖYLEMİ</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 107 sayfalık kısmına ilişkin, 22/06/2022 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %3 'tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç 4- ☐ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">22/06/2022 İmza</p> <p>Adı Soyadı: <u>Burak Toplu</u></p> <p>Öğrenci No: <u>N18138450</u></p> <p>Anabilim Dalı: <u>Sosyoloji</u></p> <p>Programı: <u>Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları</u></p> <p>DANIŞMAN ONAYI</p> <p style="text-align: center;">UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;">Doç. Dr. Ahu SUMBAS _____ (Unvan, Ad Soyad, İmza)</p>

EK 2: ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 25.04.2022</p> <p>Tez Başlığı: Behice Boran'ın Yazıları ve Söylemlerinde Kadın Söylemi</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmamasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. <p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulları ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">25/04/2022</p> <p>Adı Soyadı: Burak Toplu</p> <p>Öğrenci No: N18138450</p> <p>Anabilim Dalı: Sosyoloji</p> <p>Programı: Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları</p> <p>Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora</p>
<p><u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">Doç. Dr. Ahu SUMBAS</p> <p>Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr</p> <p>Telefon: 0-312-2976860   Faks: 0-3122992147   E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr</p>